(पाली)

ॐ मणि पद्मे हुं |

ॐ मणि पद्मे हुं |

ॐ मणि पद्मे हुं |

(मराठी)

विश्व कमळस्थ बुद्धाला प्रणाम असो !

विश्व कमळस्थ बुद्धाला प्रणाम असो !

विश्व कमळस्थ बुद्धाला प्रणाम असो !

आदेश (पाली)

चरथ भिक्खवे चारिकं बहुजन हिताय हुजन सुखाय |

लोकानुकंम्पाय, अध्याय, हिताय, सुखाय, देवमनुस्सानं |

देसे थ भिक्खवे, धम्मं आदि कल्याण मज्झे कल्याणं |

परियोसान कल्याणं | सात्थं सव्यज्जनं केवल परिपुण्णं

परिसुद्धं ब्रम्हचरियं पकासेथं |

आदेश (मराठी)

हे भिक्खूनो, बहुजनांच्या हितासाठी व सुखासाठी लोकांवर दया करण्याच्या उद्देशाने देव (सज्जन व्यक्ती) व मनुष्य यांच्या कल्याणाकरिता, हिताकरिता, सुखाकरिता या धम्माचा प्रचार करा. भिक्खूनो, आरंभी कल्याणकारक, मध्य कल्याणकारक व शेवटी कल्याणकारक अशा या धम्माचा ब्रम्हचर्य अंगिकार करुन स्वयं प्रकाशित व्हा आणि धम्म उपदेश करा.

पंचांग प्रणाम (पाली)

अरहं संम्मा संबूद्धो, भगवा बुद्धं, भगवंतं, अभिवादेमी ।

स्वाक्खातो भगवता धम्मो, धम्मं नमस्वामि ।

सुपटिपन्नो भगवतो सावक संघॊ, संघं नमामि ।

पंचांग प्रणाम (मराठी)

जिवनमुक्त असलेले संम्यक संबुद्ध अशा भगवान बुद्धाला मी अभिवादन करतो.

भगवंताच्या पवित्र मुख्य धंम्माला मी नमस्कार करतो.

भगवंताच्या सुमार्गावर आरूढ असलेल्या संघास मी नमस्कार करतो.

क्षमा याचना (पाली)

ओकास वन्दामि भन्ते |

द्वारत्त येन मया कत्तं सब्बं अपराधं खमतु मे भन्ते || १ ||

दुतियम्पि ओकास वन्दामि भन्ते |

द्वारत्त येन मया कत्तं सब्बं अपराधं खमतु मे भन्ते || २ ||

ततियम्पि ओकास वन्दामि भन्ते |

द्वारत्त येन मया कत्तं सब्बं अपराधं खमतु मे भन्ते || ३ ||

क्षमा याचना (मराठी)

भन्तेजी मी वंदन करतो मला संधी द्या. कायेने वाचेने मनाने माझ्याकडून काही

अपराध घडले असतील, तर मला क्षमा करा. || १ ||

भन्तेजी दुसऱ्यांदा मी वंदन करतो मला संधी द्या. कायेने वाचेने मनाने माझ्याकडून

काही अपराध घडले असतील, तर मला क्षमा करा. || २ ||

भन्तेजी तिसऱ्यांदा मी वंदन करतो मला संधी द्या. कायेने वाचेने मनाने माझ्याकडून

काही अपराध घडले असतील, तर मला क्षमा करा. || ३ ||

पंचशील याचना (पाली)

ओकास वन्दामि भन्ते |

तिसरणेन सद्धि पंचशील धम्मं याचामि |

अनुग्गहं कत्वा सीलं देथ में भन्ते || १ ||

दुतियम्पि ओकास वन्दामि भन्ते |

तिसरणेन सद्धि पंचशील धम्मं याचामि |

अनुग्गहं कत्वा सीलं देथ में भन्ते || २ ||

ततियम्पि ओकास अहं भन्ते |

तिसरणेन सद्धि पंचशील धम्मं याचामि |

अनुग्गहं कत्वा सीलं देथ में भन्ते || ३ ||

भन्ते – यमहं वदामि तं वदेथ/वदेहि |

उपासक/उपासिका – अहं भन्ते |

पंचशील याचना (मराठी)

भन्तेजी मला त्रिसरणासह पंचशील उपोसथ धम्म देण्याची मी

याचना करतो/करते. भन्तेजी कृपया मला पंचशील द्या. || १ ||

भन्तेजी मला त्रिसरणासह पंचशील उपोसथ धम्म देण्याची

मी दुसऱ्यांदा याचना करतो/करते. भन्तेजी कृपया मला पंचशील द्या. || २ ||

भन्तेजी मला त्रिसरणासह पंचशील उपोसथ धम्म देण्याची

मी तिसऱ्यांदा याचना करतो/करते. भन्तेजी कृपया मला पंचशील द्या. || ३ ||

भन्तेजी :– मी तुला जे काही सांगतो ते बोल.

उपासक/उपासिका :– ठीक आहे भन्तेजी !

बुद्ध वंदन (पाली)

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुध्दस्स |

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुध्दस्स |

नमो तस्स भगवतो अरहतो सम्मासम्बुध्दस्स |

बुद्ध वंदन (मराठी)

त्या भगवान बुद्धांना माझे वंदन असो, जे अहर्त, जीवन मुक्त,

सम्यक सम्बुद्ध व संपूर्ण जागृत आहेत. || १ ||

त्या भगवान बुद्धांना माझे वंदन असो, जे अहर्त, जीवन मुक्त,

सम्यक सम्बुद्ध व संपूर्ण जागृत आहेत. || २ ||

त्या भगवान बुद्धांना माझे वंदन असो, जे अहर्त, जीवन मुक्त,

सम्यक सम्बुद्ध व संपूर्ण जागृत आहेत. || ३ ||

तीन अनुसरणे (पाली)

बुद्धं सरणं गच्छामि |

धम्मं सरणं गच्छामि |

संघं सरणं गच्छामि |

दुतियम्पि बुद्धं सरणं गच्छामि |

दुतियम्पि धम्मं सरणं गच्छामि |

दुतियम्पि संघं सरणं गच्छामि |

ततियम्पि बुद्धं सरणं गच्छामि |

ततियम्पि धम्मं सरणं गच्छामि |

ततियम्पि संघं सरणं गच्छामि |

तीन अनुसरणे (मराठी)

मी बुद्धांना अनुसरतो |

मी धम्माला अनुसरतो |

मी संघाला अनुसारतो |

दुसऱ्यांदा मी बुद्धांना अनुसरतो |

दुसऱ्यांदा मी धम्माला अनुसरतो |

दुसऱ्यांदा मी संघाला अनुसरतो |

तिसऱ्यांदा मी बुद्धांना अनुसरतो |

तिसऱ्यांदा मी धम्माला अनुसरतो |

तिसऱ्यांदा मी संघाला अनुसरतो |

पंचशील (पाली)

पाणातिपाता वेरमणि सिक्खापदं समादियामि || १ ||

आदिन्नादाना वेरमणि सिक्खापदं समादियामि || २ ||

कामेसुमिच्छाचारा वेरमणि सिक्खापदं समादियामि || ३ ||

मुसावादा वेरमणि सिक्खापदं समादियामि ||४||

सुरामेरयमज्ज पमादट्ठाणा वेरमणि सिक्खापदं समादियामि || ५ ||

|| साधू || साधू || साधू ||

पंचशील (मराठी)

मी जीव हिंसेपासून अलिप्त राहण्याची प्रतिज्ञा करतो/करते || १ ||

मी चोरीकरण्यापासून अलिप्त राहण्याची प्रतिज्ञा करतो/करते || २ ||

मी कामवासनेच्या अनाचारापासून अलिप्त राहण्याची प्रतिज्ञा करतो/करते || ३ ||

मी खोटे बोलण्यापासून अलिप्त राहण्याची प्रतिज्ञा करतो/करते || ४ ||

मी मद्य तसेच इतर सर्व मोहात पाडणाऱ्या मादक वस्तूंच्या सेवनपासून अलिप्त राहण्याची प्रतिज्ञा करतो/करते || ५ ||

|| साधू || साधू || साधू ||

अष्टशील याचना (पाली)

ओकास वन्दामि भन्ते |

द्वारत्त येन कत्तं सब्बं अपराधं खमतु मे भन्ते || १ ||

दुतियम्पि ओकास वन्दामि भन्ते |

द्वारत्त येन कत्तं सब्बं अपराधं खमतु मे भन्ते || २ ||

ततियम्पि ओकास वन्दामि भन्ते |

द्वारत्त येन कत्तं सब्बं अपराधं खमतु मे भन्ते || ३ ||

ओकास अहं भन्ते |

तिसरणेन सद्धि अठ्ठाग्डसमनागतं उपोसथ सीलं धम्मं याचामि |

अनुग्गहं कत्वा सीलं देथ में भन्ते || ४ ||

दुतियम्पि ओकास अहं भन्ते |

तिसरणेन सद्धि अठ्ठाग्डसमनागतं उपोसथ सीलं धम्मं याचामि |

अनुग्गहं कत्वा सीलं देथ में भन्ते || ५ ||

ततियम्पि ओकास अहं भन्ते |

तिसरणेन सद्धि अठ्ठाग्डसमनागतं उपोसथ सीलं धम्मं याचामि |

अनुग्गहं कत्वा सीलं देथ में भन्ते || ६ ||

भन्ते – यमहं वदामि तं वदेथ/वदेहि |

उपासक/उपासिका – अहं भन्ते |

अष्टशील याचना (मराठी)

भन्तेजी मी वंदन करतो मला संधी द्या. कायेने वाचेने मनाने माझ्याकडून

काही अपराध घडले असतील, तर मला क्षमा करा. || १ ||

भन्तेजी दुसऱ्यांदा मी वंदन करतो मला संधी द्या. कायेने वाचेने मनाने

माझ्याकडून काही अपराध घडले असतील, तर मला क्षमा करा. || २ ||

भन्तेजी तिसऱ्यांदा मी वंदन करतो मला संधी द्या. कायेने वाचेने मनाने

माझ्याकडून काही अपराध घडले असतील, तर मला क्षमा करा. || ३ ||

भन्तेजी मला त्रिसरणासह अष्टशील उपोसथ धम्म देण्याची मी याचना

करतो/करते. भन्तेजी कृपया मला अष्टशील द्या. || ४ ||

भन्तेजी मला त्रिसरणासह अष्टशील उपोसथ धम्म देण्याची मी दुसऱ्यांदा

याचना करतो/करते. भन्तेजी कृपया मला अष्टशील द्या. || ५ ||

भन्तेजी मला त्रिसरणासह अष्टशील उपोसथ धम्म देण्याची मी तिसऱ्यांदा

याचना करतो/करते. भन्तेजी कृपया मला अष्टशील द्या. || ६ ||

भन्तेजी :– मी तुला जे काही सांगतो ते बोल.

उपासक/उपासिका :– ठीक आहे भन्तेजी !

अष्टशील (पाली)

पाणातिपाता वेरमणि सिक्खापदं समादियामि || १ ||

आदिन्नादाना वेरमणी सिक्खापदं समादियामि || २ ||

अब्रम्हचऱ्या वेरमणि सिक्खापदं समादियामि || ३ ||

मुसावादा वेरमणि सिक्खापदं समादियामि || ४ ||

सुरामेरयमज्ज पमादट्ठाणा वेरमणि सिक्खापदं समादियामि || ५ ||

विकाल भोजना, वेरमणि सिक्खापदं समादियामि || ६ ||

नच्च-गित-वादित विस्सूक-द्स्सना, माला-गंध-विलेपण धारण मंडण विभुसणं ठ्ठाणा वेरमणी सिक्खापदं समादियामि || ७ ||

उच्चासयना महासयना वेरमणी सिक्खापदं समादियामि || ८ ||

भन्ते :– तिसरणेन सद्धि अठ्ठाग्ङसमनागतं उपोसथ सीलं धम्मं साधूक सूरक्खतं कत्वा अप्पमादेन सीलं संपादेथ |

उपासक/उपासिका :– अहं भन्ते |

|| साधू || साधू || साधू ||

अष्टशील (मराठी)

मी जीव हिंसेपासून अलिप्त राहण्याची प्रतिज्ञा करतो/करते || १ ||

मी चोरीकरण्यापासून अलिप्त राहण्याची प्रतिज्ञा करतो/करते || २ ||

मी ब्रम्हचर्याचे पालन करण्याची प्रतिज्ञा करतो/करते || ३ ||

मी खोटे बोलण्यापासून अलिप्त राहण्याची प्रतिज्ञा करतो/करते || ४ ||

मी मद्य तसेच इतर सर्व मोहात पाडणाऱ्या मादक वस्तूंच्या सेवनपासून अलिप्त राहण्याची प्रतिज्ञा करतो/करते || ५ ||

मी अवेळी भोजन न करण्याची प्रतिज्ञा करतो/करते || ६ ||

मी नाच, गाणे, वाद्य, तमाशा इत्यादी पाहण्यापासून तसेंच माला, गंध, श्रुगारिक आभूषणे इत्यादी धारण करण्यापासून अलिप्त राहण्याची प्रतिज्ञा करतो/करते || ७ ||

मी उंच आणि मौल्यवान आसणावर, शय्येवर झोपण्यापासून अलिप्त राहण्याची प्रतिज्ञा करतो/करते || ८ ||

भन्तेजी :– त्रिसरणासह अष्टशील उपोसथ शील संपादन करा. शील सुरक्षित ठेऊन जीवन जगले पाहिजे.

उपासक/उपासिका :– ठीक आहे भन्तेजी !

|| साधू || साधू || साधू ||

भगवान बुद्धांचा शीलमार्ग......

मनुष्याच्या नितीवान जीवन जगण्यात शीलांचे महत्त्व अनन्यसाधारण आहे. बुद्ध भगवंतांनी मनुष्याला श्रेष्ठ व सदाचारी बनविण्यासाठी, त्याला नितीवान जीवन जगण्यासाठी शिलमार्गाचा शोध लावला......

भगवान बुद्धांच्या संघाची विभागणी चार प्रकारात होते...

१. गृहस्थ - गृहीणी, २. उपासक - उपासिका, ३. श्रामणेर - श्रामणेरी, ४. भिक्खु - भिक्खुणी

ह्या चारही प्रकारात शिलांची विभागणी वेगवेगळी केली आहे. गृहस्थ आणि गृहीणींकरीता पाच शील आहेत, उपासक आणि उपासिकेसाठी आठ शील तर श्रामणेर आणि श्रामणेरींकरींना दहा शिलांचे पालन करावे लागते.

श्रामणेर म्हणजे : शिकणारा भिक्खु,, ज्याचे वय वीस वर्षांपेक्षा कमी आहे. श्रामणेर हा एक परिव्राजक असतो.... बौद्ध उपासक सुद्धा काही काळापर्यंत श्रामणेर ची दीक्षा घेऊ शकतो...

पंचशील

१. पाणातिपाता वेरमणि सिक्खापदं समादियामि

२. अदिन्नादाना वेरमणि सिक्खापदं समादियामि

३. कामेसु मिच्छाचारा वेरमणि सिक्खापदं समादियामि

४. मुसावादा वेरमणि सिक्खापदं समादियामि

५. सुरा-मेरय-मज्ज पमादठ्ठाणा वेरमणि सिक्खापदं समादियामि

अष्टशील

३. अब्रह्मचरिय वेरमणि सिक्खापदं समादिया मि

६. विकालभोजना वेरमणि सिक्खापदं समादिया मि

७. नच्च-गीत-वादित-विसुक-दस्सन वेरमणि सिक्खापदं समादियामि

८. माला-गंध-विलेपान-धारण-मंडन-विभुसनठाणा वेरमणि सिक्खापदं समादियामि

९. उच्चासयना महासयना वेरमणि सिक्खापदं समादियामि

१०. जातरुप-रजत-पटिग्गहन वेरमणि सिक्खापदं समादियामि

१. मी प्राणी हत्येपासुन अलिप्त राहीन

२. मी चोरी करणार नाही

३. मी मिथ्याचारापासुन अलिप्त राहीन

४. मी खोटे बोलणार नाही.

५. मी मद्यपान आणि इतर नशाजन्य पदार्थांपासुन अलिप्त राहीन

अष्टशील

३. मी ब्रह्मचर्येचे पालन करेन

६. मी विकाल वेळी (दुपारी १२ नंतर) जेवन ग्रहण करणार नाही.

७. मी नृत्य, गीत, संगीत आणि इतर करमणुकीच्या साधनापासुन दुर राहण्याचे शील ग्रहण करतो.

८. मी माळ, सुगंधीत द्रव्ये आणि इतर अलंकारांपासुन दुर राहण्याचे शील ग्रहण करतो.

९. मी जमीनीपासुन उच्चस्थानावर झोपणार नाही.

१०. मी सोन्याचांदीचे दागीने घालणार नाही.

ही आहेत दहा शिल... याती प्रथम पाच शील गृहस्थाने पाळावयाची असतात, तर आठ शील उपासकाने आणि दहा शील श्रामणेराने पाळावयाची असतात.

अष्टशील म्हणताना तिसऱ्या शीलाच्या म्हणजेच कामेसु मिच्छाचारा च्या ऐवजी अब्रह्मचरिय वेरमणि हे शील ग्रहण करावे.

दर अष्टमी, पोर्णीमा आणि अमावस्येला गृहस्थाने अष्टशीलांचे पालन करावे.

शीलाचे पालन जेवढे अधिक तेवढा अधिक आनंद मिळतो.

शीलग्रहण करणे चांगले का मानले जाते?

१. त्यामुळे व्यक्ती सुखी जीवनाकडे वाटचाल करतो.

२. तो दुसऱ्याचा द्वेष करीत नाही.

३. शील ग्रहण करणारी व्यक्ती पुर्णत्वप्राप्त केलेली असते.

४. तो सार्वांचा चांगला मित्र असतो.

शील ग्रहण न केल्यामुळे कोणते परिणाम होतील

१. व्यक्ती क्रुर बनतो.

२. व्यक्ती गुन्हेगारी प्रवृत्तीचा होऊ शकतो

३. कोणी त्याच्यावर प्रेम करणार नाही, त्याच्याशी एकनीष्ठ राहणार नाही.

४. तो दुसऱ्याना व स्वतःशी क्लेषदायी असेल.

५. विद्वान व्यक्ती त्याच्याशी मैत्री करणार नाहीत.

शीलाची उपासना कशी करावी?

सुरुवातीला काही महत्त्वाच्या पायर्या शील ग्रहण करण्यासाठी उपयोगी आहेत.

१. एकावेळी सर्व शीलाची उपासना जर शक्य नसेल तर क्रमाक्रमाने पाच शीलाची उपासना वाढवावी.

२. जर दररोज पंचशील ग्रहण करणे शक्य नसेल तर आठवड्यातुन एक दिवस निवडावा व त्यादिवशी नियमीत शील ग्रहण करावे.

सामान्यतः जगातील बौद्ध पाचही शीलाचे पालन करतात. त्यामुळे त्यांच्या कुटुंबातील सर्व व्यक्ती सुखी व समाधानी असतात. प्रत्येक कुटुंब जर सुखी व समाधानी असेल तर तो समाज सुखी व समाधानी होईल. समाज सुखी झाला तर सर्व जग सुखी होईल..

त्यामुळे नितीवान जीवन जगण्यासाठी, जीवनात सुखी होण्यासाठी शीलांचे पालन करण्याचा प्रयत्न करा..

बुद्ध पूजा

पुप्फ पूजा (पाली)

वण्ण–गन्ध–गुणोपेतं, एतं कुसुमसन्तति | पूजयामि मुनिन्दस्स, सिरिपादोसरोरूहे || १ ||

पुजेमि बुद्धं कुसुमेन नेनं पुञ्ञेन मेत्तेन लभामि मोक्खं |

पुप्फं मिलायति यथा इदं मे, कायो तथा याति विनास भावं || २ ||

पुष्प पूजा (मराठी)

वर्ण, सुगंध आणि सुंदर गुणांनी युक्त अशा पुष्पांनी मी भगवान बुद्धांच्या चरण कमलांची पूजा करतो/करते. || १ ||

ह्या पुष्पांनी श्रद्धा व निष्ठापूर्वक बुद्ध पुजा करण्याच्या या पुण्य प्रतापाने निश्चितच मला निर्वाणाचा साक्षात्कार होईल.

जसी ही पुष्पे कोमेजून जातात, तसेच माझे शरीरही विनाशाकडे जाईल. || २ ||

धुप पुजा (पाली)

गंध संभार युतेने, धूपेनाहं सुगंधिनाहं | पुजये पूजनेयंतं, पुजा भाजनं मुत्तमं || १ ||

सब्ब पाप विसुद्धस्स, अनंत गुण धारिनो | नमामि लोकनाथस्स, धूपेमेतेन सादरं || २ ||

धुप पुजा (मराठी)

उत्तम सुगंधाने युक्त अशा धूपाने उत्तम पूजेला पात्र असलेल्या पूज्यनीय भगवान बुद्धांची मी पूजा करतो. || १ ||

जो समस्त पापमळापासून अगदी मुक्त असून परमविशुद्ध व अनंत गुणाने परिपूर्ण आहे.

त्या भगवान लोकनाथाची मी आदरपूर्वक या सुगंधित धुपाने पूजा करतो. || २ ||

सुगंधि पूजा (पाली)

सुगंधि–काय वदनं, अनंत–गुण–गंधिना

सुगंधिनाहं गंधेनं, पूजयामि तथागतं || १ ||

देसेत्वा पवरं धम्मं, पाप मागंध नसाकं

सुगंधिनाहं गंधेनं, पूजयामि लोकनायकं || २ ||

सुगंधित पूजा (मराठी)

सुगंधयुक्त शरिर त्याच प्रमाणे सुगंध वदन व अनंत गुण सुगंधाने परिपूर्ण अशा तथागतांची मी पूजा करतो. || १ ||

ज्याच्या अन्मोल अमृतासमान धम्माच्या उपदेशाने पापाचा नाश होतो,

अशा लोकनायक बुद्धांची सुगंधित सुगंधाने पूजा करतो. || २ ||

प्रदीप पूजा (पाली)

घनसारप्पदिपेन दिपेन, तमधंसिना

त्रिलोकदीपं संबुद्ध, पूजयामि तमोनूदं || १ ||

ब्रम्हिंद्र–देवेंद्र–नरिंद्रराजं, बोधिसुबोधि करुणा गुणमं

पय्यापदीप जलितो जलंत, वंदामि बुद्धं भवपार तिण्ण || २ ||

प्रदीप पूजा (मराठी)

अंधःकाराचा नाश करणाऱ्या या प्रदीपाने मी अज्ञान अंधःकाराचा नाश करणाऱ्या त्रिलोकप्रदीप

भगवान बुद्धांची पूजा करतो. || १ ||

जो ब्रह्माधीपती, देवाधिपती व नरेंद्राप्रति आहे. ज्यानी जगात सर्वश्रेष्ठ

ज्ञान संपादिले असून जो करुणादी गुणात अग्र आहे. त्या प्रज्ञाप्रदीप पाजळणाऱ्या,

भवसागर पार करून उत्तम निर्वाण स्थळी पोहोचलेल्या, भगवान बुद्धांना मी वंदन करतो. || २ ||

आहार पूजा (पाली)

अधिवासेतू नो भंते भोजन परिकप्पितं

अनुकंपं उपादाय पटिगण्हातू मुत्तमं || १ ||

संम्मा संबुद्धय्याणो, तिलोके पच्चयारहो

स नाथो पटिगण्हातू, पणितं भोजन इमं || २ ||

आहार पूजा (मराठी)

हे भंते ! आम्ही बनविलेल्या या उत्तम भोजनाचा आपण अनुकंपा पूर्वक स्वीकार करावा. || १ ||

जो सम्यक संबुद्ध असून संसारात अग्रज्ञानी आहे, जो तिन्ही लोकीचे प्रत्यय प्राप्त करणारा आहे,

त्या तथागतास हे ओजयुक्त, माधुर्य पूर्व भोजनाला मी अर्पण करतो,

हे भगवान आपण उत्तम भोजनाचा स्वीकार करावा. || २ ||

पाणी पूजा (पाली)

धम्मोदकेनं सत्तानं, पापमल विसोधकं

पानियनामि पूजेमि, लोकनाथं दयालयं || १ ||

पसंन्नसीतलं सुद्धं, पाणीयं मधूरं इमं

पूजेमि पुजनियस्स, लोकनाथस्स तादिनो || २ ||

पाणी पूजा (मराठी)

मी हे निर्मळ, शितलं, शुद्ध तसेच मधुर जल संपूर्ण विकार मुक्त असलेल्या

पूजनिय संसार नायक (भगवान बुद्धांस) अर्पण करतो.

चेतिय पूजा (पाली)

बुद्ध धम्मं च संघं सुगततनुभवा धातुवो धातु गब्बे

लंकायं जंबुद्विपे तिदसपुरे नागलोके च धुपे || १ ||

सब्बे बुद्धसं बिंबे संकलदसदीसे केसलोमादिधातुं

वंदे सब्बेपि बूद्धं दसबलतनुजं बोधिचेत्यं नमामि || २ ||

वंदामि चेत्यं सब्बंठानेसु पतिटिठतं शारिरिक–धातु

महाबोधि बूद्धं–रुपं सकलं सदां || ३ ||

चैत्य पूजा (मराठी)

बुद्ध धम्म व संघाशिवाय जंबुद्विप, लंका, सर्वलोक व नागलोकीयाच्या

अनंत स्तूपात भगवान बुद्धांचे शरिरावशेष (दंत, अस्थी इ.) स्थापिले आहे. || १ ||

त्या शिवाय सर्व दिशांत असलेल्या बुद्ध प्रतिमा व केश, लोम इत्यादी

धातूंचीही मी वंदना करतो. || २ ||

तसेच दहा बुद्धगुणांनी परिपूर्ण असलेल्या भगवान बुद्धांच्या सर्व

चैत्यांना मी आदरपूर्वक नमस्कार करतो. || ३ ||

महाबोधी पूजा (पाली)

यस्स मुले निसिंन्नो वा, सब्बारि विजयं अक्का |

पत्तो सब्बञ्ञूतं सत्था वंदे तं बोधि पादपं || १ ||

इमे हेते महाबोधि, लोकनाथेनं पुजिता |

अहंपि ते नमस्सामि बोधिराजा नमोत्थुते || २ ||

महाबोधी पूजा (मराठी)

तथागत ज्या बोधी वृक्षा खाली बसूनच (राग, द्वेष, मोह आणि मार सेनादि)

सर्व शत्रूवर विजय मिळवूनच सर्वत्राला ज्ञानास प्राप्त केले,

त्या बोधिवृक्षस नमस्कार करतो. || १ ||

हा बोधिवृक्ष लोकनाथ बुध्दाव्दारे पुजित आहे. मी सुद्धा हयाची पूजा करतो.

हे बोधिरजा तुम्हाला माझा नमस्कार असो. || २ ||

भीम स्मरण (पाली)

सकल विज्जं विधुरञ्ञानं देवरुपं सुजिव्हं |

निमल चक्खुं गंभिर घोसं गौर वण्णं सुकायं |

अभय चित्तं निभय कामं सुरत धम्मं सुपेमं |

विरत रज्जं सुजन नेतं भीमरावं सरामि | भिमरावं सरामि, भिमरावं सरामि |

भीम स्मरण (मराठी)

सर्वोत्तम विद्यासंपन्न, तीक्ष्ण बुद्धीसंपन्न, दिव्यरुप संपन्न, प्रभावशाली ध्वनी संपन्न, गौरवर्ण शरीर संपन्न, करुणा मैत्री संपन्न व निर्भयतेने धम्म कार्याला परिपूर्ण वाहून घेतलेले, जनसेवेसाठी मंत्री पदाचा त्याग केलेले, जनतेचे श्रेष्ठ नेते, अशा सर्वगुण संपन्न परम पूज्य भीमरावांचे मी स्मरण करतो/करते.

भीम स्तुति

दिव्य प्रभरत्न तू साधू वरदान तू,

आद्य कुल भूषण तू भीमराजा || १ ||

सकल विद्यापति, ज्ञान सत्संगति,

शास्त्र शासनमति, बुद्धी तेजा || २ ||

पंकजा नरवरा, रत स्वजन उद्धरा,

भगवंत आमुचा खरा, भक्तकाजा || ३ ||

चवदार संगरी शस्त्र न धरिता करी,

कांपला अरी उरी, रोद्र रूपा || ४ ||

मुक्ती पथ कोणता जीर्ण स्मृती जाळीता,

उजाळीला अगतिका, मार्ग साचा || ५ ||

राष्ट्र घटनाकृती, शोभते भारती,

महामानव बोलती, सार्थ संज्ञा || ६ ||

शरण बुद्धास मी | शरण धम्मास मी |

शरण संघास मी भीमराजा || ७ ||

बुद्ध वंदना (पाली)

इतिपिसो भगवा अरहं, सम्मासम्बुद्धो, विज्जाचरण संपन्नो |

सुगतो, लोकवीदु, अनुत्तरो, पुरीस धम्मंसारथि, सत्था देव–मनुस्सानं, बुद्धो भगवाति |

बुद्धं याव जीवितं परियंतं सरणं गच्छामि || १ ||

येच बुद्धा अतीता च, येच बुद्धा अनागता |

पचूपन्नाच ये बुद्धा, अहं वंदामि सब्बदद्दा || २ ||

नत्थि में सरण अञ्ञं, बुद्धो मे सरणं वरं |

एतेन सच्चवज्जेन होतु मे जयमङ्गलं || ३ ||

उत्तमङ्गेन वन्देहं पादपंसुवरुत्तमं |

बुद्धो यो खलितो दोसो, बुद्धो खमतु तं ममं || ४ ||

यं किञ्चि रतनं लोके, विज्जति विविधा पुथु |

रतनं बुद्धसमं नत्थि, तम्मा सोत्थि भवन्तु मे || ५ ||

यो सन्निसिन्नो वरबोधिमुले, मारं ससेनं महति विजेत्वा |

संबोधिमागच्छि अनंतञाणो, लोकुत्तमो तं पणमामि बुद्धं || ६ ||

बुद्ध वंदना (मराठी)

अर्हत (जीवन मुक्त) सम्यक स्मबुद्ध (संपूर्ण जागृत) विद्या आचरणांनी युक्त,

सुगती ज्याने प्राप्त केलेली आहे, सर्वश्रेष्ठ, दमनशील पुरुषांचे सारथी व

आधार देणारे, देव व मनुष्य यांचे गुरू असे भगवान बुद्ध आहेत.

अशा ह्या बुद्ध भगवंताचे जन्मभर अनुसरण करण्याचा मी निर्धार करीत आहे. || १ ||

मागे जे बुद्ध होऊन गेलेत, पुढे जे बुद्ध होतील व हल्ली जे बुध्द आहेत,

त्या सर्वांना मी सदासर्वदा वंदन करतो. || २ ||

माझे अन्य कोणतेही शरणस्थान नाही. फक्त बुध्द हेच माझे शरणस्थान आहे.

ह्या सत्य वचनाने माझे जय मंगल होवो. || ३ ||

बुद्धांच्या पवित्र चरणधुळीला नतमस्तक होऊन वंदन करतो. बुद्धांच्यासंबंधी

माझ्या हातून काही दोष घडला असेल, तर त्याबद्दल मला क्षमा असो. || ४ ||

ह्या जगात निरनिराळ्या प्रकारची जी अनेक रत्ने आहेत, त्यापैकी बुद्धांसमान

अन्य कोणतेही रत्न नाही. या सत्य वचनाने माझे कल्याण होवो. || ५ ||

ज्याने बोधीवृक्षाखली बसून मराचा, त्याच्या अफाट सेनेसह पराभव केला,

अनंत ज्ञान प्राप्त करून ज्याने सम्बोधी मिळविली, अशा सर्व जगात

सर्वोत्तम असलेल्या श्रेष्ठ बुद्धाला मी प्रणाम करतो/करते. || ६ ||

धम्म वंदना (पाली)

स्वाक्खातो भगवता धम्मो सन्दिट्ठिको, अकालिको एहिपस्सिको ओपनाय्यिको

पच्चतं वेदीतब्बो वियुहीति धम्मं याव जीविंतं परियंतं सरणं गच्छामि || १ ||

येच धम्मा अतीता च, येच धम्मा अनागता |

पच्चुपन्ना च ये धम्मा, अहं वन्दामि सब्बदा || २ ||

नत्थि मे सरणं अञ्ञं, धम्मो मे सरणं वरं |

एतेन सच्चवज्जेन होतु मे जयमङ्गलं || ३ ||

उत्तमङ्गेन वन्देहं धम्मंच, दुविधंवरं |

धम्मे यो खलितो दोसो, धम्मो खमतु तं ममं || ४ ||

यं किञ्चि रतनं लोके, विज्जति विविधा पुथु |

रतनं धम्मंसमं नत्थि, तस्मा सोत्थि भवन्तु मे || ५ ||

अट्ठंगिको अरियपथो जनानं, मोखप्पवेसा उजुको व मग्गो |

धम्मो अयं सन्तिकरो पणितो, निय्यानिको तं पणमामि धम्मं || ६ ||

धम्म वंदना (मराठी)

भगवंताने ज्या धम्माचा सुंदर उपदेश केला, ज्याचे सत्यत्व येथेच डोळ्यासमोर

पाहता येते, जो धम्म आपले फळ ताबडतोब देतो, कोनिही ज्याचा अनुभव घ्यावा,

जो निर्वाणाकडे घेऊन जातो, हा सिद्धांत विज्ञानाच्या द्वारे स्वतः अनुभवून पाहता येतो.

अश्या या धम्माचे जन्मभर अनुसरण करण्याचा मी निर्धार करीत आहे. || १ ||

मागे झालेल्या बुद्धाने जो धम्म उपदेशिला व पुढे होणारे बुद्ध जो धम्म सांगतील व

हल्लीच्या बुद्धाने जो धम्म सांगितला आहे, त्या सर्वांना मी सदासर्वदा वंदन करतो. || २ ||

मी दुसऱ्या कोणाला शरण जाणार नाही, माझे अन्य कोणतेही शरणस्थान नाही.

बौद्ध धम्मच माझे दुसरे शरणस्थान आहे. या सत्य वचनाने माझे जय मंगल होवो. || ३ ||

सर्व दृष्टीनी श्रेष्ठ असलेल्या धम्माला नतमस्तक होऊन वंदन करतो, धम्मासंबंधी

माझ्याकडून काही दोष घडला असेल, तर त्याबद्दल मला क्षमा असो. || ४ ||

ह्या जगात जी निरनिराळी अनेक रत्न आहेत, त्यापैकी एकानेही बौद्ध धम्माची बरोबरी

होणार नाही. या सत्य वचनाने माझे कल्याण होवो. || ५ ||

हा बौद्ध धम्म एक असा सरळ मार्ग आहे की, जो शांतीकारक, उत्तम मार्गाने घेऊन जाणारा,

अष्टांगानी युक्त, तसेच लोकांना सुख देणारा आहे. त्या धम्माला मी प्रणाम करतो. || ६ ||

संघ वंदना (पाली)

सुपटिपन्नो भगवतो सावकसंघो, उजुपटिपन्नो भगवतो सावकसंघो,

ञायपटिपन्नो भगवतो सावकसंघो, सामीचिपटिपन्नो भगवतो सावकसंघो,

यदिदं चत्तारि पुरिसयुगानी, अट्ठ पुरिस पुग्गला–एस भगवतो सावकसंघो,

आहुनेय्यो पाहुनेय्यो दक्खिणेय्यो,अञ्जलि–करणीयो, अनुत्तरं पुञ्ञं क्खेतं लोकस्सा ति |

सं◌ंघं याव जीवितं परियंतं सरणं गच्छामि || १ ||

ये च संघा अतीता च, ये च संघा अनागता |

पच्चुपन्ना च ये संघा, अहं वन्दामि सब्बदा || २ ||

नत्थि में सरणं अञ्ञं, संघो मे सरणं वरं |

एतेन सच्चवज्जेन होतु मे जयमङ्गलं || ३ ||

उत्तमङ्गेन वन्दे हं संघञ्च तिविधोत्तमं |

संघे यो खलितो दोसो, संघो खमतु तं ममं || ४ ||

यं किञ्चि रतनं लोके, विज्जति विविधा पुथु |

रतनं संघसमं नत्थि, तस्मा सोत्थि भवन्तु मे || ५ ||

सङ्घो विसुद्धो वरदक्खिणेय्यो | सन्तिद्रियो सब्बमलप्पहिनो |

गुणेहि नेकेहि समिद्धिपत्तो | अनासवो तं पणमामि सं◌ंघं || ६ ||

संघ वंदना (मराठी)

भगवंताचा शिष्यसंघ सन्मार्गावर आरुढ आहे. भगवंताचा शिष्यसंघ सरळ मार्गावर आरुढ आहे.

भगवंताचा शिष्यसंघ ज्ञानाच्या मार्गावर आरुढ आहे. भगवंताचा शिष्यसंघ उत्तम मार्गावर आरुढ आहे.

भगवंताचा शिष्यसंघ अश्या नररत्नांचा आहे की, ज्यांनी वरील चारी जोड्या व आठ सप्तपदांची

प्राप्ती करून घेतली आहे. हा संघ म्हणजे निमंत्रण देण्यास योग्य, स्वागत करण्यास योग्य,

दान देण्यास योग्य आणि जगात सर्वश्रेष्ठ पवित्र क्षेत्रासमान आहे. असा हा संघ वंदन करण्यास योग्य आहे.

अशा या संघाला मी जिवंत असेपर्यंत अनुसरतो. || १ ||

जे भिक्खु संघ होऊन गेले ते, जे भिक्खु संघ हल्ली आहेत ते आणि

जे भिक्खु संघ होणार आहेत, त्या सर्वांना मी सदासर्वदा वंदन करतो/करते. || २ ||

मला दुसरे कोणतेही शरण स्थान नाही, बुद्धांचा शिष्यसंघच माझे सर्वश्रेष्ठ

शरण स्थान आहे. या सत्यवचनाने माझे जयमंगल होवो. || ३ ||

तिन्ही प्रकारांनी श्रेष्ठ असलेल्या या संघाला नतमस्तक होऊन वंदन करतो/करते.

संघासंबंधी जर माझ्याकडून काही दोष घडला असेल, तर मला त्याबद्दल क्षमा असो. || ४ ||

या जगात जी निरनिराळी अनेक रत्न आहेत, त्यापैकी एकानेही संघाची बरोबरी

होणार नाही. या सत्यवचनाने माझे कल्याण होवो. || ५ ||

संघ विशुध्द, दान देण्यास योग्य, शांत इंद्रियांचा, सर्व प्रकारच्या मळांपासून दोषांपासून अलिप्त,

अनेक गुणांनी युक्त, तसाच निष्कलंक आहे. अशा या संघाला मी प्रणाम करतो/करते. || ६ ||

संकल्प गाथा (पाली)

इमायधम्मानुधम्म पटिपत्तिया बुध्दं पुजेमि |

इमाय धम्मानुधम्म पटिपत्तिया धम्मं पुजेमि |

इमाय धम्मानुधम्म पटिपत्तिया संघ पुजेमि || १ ||

अध्दाय इमाय पटिपत्तिया जाति-जरा-मरणम्हा परिमुञ्चिस्सामि || २ ||

इमिना पुञ्ञ कम्मेन, मा-मे बालं समागमो |

संत समागमो होतु याव निब्बान पत्तिया || ३ ||

देवो वस्सतु कालेन, सस्स सम्पत्ति हेतुच |

फीतो भवतु लोकेच, राजा भवतु धम्मिको || ४ ||

संकल्प गाथा (मराठी)

या प्रतिष्ठीत धम्माच्या आचरणाने मी बुद्धाची पुजा करतो/करते.

या प्रतिष्ठीत धम्माच्या आचरणाने मी धम्माची पुजा करतो/करते.

या प्रतिष्ठीत धम्माच्या आचरणाने मी संघाची पुजा करतो/करते. ||१||

निश्र्चितच ह्या धम्म आचरणाने मी जन्म, जरा (व्याधी)

आणि मरण यांपासून मुक्त होईन. ||२||

ह्या कुशल कर्माने निर्वाण प्राप्तीपर्यंत, माझी मुर्खांशी संगती

कधीही न घडो, नेहमी सज्जन व्यक्तींची संगती घडो. ||३||

पिकांच्या वृद्धिकरिता वेळेवर पाऊस पडो, जगातील सर्व लोक

आपली उन्नती करोत आणि शासक धार्मिक असोत. ||४||

आहार पुजा (पाली)

सम्मासम्बुध्द ञाणो यो, तिलोके पच्चारहो | स नाथो परिगण्हातु, भोजनं मधुरं इमं ||१||

आदिवासैंतु नो भन्ते, भोजनं परकप्पितं | अनुम्प उपादाय, पट्टिगण्हातु मुत्तमं ||२||

आहार पुजा (मराठी)

सम्यक, संबुध्द, भगवान बुध्दाची तिन्ही लोकी नाना प्रकारे पुजा केली जाते.

मी सुध्दा या उत्तम व स्वादिष्ट भोजनाने मी भगवान बुद्धांची पुजा करतो.

हे भन्तेजी ! आमच्या या पुजेचा आपण स्विकार करावा ||१||

भन्तेजी ! आम्ही पुढे ठेवलेल्या उत्तम भोजनाचा आपण कृपा करून स्वीकार करावा ||२||

आहार स्वीकार गाथा (पाली)

इमं सुप्प व्यंजनं सारीनं संपन्न भोजनानं उदक वरं बुद्धस्स पूजेमी ||१||

दुतियम्पि इमं सुप्प व्यंजनं सारीनं संपन्न भोजनानं उदक वरं धम्मस्स पूजेमी ||२||

ततियम्पि इमं सुप्प व्यंजनं सारीनं संपन्न भोजनानं उदक वरं धम्मस्स पूजेमी ||३||

आहार स्वीकार गाथा (मराठी)

आपण या पात्रात दिलेले स्वादिष्ट व परिपूर्ण भोजन आणि पाणी

ग्रहण करून, आम्ही आनंदाने बुद्धाची पूजा करतो. || १ ||

दुसऱ्यांदा आपण या पात्रात दिलेले स्वादिष्ट व परिपूर्ण भोजन आणि पाणी

ग्रहण करून, आम्ही आनंदाने धम्माची पूजा करतो. || २ ||

तिसऱ्यांदा आपण या पात्रात दिलेले स्वादिष्ट व परिपूर्ण भोजन आणि पाणी

ग्रहण करून, आम्ही आनंदाने संघाची पूजा करतो. || ३ ||

विहार दान (पाली)

इमं विहार चतुद्दिसस्स आगत नागतस्स भिक्खुसंघास देमि |

संघो यथा सुखं परिभुञ्जतु |

विहार दान (मराठी)

मी ह्या विहाराला चारही दिशांनी आलेल्या आणि

येणाऱ्या भिक्खु संघाला दानात समर्पित करितो.

मूर्ती प्रतिस्थापना (पाली)

इदं बुद्धं बिम्बे सब्बेहि देवं, मनुस्सेहि पुजेतुं |

इमस्मि विहारे परिट्ठापेमि इदं पुञ्ञं |

बोधिञ्ञाणं पटिलाभाय सवंत्तत || १ ||

मूर्ती प्रतिस्थापना (मराठी)

इथे विहारात आम्ही भगवान बुद्धाच्या या मूर्तीची प्रतिस्थापना करित आहोत.

विहारात येऊन श्रध्देने सर्व उपासक, उपासिकांनी पूजा करावी. या प्रतिस्थापनेमुळे

आम्हाला कुशल कर्माचा व बोधी ज्ञानाचा लाभ व्हावा असा संकल्प करीत आहोत.

परित्राण पाठ (पाली)

विपत्ति पटिविहाय, सब्ब सम्पति सिध्दिया | सब्ब-रोगा विनासाय, भवे दिघायु दायकं |

सब्ब दुक्खा विनासाय, भवे निब्बाण सन्तिके | भन्ते अनुग्गहं कत्वा परित्तंब्रूथ मंगलं || १ ||

समन्ता चक्क वालेसु, अत्रागच्छंतु देवता | सध्दम्म मुनि राजस्स, सुणन्तु सग्ग मोक्खदं |

धम्मसवण कालो, अयं भदन्ता | धम्मसवण कालो, अयं भदन्ता || २ ||

धम्मसवण कालो, अयं भदन्ता येसन्ता संत चित्ता तिसरणं | सरणा एन्थं लोकं तरे वा |

भुम्मा भुम्माच देवा गुण गण | गहण व्यावता सब्ब कालं | एते आयुन्तुदेवा वर |

कनकमेय मेरु राजे वसन्तो | सन्तो सन्तो सहेतुं मुनिवर | वचनं सोतु मग्ग सुमग्ग || ३ ||

सब्बेसु चक्कवालेसु, यक्खा देवाचं ब्रम्हानो | यंदा अम्हेहि कतं पुञ्ञं, सब्ब सम्पत्ति साधकं |

सब्बेतं अनुमोदित्त्वा, समग्ग सासनरता | पमाद रहिता होन्तु, आरक्खासु विसेसतो || ४ ||

सासनस्सच च लोकच्च, वुनि–ढ भवुत सब्बदा | सासनप्पिच लोकञ्च, देवा रक्खन्तु सब्बदा |

संध्दि सुखी होन्तु, सब्बे परिवारे हि अत्तनो | अनीद्या सुमना होन्तु, सहसब्बेहि ञातिभि || ५ ||

राजातो वा, चोरतो वा | मनुस्सतो वा, अमनुस्सतो वा | अग्नियतो वा, उद्दकतो वा |

पिसाच्चतो वा, खानुक तो वा | कणटकतो वा, नक्खत्तत्तो वा | जनप्रद रोगतो वा, असध्दमतो वा |

असन्दिट्टितो वा, असुप्परिसतो वा | चण्ड–हत्यि अस्स मिगगोन | कुक्कर–अहि विच्छिक |

मणिसप्प दीपि–अछ्छ-तरछ्छ | सुकर महिस यक्ख रक्ख सादिही | नाना भयतो वा,

नाना रोगतो वा, नाना उपद्दवतो वा, सब्बे आरक्खं गन्हतुं || ६ ||

परित्राण पाठ (मराठी)

सर्व संकटांचा नाश करणारे, सर्व संपत्तीचा लाभ करुन देणारे, सर्व रोगांचा विनाश करणारे, दीर्घायुष्याचा लाभ करुन देणारे, सर्व दुःखाचा नायनाट करणारे, निर्वाणाकडे पोहोचविणारे, असे मंगल परित्राण पाठ, भन्तेजी कृपया आम्हाला सांगावे.

सभोवतालच्या सर्व श्रेष्ठ सज्जनांनो, निर्वाणपद प्राप्त करुन घेण्याकरिता भगवान बुद्धांच्या सद्धमाला ऐकण्यासाठी इकडे यावे. || १ ||

होय भन्तेजी ही धम्म श्रवण करण्याची योग्य वेळ आहे. होय भन्तेजी ही धम्म श्रवण करण्याची योग्य वेळ आहे. होय भन्तेजी ही धम्म श्रवण करण्याची योग्य वेळ आहे. || २ ||

जे शांत चित्ताचे, त्रिसरणाला अनुसरणारे, विविध ठिकाणी राहणारे, सदोदित सत्कार्यात मग्न राहणारे, श्रेष्ठ जनगण, डोंगर दऱ्या खोऱ्यात, पर्वतराजीवर वास्तव्य करणारे आहेत, ते सर्व जण शांत अशा श्रेष्ठ भगवान बुद्धांचे वचन ऐकण्याकरिता येथे येवोत. || ३ ||

सभोवतालच्या सर्व सज्जनांमध्ये, यक्षांमध्ये आणि ब्राम्हणांमध्ये श्रेष्ठ अशा सर्वांच्या कुशल कर्मामुळे आम्हाला सर्व संपत्ती प्राप्त होवो. त्या सर्वांचे अनुमोदन करुन बौद्ध धम्मात रत होऊन, प्रमादापासून अलिप्त राहून आमचे योग्य प्रकारे रक्षण करोत. || ४ ||

सदोदित बोद्ध धम्माची, त्याचप्रमाणे जगताची वृद्धी होवो, श्रेष्ठ लोक या धम्माचे व जगताचे सर्वतोपरी रक्षण करोत. सर्व कुटुंबियांना व स्वतःला देखील सुख प्राप्त होवो. सर्वांना मानसिक सुखाचा लाभ होवो. || ५ ||

राजभय, चोरभय, मानवीभय, अमानवीभय, अग्नीभय, जलभय (पूर, प्रलय वैगरे) गेंडाभय, कंटकभय, गभय, पापभय, मिथ्याद्रुष्टीभय, दुर्जनभय, उन्मत हत्ती, हरिण, बैल, कुत्रा, सर्प, विंचू, वाघ, तरस, डुक्कर, रेडा, यक्ष इत्यादि भयांपासून, नाना प्रकारच्या रोगापासून, नाना प्रकारच्या उपद्रवापासून सर्वांचे रक्षण होवोत. || ६ ||

धम्म पालन गाथा (पाली)

सब्ब पापस्स अकरणं कुसलस्स उपसंपदा | सचितपरियोदपनं, एतं बुद्धान सासनं || १ ||

धम्मं चरे सुचरितं न तं दुच्चरितं चरे | धम्मचारी सुखं सेति अस्मिं लोके परम्हिचं || २ ||

न तावता धम्मधरो, यावता बहु भासति | यो च अप्पम्पि सुत्वान, धम्मं कायेन पस्सति |

स वे धम्मधरो होति, यो धम्मं नप्पमज्जति || ३ ||

धम्म पालन गाथा (मराठी)

सर्व दूराचरापासून अलिप्त राहणे, कुशल कर्म संपादण करणे, कोणतेही पाप

न करता, पुण्य संपादने, स्वचिताची शुद्धी करणे, हे बुद्धांचे सांगणे. || १ ||

चांगल्या प्रकारे धम्म आचरावा, वाईट प्रकारे नाही | या धम्माचे आचरण करणारा

लोक–परलोकात सुखाने झोप घेतो. || २ ||

पुष्कळ बोलण्याने धम्मधर होत नसतो. जे धम्माचे प्रत्यक्ष कायेने अनुकरण

करतात व जे धम्माची अवहेलना करीत नाही, तेच सर्व धम्मधर होतात. || ३ ||

महामङ्गल सुत्त (पाली)

एवं मे सुतं | एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरित जेतवने अनाथपिण्डिकस्स आरामे |

अथ खो अञ्ञतरा देवता अभिक्कन्ताय रत्तिया अभिकन्तवण्णा केवलकप्पं जेतवनं

ओभसेत्वा | येन भगवा तेनुपस्कमि, उपसङकत्मित्तवा भगवंन्त अभिवादेत्वा एकमन्तं

आठ्ठासि | एकमन्तं ठ्ठिता खोसा देवता भगवन्त गाथाय अज्झाभासि :–

बहू देवा मनुस्सा च, मग्ङलानि अचिन्तयुं | आकङखमाना सोत्थानं, ब्रुंहि मग्ङलमुत्तमं || १ ||

असवेनाच बालानं, पण्डितानञ्च सेवना | पूजा चं पूजानियानं, एतं मग्ङलमुत्तमं || २ ||

पतिरुपदेसवासे च, पुब्बे च कतपुञ्ञता | अत्तसम्मापणिधि च, एतं मग्ङलमुत्तमं || ३ ||

बाहुसच्च च सिपच्च विनयो च सुसिक्खितो | सुभासितो च या वाचा, एतं मग्ङलमुत्तमं || ४ ||

माता–पितु उपठ्ठानं, पुत्तदारस्स सग्ङहो | अनाकुला च कम्मन्ता, एतं मग्ङलमुत्तमं || ५ ||

दानं च धम्मचरिया च, यातकानं च सङ्गहो | अनवज्जानि कम्मानि, एतं मङ्गलमुत्तमं || ६ ||

आरती विरती पापा, मज्जपाना च संयमो | अप्पमादो च धम्मेसु, एतं मङ्गलमुत्तमं || ७ ||

गारवो च निवातो च सन्तट्ठी च कतयुता | कालेन धम्मसवणं एतं मङ्गलमुत्तमं || ८ ||

खन्ति च सोवचस्सता, समणानं च दस्सनं | कालेन धम्मसाकच्छा, एतं मंङ्गलमुत्तमं || ९ ||

तपो च ब्रम्ह्चरियच्च, अरियसच्चान दस्सनं | निब्बानसच्छिकिरिया च, एतं मङ्गलमुत्तमं || १० ||

फुट्ठस्स लोकधम्मेहि, चित्तं यस्स न कम्पति | असोकं विरजं खेमं, एतं मङ्गलमुत्तमं || ११ ||

एतादिसानि कत्वान, सब्बत्थंमपराजिता | सब्बत्थ, सोत्थि गच्छन्ति, तं तेसं मङ्गलमुत्तमं || १२ ||

महामङ्गल सुत्त (मराठी)

असे मी ऐकले आहे की, एके वेळी भगवान बुद्ध श्रावस्ती येथे जेतवनांत अनाथपिण्डिकाच्या संघारामात राहत होतें. तेव्हा रात्र संपत आली असता, एक सज्जन व्यक्ती सर्व जेतवन प्रकाशित करून, भगवंताजवळ आली व भगवंताला वंदन करून एका बाजूला उभी राहिली. बाजूला उभी राहून ती सत्पुरुष भगवंताला म्हणाली :-

स्वतःचे कल्याण इच्छिणार्या पुष्कळ देवांनी आणि माणसांनी मंगलाविषयी विचार केला, तेव्हा उत्तम मंगल कोणते ते आपण सांगावे || १ ||

मूर्खाची संगती न करणे, शहाण्या माणसांची संगत करणे व पूज्य लोकांची पूजा करणे, हे उत्तम मंगल होय. || २ ||

अनुकूल स्थळी वास्तव्य करणे, शुभ गोष्टी संपादन करणे व आपल्याला सन्मार्गावर लावणे, हे उत्तम मंगल होय. || ३ ||

अंगी बहुश्रुतपणा असणे, कला संपादन करणे, अंगी शिष्ठता बाळगणे व सुभाषण करणे, हे उत्तम मंगल होय || ४ ||

आई वडिल यांची सेवा करणे, मुलबाळ, बायको यांचा सांभाळ करणे व

उलाढाली न करणे, हे उत्तम मंगल होय. || ५ ||

दान देणे, धम्मचरण, आप्तेष्टांचा आदरसत्कार करणे, पापकर्मापासून

अलिप्त राहणे, हे उत्तम मंगल होय. || ६ ||

काया, वाचा व मनाने अशुभ न करणे, मद्यपान न करणे आणि धम्म

कार्यात तत्पर राहणे, हे उत्तम मंगल होय. || ७ ||

गौरव करणे, नम्रता करणे, संतुष्ट राहणे, केलेले उपकार स्मरणे आणि

योग्य वेळी धम्म श्रवण करणे, हे उत्तम मंगल होय. || ८ ||

क्षमाशील असणे, अंगी लीनता असणे, सज्जनांचे दर्शन घेणे आणि योग्य

वेळी धम्म चर्चा करणे, हे उत्तम मंगल होय. || ९ ||

तप करणे, ब्रम्हचर्याचे पालन, आर्य सत्याचे पालन करणे आणि निर्वाणाचा

साक्षात्कार घेणे, हे उत्तम मंगल होय. || १० ||

आठ प्रकारच्या लोक धम्माने मनाला विचलित होउ न देणे, जसे शोकरहित

राहणे, निर्मल आणि निर्भय राहने, हे उत्तम मंगल होय. || ११ ||

येणेप्रमाणे वर्तन करुने, सर्वत्र अपराजित राहने, लोक कल्याणाला प्राप्त करने

इत्यादी हे त्यांच्या सुज्ञ (श्रेष्ठ पुरुष व मनुष्याकरिता) उत्तम मंगल होय. || १२ ||

करणीयमेत्त सुत्त (पाली)

करणीय–मत्थ कुसलेन, यन्तं सन्तं पदं अभिसमेच्च |

सक्को उजू च सूजु च, सूवाचो चस्स मृदू अनतिमानी || १ ||

सन्तुस्सको च सुभरो च, अप्प किच्चो च सल्लहुकवृत्ति |

सन्तिन्द्रियोच निपको च, अप्पगब्धो कुलेंसु अननुगिद्धो || २ ||

न च खुद्दं समाचेर किंच्चि, येन विञु पर उपवदेय्यु |

सुखिनो वा खेमिनो होन्तु, सब्बे सत्ता भवन्तु सुखितत्ता || ३ ||

ये के चि पाणभूतत्थि तसा वा, थावरा वा अनवसेसा |

दिघावा ये महन्ता वा, मज्झिमा रस्सका अणुकथूला || ४ ||

दिठ्ठा वा येव अदिठ्ठा, ये च दूरे वसन्ति अविदूरे |

भुता वा सब्भवेसि वा, सब्बे सत्ता भवन्तु सुखितत्ता || ५ ||

न परो परं निकुंब्बेथ | नतिमञ्ञेथ कत्थाचि न किंच्ची |

व्यारोसना पटीघसंय्या, नाञ्ञमेञ्ञस्स दुक्खमिंच्छेय्य || ६ ||

माता यथा नियं पूत्तं, आयुसा एकपुत्त मनुरक्खे |

एवम्पि सब्ब भूतेसु, मानसं भावये अपरिमाणं || ७ ||

मेतञ्च सब लोकस्मि, मानसं भावये अपरिणामं |

उद्धं अधो च तिरीयञ्च, असम्बाधं अवेर असपत्तं || ८ ||

तिठ्ठ चरे निसिन्नो वा, सयानो वा यावतस्स विगतमिद्धो |

एतं सतिं अधिठ्ठेय्य, ब्रम्हमे तं विहारं इदमा हु || ९ ||

दिठ्ठिञ्च अनुपगब्भ, सीलवा दस्सनेन सम्पन्नो |

कामेसु विनेय्य गेधं, न हि जातु गब्भसेय्य पुनरेति तिं || १० ||

करुणा व मैत्री सुत्त (मराठी)

शांती पदाची प्राप्ती इच्छिणाऱ्या कल्याणसाधननिपुण मनुष्याने हि इच्छा करावी की, त्याने योग्य, सरळ व अत्यंत सभ्य बनावे, त्याची वाणी मधुर असावी व तो कोमल आणि निराभिमानी असावा. || १ ||

तो संतुष्ट असावा, प्रामाणिक उपायांनी जीवन जगणारा असावा, तो उलाढाली करणारा नसावा व तो समाधानी, शांत-इंद्रिय, प्रज्ञावान, गंभीर व कुटुंबात अनासक्त असावा. || २ ||

त्याचे हातून क्षुल्लकांत क्षुल्लक देखील असे कृत्य न घडो, ज्या करिता

सुज्ञ लोक त्याला दोष लावतील. सर्व प्राणी सुखी, क्षमावान, आनंदी

राहोत ही भावना त्याने नेहमी बाळगावी. || ३ ||

भूचर अथवा जलचर, छोटे अथवा मोठे, मध्यम अथवा लहान, सूक्ष्म

अथवा स्थूल, दृश्य अथवा अदृश्य, दूरस्थ अथवा जवळ, उत्पन्न

झालेले अथवा उत्पन्न होणारे असे सर्व प्राणी सुखाने राहोत. || ४–५ ||

कोणीही दुसऱ्याला फसवू नये, कोणीही दुसऱ्याचा अपमान करु नये,

शत्रुत्वाच्या अथवा विरोधाच्या भावनेने कोणीही अशी इच्छा न

बाळगो ज्याने इतर दुःखी होतील. || ६ ||

आपल्या प्राणाची पर्वा न करता, जसे आई आपल्या एकुलत्या एक

मुलाचे रक्षण करते, त्याचप्रमाणे शांती पदाची इच्छा करणाऱ्या

माणसाने प्राणीमात्रांबद्दल निस्सीम प्रेमभाव वाढवावा. || ७ ||

वर, खाली आणि मध्ये राहणाऱ्या सर्व लोकांनी प्राणीमात्रांबद्दल

वैररहित व शत्रुत्व रहित मैत्री भावना बाळगावी. || ८ ||

उभे असता, चालले असता, बसले असता, झोपले असता,

जोपर्यंत जागे आहेत तोपर्यंत, ही मैत्री भावना कायम ठेवावी,

यालाच ब्रम्हविहार असे म्हणतात. || ९ ||

असा शीलवान व सम्यक दृष्टीसंपन्न मनुष्य कोणत्याही मोह जाळ्यात

न पडता, काम तृष्णेचा नाश करुन, दुःखातून मुक्त होतो. || १० ||

पुण्यानुमोदन (पाली)

दुक्खपत्ता च निदुक्खा भयप्पत्ता च निब्भया |

सोकप्पत्ता च निस्सोका होन्तु सब्बेपि पाणिनो || १ ||

एतावता च अम्हेहि सम्भतं पुञ्ञ सम्पदं |

सब्बे देवानुमोदन्तु सब्ब सम्पति सिध्दिया || २ ||

दानं ददन्तु सध्दाय सीलं रक्खन्तु सब्बदा |

भावना भिरता होन्तु गच्छन्तु देवतांगता || ३ ||

सब्बे बुध्दा बलपत्ता पच्चकानञ्च यं बलं |

अरहन्तानच्च ते जेन, रक्खन बन्धामि सब्बेसो || ४ ||

आकासठ्ठा च भूम्मठा, देवा–नागा महिध्दिका |

पुञ्ञं तं अनुमोदित्वा, चिरं रक्खन्तु सासनं || ५ ||

आकासठ्ठा च भूम्मठा, देवा–नागा महिध्दिका |

पुञ्ञं तं अनुमोदित्वा, चिरं रक्खन्तु देसनं || ६ ||

आकासठ्ठा च भूम्मठा, देवा–नागा महिंध्दिका |

पुञ्ञं तं अनुमोदित्वा, चिरं रक्खन्तु त्वं परन्ति || ७ ||

पुण्यानुमोदन (मराठी)

समस्त दु:खी प्राणी दु:खरहित, भयग्रस्त प्राणी भयरहित आणि

शोकग्रस्त प्राणी शोकरहित होवोत. || १ ||

हे जे आम्ही कुशल कर्म केलेले आहे. सर्वसज्जन त्याला अनुमोदन

देवोत, त्यामुळे सर्व संपत्तीची वृद्धी होवो. || २ ||

श्रध्देने दान देण्यांत येवो. शिलांचे पालन केले जावो. भावना संपादन

करण्यात येवो आणि निर्वाण गती मिळो. || ३ ||

सर्व बल प्राप्त बुद्धांच्या आणि अर्हंतांच्या प्रतापाने आपले सर्व

प्रकारे रक्षण होवो आणि सर्वांना बलं प्राप्त होवो. || ४ ||

आकाशात आणि भूमीवर राहणाऱ्या महाप्रतापी देवलोक आणि

नागलोक ह्या कुशल कर्माचे अनुमोदन करून चिरकलापर्यंत

बुद्ध शासन आपले रक्षण करो. || ५ ||

आकाशांत आणि भूमीवर राहणाऱ्या महाप्रतापी देवलोक आणि

नागलोक ह्या पुण्याचे अनुमोदन करून चीरकाळापर्यंत धम्मोपदेश

आपले रक्षण करो. || ६ ||

आकाशात आणि भूमीवर राहणाऱ्या महाप्रतापी देवलोक आणि

नागलोक ह्या पुण्याचे अनुमोदन करून चीरकलापर्यंत तुमचे रक्षण करो. || ७ ||

महामंगल गाथा (पाली)

महाकारुणीको नाथो हिताय सब्ब पाणिनं | पूरेत्वा पारमी सब्बा पत्तो सम्बोधि–मुत्तमं |

एतेन सच्चवज्जेन होतु ते जयमङ्गल || १ ||

जयन्तो बोधियो मूले सक्यानं नन्दिवड्ढनो | एवं तुय्हं जयो होतु जयस्सु जयमङ्गल || २ ||

सक्कत्वा बुद्धरतनं ओसधं उत्तमं वरं, हितं देव मनुस्सानं बुद्धतेजेन सोत्थिना |

नस्सन्तुपद्दवा सब्बे दुक्खा वूपसमेन्तु ते || ३ ||

सक्कत्वा धम्मरतंनं ओसधं उत्तमं वरं, परिमलाहुपसमनं धम्मतेजेन सोत्थिना |

नस्सन्तुपद्दवा सब्बे भया वूपसमेन्तू ते || ४ ||

सक्कत्वा संघरतंनं ओसधं उत्तमं वरं, आहुण्णेयं पाहुणेय्यं संघ तेजेन सोत्थिना |

नस्सन्तुपद्दवा सब्बे रोगा वूपसमेन्तु ते || ५ ||

यं किञ्चि रतनं लोके विज्जतति विविधं पुथु, रतनं बुद्ध समं नत्थि. तस्मा सोत्थि भवन्तु ते || ६ ||

यं किञ्चि रतनं लोके विज्जति विविधं पुथु, रतनं धम्म समं नत्थि तस्मा सोत्थि भवन्तु ते || ७ ||

यं किञ्चि रतनं लोके विज्जति विविध पुथु, रतनं संघं समं नत्थि तस्मा सोत्थि भवन्तु ते || ८ ||

नत्थि मे सरणं अञ्ञं बुद्धो मे सरणं वरं, एतेन सच्चवज्जेन होतु मे जयमंगलं || ९ ||

नत्थि मे सरणं अञ्ञं धम्मो मे सरणं वरं, एतेन सच्चवज्जेन होतु मे जयमंगलं || १० ||

नत्थि मे सरणं अञ्ञं संघो मे सरणं वरं, एतेन सच्चवज्जेन होतु मे जयमंगलं || ११ ||

सब्बीतियो विवज्जन्तु सब्बरोगो विनस्सन्तु, मा ते भवत्वन्तरायो सुखी दीघायुको भव || १२ ||

भवतु सब्ब मंग्ङलं रक्खन्तु सब्बदेवता, सब्ब बुद्धानुभावेन सदा सात्थि भवन्तु ते || १३ ||

भवतु सब्बमंग्ङलं रक्खन्तु सब्बदेवता, सब्ब धम्मानुभावेन सदा सोत्थि भवन्तु ते || १४ ||

भवतु सब्बमंग्ङलं रक्खन्तु सब्बदेवता, सब्ब संघानुभावेन सदा सोत्थि भवन्तु ते || १५ ||

नक्खत्तवक्ख भूतानं पापग्गह निवारणा, परित्तस्सानुभावेन, हन्तुते सब्बे उपद्दवे || १६ ||

यदुन्निमितं अवमग्ङलंञ्च, यो चामनापो सकुणस्स सद्धो, पापग्गहो दुस्सपितं अकन्तं |

बुद्धानुभावेन विनासमेन्तु || १७ ||

यदुन्निमितं अवमग्ङलंञ्च, यो चामनापो सकुणस्स सद्धो, पापग्गहो दुस्सपितं अकन्तं |

धम्मानुभावेन विनासमेन्तु || १८ ||

यदुन्निमितं अवमग्ङलंञ्च, यो चामनापो सकुणस्स सद्धो, पापग्गहो दुस्सपितं अकन्तं |

संघानुभावेन विनासमेन्तु || १९ ||

महामंगल गाथा (मराठी)

महाकारुणीक भगवान बुद्धाने समस्त प्राण्यांच्या कल्याणाकरिता सर्व पारमिता

पूर्ण करुन, उत्तम ज्ञान संपादन केले, ह्या सत्य वचनाने तुमचे मंगल होवो. || १ ||

बोधीवृक्षाखाली बसून ज्याप्रमाणे शाक्यसिंह बुद्धाने ज्याप्रमाणे जय मिळवला,

त्याप्रमाणे तुमचा जय होवो, तुमचे मंगल होवो. || २ ||

जे बुद्ध रत्न उत्तम व श्रेष्ठ औषध आहे आणि जे सज्जन माणसांकरिता हितकारी आहे, अशा बुद्ध रत्नाचा

सत्कार केल्यामुळे बुद्धांच्या प्रतापाने सर्व उपद्रव नष्ट होवो आणि तुमचे सर्व दुःख दूर होवोत. || ३ ||

जे धम्म रत्न उत्तम व श्रेष्ठ औषध आहे आणि पिडेला शांत करणारे आहे, अशा धम्म रत्नाचा सत्कार

केल्यामुळे धम्माच्या प्रतापाने सर्व उपद्रव नष्ट होवो आणि तुमचे सर्व भय शांत होवोत. || ४ ||

जे संघ रत्न उत्तम व श्रेष्ठ औषध आहे आणि जे आमंत्रणाला, पाहुणचाराला पात्र आहे, अशा संघ रत्नाचा

सत्कार केल्यामुळे संघाच्या प्रतापाने सर्व उपद्रव नष्ट होवो आणि तुमचे सर्व रोग शांत होवोत. || ५ ||

या जगात जी काही विभिन्न रत्ने विद्यमान आहेत, त्यामध्ये बुद्ध रत्नासारखे श्रेष्ठ रत्न नाही,

ह्यामुळे बुद्ध रत्नाच्या प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || ६ ||

या जगात जी काही विभिन्न रत्ने विद्यमान आहेत, त्यामध्ये धम्म रत्नासारखे श्रेष्ठ रत्न नाही,

ह्यामुळे धम्म रत्नाच्या प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || ७ ||

या जगात जी काही विभिन्न रत्ने विद्यमान आहेत, त्यामध्ये संघ रत्नासारखे श्रेष्ठ रत्न नाही,

ह्यामुळे संघ रत्नाच्या प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || ८ ||

भगवान बुद्धाशिवाय अनुसरण्यास सर्वोत्तम कोणी नाही, म्हणून मी भगवान बुद्धाला

अनुसरतो ह्या सत्य वचनाने तुमचे कल्याण होवो. || ९ ||

धम्माशिवाय अनुसरण्यास दुसरे काही नाही, म्हणून मी धम्माला अनुसरतो

ह्या सत्य वचनाने तुमचे कल्याण होवो. || १० ||

संघाशिवाय अनुसरण्यास तिसरे काही नाही, म्हणून मी संघाला अनुसरतो

ह्या सत्य वचनाने तुमचे कल्याण होवो. || ११ ||

सर्व संकट दूर होवोत, सर्व रोग नष्ट होवोत, तुमचे सर्व विघ्न नष्ट होवोत,

तुम्ही सुखी आणि दीर्घायु होवोत. || १२ ||

तुमचे सर्व मंगल होवोत, सर्व सत्पुरुष तुमचे रक्षण करोत, बुद्धांच्या प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || १३ ||

तुमचे सर्व मंगल होवोत, सर्व सत्पुरुष तुमचे रक्षण करोत, धम्माच्या प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || १४ ||

तुमचे सर्व मंगल होवोत, सर्व सत्पुरुष तुमचे रक्षण करोत, संघाच्या प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || १५ ||

सर्व वाईट प्रवृत्ती, दोष आणि सर्व उपद्रव परित्राण पाठ श्रवण केल्याने नष्ट होवोत. || १६ ||

जे वाईट निमित्त आहेत, वाईट कारण आहेत, अप्रिय शब्द आहेत व वाईट दोष आहेत,

ते सर्व बुद्धांच्या प्रतापाने नष्ट होवोत. || १७ ||

जे वाईट निमित्त आहेत, वाईट कारण आहेत, अप्रिय शब्द आहेत व वाईट दोष आहेत,

ते सर्व धम्माच्या प्रतापाने नष्ट होवोत. || १८ ||

जे वाईट निमित्त आहेत, वाईट कारण आहेत, अप्रिय शब्द आहेत व वाईट दोष आहेत,

ते सर्व संघाच्या प्रतापाने नष्ट होवोत. || १९ ||

सब्ब सुख गाथा (पाली)

सब्बे सत्ता सुखी होन्तू, सब्बे होन्तू चं खेमिनो |

सब्बे भद्रानि पस्सन्तु, माकञ्चि दुक्खमागमा || १ ||

यानिध भूतानि समागतानि, भुम्मा निवाया निव अन्तलिखे

सब्बेव भूता सुमना भवन्तू अथो पि सकच्च सुणन्तू भासितं || २ ||

तस्मा हि भुता निसामेथ सब्बे, मेतं करोथ मानूसिया पजाय |

दिवाच रत्तोच हरन्ति ये बलि, तस्माहिने रक्खथ अप्पमत्ता || ३ ||

सर्व सुख गाथा (मराठी)

सारे प्राणीमात्र सुखी होवोत, सर्वांचे कल्याण होवो,

सर्वांना हिताचा मार्ग सापडो, कोणालाही दुःख न होवो. || १ ||

भूतळावरील आणि अवकाशातील जेवढे प्राणीमात्र येथे उपस्थित आहेत,

ते सर्व प्राणिमात्र समाधानी होवोत आणि हे सुभाषित लक्ष देऊन ऐकोत. || २ ||

म्हणून सर्व प्राणीमात्रांनो ऐका, मानवी प्रजेवर प्रेम करा, जे तुमच्या

हिताकरिता अहोरात्र झटतात, त्यांचे जागरूकपणे रक्षण करा. || ३ ||

रतन सुत्त (पाली)

काटथ सतसहस्सेसु, चक्कमालेसु देवता | यस्साण पटिगणंति, यस्च वेसलिय पुरे ||

रोगामनुस्स–दुब्भिक्ख–संभुतं तिविधं भय | खिप्पमंतरधापेसि, परीतं भनामहे ||

यानिध भूतानि समागतानि, भुम्मानि वा यानिध वाअंतलिक्खे |

सब्बेसु भुता सुमना भवंतु अथोपि सक्कच्च सुणंतु भासितं || १ ||

तस्मा हि भुता निसामेथ सब्बे मेंतं करोथ मानुसिया पजाय |

दिवा रत्तोच हरन्ति ये बलिं | तस्माहि ने रक्खथ अप्पमत्त || २ ||

यं किंस्चि वितं इध वा हुरं वा सग्गेसु वा यं रतंनं पणीतं |

न नो समं अस्थि तथागतेन, इदंपि बुद्धे रतंनं पणीतं | एतंनं सच्चेन सुवंत्थि होंतु || ३ ||

खय विराग अमतं पणीतं, यदज्झगा सक्यमुनो समाहितो |

न तेन धम्मेन समत्थि किंस्चि, इदंपि धम्मे रतंनं पणीतं | एतंनं सच्चेन सुवंत्थि होंतु || ४ ||

यं बुद्धसेट्ठो परिवंणयी सुचिं, समाधिमानंतरिकस्चमाहु |

समाधिना तेन समो न विज्जति, इदंपि संघे रतंनं पणीतं | एतंनं सच्चेन सुवंत्थि होंतु || ५ ||

यं पुग्गला अठ्ठ संत पसत्था, चत्तारिएतानि युगानि होंति |

तं दक्खिणेरूया सुगतस्स सावका एतेसु दिन्नांनि महाप्फलानि |

इदंपि संघे रतंनं पणीतं, एतंनं सच्चेन सुवंत्थि होंतु || ६ ||

यं सप्पयुत्ता मनसा दल्हेन, निक्कामिनो गोतमसासंम्हि !

तं पतिपत्ता अपतं विगम्ह, लद्धा मुधा निब्बिति भुज्वमाना

इदंपि संघे रतंनं पणीतं, एतंनं सच्चेन सुवंत्थि होंतु || ७ ||

यंदिखिलो पठविं सितो सिया, चतुब्भि वातेहि असंपकंपियो |

तथुपमं सप्पुरीस वदामि, यं अरियसच्चानि अवेच्च पस्सति |

इदंपि संघे रतंनं पणीतं, एतंनं सच्चेन सुवंत्थि होंतु || ८ ||

यं अरियसच्चानि विभावयंति, गंभिरपस्त्रेन सुदेसितानि |

किस्चपि तं हौंति भुसप्पमत्ता, न ते भवं अठ्ठमं आदियंती |

इदंपि संघे रतंनं पणीतं, एतंनं सच्चेन सुवंत्थि होंतु || ९ ||

सहावस्सनसंपदाय, तयस्सु धम्मा जहिता भवंती |

सक्कायदिठ्ठविचिकिच्छितस्च, सिलब्बत्त वापि यदत्थि किस्चि |

चतुहपायेहि च विप्पमुत्तो, छ चाभिठानि अभब्बो कांतु |

इदंपि संघे रतंनं पणीतं, एतंनं सच्चेन सुवंत्थि होंतु || १० ||

किस्चापि सो कम्मं करोति पापकं, कायेन वाचा चेतसवा |

अभब्बो सो तस्सं पटीच्छादाय, अंब्बत्ता दिठ्ठपदस्स वृत्ता |

इदंपि संघे रतंनं पणीतं, एतंनं सच्चेन सुवंत्थि होंतु || ११ ||

वनप्पगुब्बे यथा फुस्सितग्गं, गिम्हान मासे पठमस्मि गिम्हे

तथुपमं धम्मवरं अदेसयी, निब्बानगामि परमं हिताय !

इदंपि बुद्धे रतंनं पणीतं, एतंनं सच्चेन सुवंत्थि होंतु || १२ ||

वरो वरस्त्रु वरदो वराहरो, अनुत्तरो धम्मवरं अदेसिय |

इदंपि बुद्धे रतंनं पणीतं, एतंनं सच्चेन सुवंत्थि होंतु || १३ ||

खिण पुराण नवं नत्थि संभवं, विरत्तचित्ता आयतिक्के भवस्मि |

तं खिनबीजा अविळछंदा, निब्बति धिरा यथायं पदिपो |

इदंपि संघे रतंनं पणीतं, एतंनं सच्चेन सुवंत्थि होंतु || १४ ||

यानिध भूतानि समागतानि, भुम्मानि वा यांनि व अंतलिखे |

तथागत देवमनुस्सं पूजितं, बुद्धं नमस्सामं सुवंत्थि होंतु || १५ ||

यानिध भूतानि समागतानि, भुम्मानि वा यांनि व अंतलिखे |

तथागत देवमनुस्सं पूजितं, धम्मं नमस्सामं सुवंत्थि होंतु || १६ ||

यानिध भूतानि समागतानि, भुम्मानि वा यांनि व अंतलिखे |

तथागत देवमनुस्सं पूजितं, संघं नमस्सामं सुवंत्थि होंतु || १७ ||

रतन सुत्त (मराठी)

ज्यांच्या आज्ञेचे पालन एक लाख कोटी देवता करित असुन ज्यांनी अगदी

लवकरच वैशाली नगरात रोग, अमनुष्यभय व दुष्काळ ह्या तिन्ही प्रकारच्या उत्पन्न

झालेल्या भयांपासुन ज्या परित्राणाने मुक्त केले तोच भयनाशक परित्राण आम्ही

म्हणत आहोत. यावेळी येथे पृथ्वीवर किंवा अंतरीक्षात जे प्राणी उपस्थित असतील

ते सर्व आनंदीत होवो आणि हे आमचे सुभाषित आदरपूर्वक एकोत || १ ||

म्हणून हे सर्व भुतांनो, (तुम्ही) निश्चयपूर्वक ऐका व मनुष्य जातीवर प्रेम करा.

रात्रंदिवस मनुष्य तुम्हाला नैवेद्य देतात, त्यांचे तुम्ही सावधानपणे रक्षण करा. || २ ||

इथे किंवा परलोकी जे वित्त असेल, किंवा स्वर्गात जे उत्पन्न रत्न असेल, ते निश्चितच

आमच्या तथागताच्या तोडीचे नाही, बुद्धाच्या ठाई हे उत्तम रत्नच आहे,

ह्या सत्य वचनाने तुमचे कल्याण होवो. || ३ ||

समाहित शाक्यमुनिने तृष्णाक्षय कारक, विरागमय, सर्व दोषमुक्तनायक, उत्तम

निर्वाणाचा एकाग्र होऊन साक्षात्कार केला. त्यासारखा दुसरा नाही, धम्माच्या ठाई

हे उत्तम रत्नच आहे, ह्या सत्य वचनाने तुमचे कल्याण होवो. || ४ ||

ज्या बुद्ध श्रेष्ठाने ताबडतोब फळ देणाऱ्या समाधीची प्रशंसा केली, त्या

समाधीहून श्रेष्ठ दुसरी समाधी नाही, संघाच्या ठाई उत्तम रत्नच आहे.

ह्या सत्य वचनाने तुमचे कल्याण होवो. || ५ ||

बुद्धांनी प्रशंसा केलेल्या ज्या आठ व्यक्ती, ज्यांच्या चार जोड्या होतात, सुगताचे

श्रावक पूजनिय होते, ज्यांना दिलेले दान महाफळदाई होते, संघाचे ठाई

वसणारे हे उत्तम रत्नच आहे, ह्या सत्य वचनाने तुमचे कल्याण होवो. || ६ ||

जे तथागताच्या शासनात तृष्णारहित होऊन दृढतेने राहतात. ते वास्तव्य प्राप्त करून

अमृताचे अवगाहण करून अनायसेस मिळविलेल्या शांतीचा उपभोग घेतात. संघाच्या

ठाई हे वसणारे उत्तम रत्नच आहे. ह्या सत्य वचनाने तुमचे कल्याण होवो. || ७ ||

नगरद्वारासमोर जमिनीत (खोल रोवुन) उभारलेला स्तंभ जसा चारही बाजूंच्या वाऱ्याने हलत नाही, तसा तो चार आर्यसत्य विचारपूर्वक जाणणारा सत्पुरुष आहे, असे मी मानतो, संघाच्या ठाई हे वसणारे उत्तम रत्नच आहे. ह्या सत्य वचनाने तुमचे कल्याण होवो. || ८ ||

जे प्रभावंत बुद्धांद्वारे उत्तम रितीने उपदेशिलेल्या चार आर्य सत्यांची जे भावना करतात. ते जरी कितीही बेसावधपणे वागले तरी ते आठवा जन्म घेत नाहीत. संघाच्या ठाई हे वसणारे उत्तम रत्नच आहे. ह्या सत्य वचनाने तुमचे कल्याण होवो. || ९ ||

सम्यकदृष्टी प्राप्त होताच तो देहात्मदृष्टी, कुशंका, व्रत, उपवासावरील विश्वास, ह्या तीन गोष्टी सोडून देतो, चार दुर्गतीपासून मुक्त होतो व सहा गोष्टी त्याच्या हातून घडणे असंभवनिय होते, संघाच्या ठाई हे वसणारे उत्तम रत्नच आहे. ह्या सत्य वचनाने तुमचे कल्याण होवो. || १० ||

जरी त्याच्याकडून काया, वाचा व मनाने काहीं पाप घडले तरी तो कदापि झाकून ठेवीत नाही. असले कृत्य (निर्वाण) पद ज्याने पाळणाराच्या हातून होणे शक्य नाही, संघाच्या ठाई हे वसणारे उत्तम रत्नच आहे. ह्या सत्य वचनाने तुमचे कल्याण होवो. || ११ ||

वसंताच्या प्रारंभी जसा एखादा वनगुल्म सामग्री प्रफुल्लित व्हावा तद्वत बुद्धाने निर्वाणागामी परमश्रेष्ठ धम्म लोकहितार्थ उपदेशिला आहे, बुद्धांच्या ठाई हे वसणारे उत्तम रत्नच आहे. ह्या सत्य वचनाने तुमचे कल्याण होवो. || १२ ||

श्रेष्ठनिर्वाणाचे दाता, श्रेष्ठधम्माचे ज्ञाता, श्रेष्ठ मार्गाचे निर्देशक अनुत्तर अशा बुद्धांनी श्रेष्ठ धम्म उपदेशिला आहे. बुद्धांच्या ठाई हे वसणारे उत्तम रत्नच आहे. ह्या सत्य वचनाने तुमचे कल्याण होवो. || १३ ||

ज्यांचे जुने कर्म क्षिण झाले आहेत व नवीन उत्पन्न होत नाहित, जे भावी जन्माविषयी निरपेक्ष आहेत, ते क्षीणबिज आणि उत्पत्ती छंदविरहित धिर पुरुष प्रदीपाप्रमाणे निर्वाण पावतात.

संघाच्या ठाई हे वसणारे उत्तम रत्नच आहे. ह्या सत्यवचनाने तुमचे कल्याण होवो. || १४ ||

यावेळी येथे पृथ्वीवरील किंवा अंतरिक्षातील जे काही प्राणी उपस्थित असतील त्यांना मी म्हणतो

की, देवमनुष्य पुजित तथागताला आम्ही नमस्कार करूया, जेणे करूण कल्याण होवो. || १५ ||

यावेळी येथे पृथ्वीवरील किंवा अंतरिक्षातील जे काही प्राणी जमले असतील त्यांना मी म्हणतो

की, देवमनुष्य पुजित धम्माला आम्ही नमस्कार करूया, जेणे करूण कल्याण होवो. || १६ ||

यावेळी येथे पृथ्वीवरील किंवा अंतरिक्षातील जे काही प्राणी जमले असतील त्यांना मी म्हणतो

की, देवमनुष्य पुजित संघाला आम्ही नमस्कार करूया, जेणेकरूण कल्याण होवो. || १७ ||

धम्मध्वज वंदना (पाली)

वजीर संघास कायस्स अन्गिरस्स तादिनो | केस मस्सु ही अक्खिनं निलठ्ठाने ही रस्सीयो ||

निलवन्ना नीच्छरंती अनंत काल भुदके || १ ||

वजीर संघात कायस्स अन्गिरस्स तादिनो | छबी तो चेब्ब अक्खिनं पितठ्ठाने ही रस्सीयो ||

पितवन्ना नीच्छरंती अनंत काल भुदके || २ ||

वजीर संघात कायस्स अन्गिरस्स तादिनो | मस्स लोहित अक्खिनं रत्तठ्ठाने ही रस्सीयो ||

रत्तवन्ना नीच्छरंती अनंत काल भुदके || ३ ||

वजीर संघात कायस्स अन्गिरस्स तादिनो | अट्टदंते ही अक्खिनं सेतठ्ठाने ही रस्सीयो ||

सेतवन्ना नीच्छरंती अनंत काल भुदके || ४ ||

वजीर संघात कायस्स अन्गिरस्स तादिनो | तेसं तेसं सरीरत्नम नानाठ्ठाने ही रस्सीयो ||

प्रभस्सरा नीच्छरंती अनंत काल भुदके || ५ ||

वजीर संघात कायस्स अन्गिरस्स तादिनो | एवं सब्बनं रस्सीही नीच्छरंती दिसे दिसं ||

अनंत अथो उद्ध च अम तवं मनोहरं | काया वाचा चित्तेन अन्गिरस्स नमामहं || ६ ||

धम्मध्वज वंदना (मराठी)

वज्रासारखा अभेद्य देह धारण करणाऱ्या भगवान बुद्धांच्या डोक्यावरील

व दाढी मधल्या केसातून आणि डोळ्यांच्या निल स्थानातून प्रभावित होणारा

निळा रंग समुद्र, धरती व आकाशात व्यापून राहिला आहे. || १ ||

वज्रासारखा अभेद्य देह धारण करणाऱ्या भगवान बुद्धांच्या पिवळसर त्वचेतून

व डोळ्यातील पिवळ्या स्थानातून प्रभावित होणारा पिवळा रंग समुद्र,

धरती व आकाशात व्यापून राहिला आहे. || २ ||

वज्रासारखा अभेद्य देह धारण करणाऱ्या भगवान बुद्धांच्या मासांतील व

डोळ्यातील रक्तवर्ण स्थानातील आणि रक्तातून प्रभावित होणारा लाल रंग

समुद्र, धरती व आकाशात व्यापून राहिला आहे. || ३ ||

वज्रासारखा अभेद्य देह धारण करणाऱ्या भगवान बुद्धांच्या दातातून,

अस्थीतून व डोळ्यातील पांढऱ्या बुब्बूळातून प्रभावित होणारा शुभ्र रंग

समुद्र, धरती व आकाशात व्यापून राहिला आहे. || ४ ||

वज्रासारखा अभेद्य देह धारण करणाऱ्या भगवान बुद्धांच्या निरनिराळ्या

अवयवातून प्रभावित होणारा तपकिरी रंग समुद्र, धरती व आकाशात

व्यापून राहिला आहे. || ५ ||

वज्रासारखा अभेद्य देह धारण करणाऱ्या भगवान बुद्धांच्या सर्वांगाने प्रभावित होणारे वरील

पाच रंग प्रखरतेने समुद्र, धरती व आकाशात व्यापून राहिले आहेत. अमृताप्रमाणे संतोष देणाऱ्या

भगवान बुद्धांच्या पंचरंगी धम्मध्वजाला मी कायेने, वाचेने आणि मनाने वंदन करतो/करते || ६ ||

जयमंङ्गल अठ्ठगाथा (पाली)

बाहुं सहस्सभिनिम्मित सावुधन्तुं, गिरीमेखलं उदित घोरं–ससेन–मारं

दानादि धम्मविधिना जितवा मुनिन्दो, तं तेजसा भवतु ते जयमंङलानि || १ ||

मारातिरेक–मभियुज्झित सब्बरंती, घोरमपना लवक मक्ख मथंद्ध, यक्ख |

खन्ती सुदन्तविधिना जितवा मुनिन्दो, तं तेजसा भवतु ते जयमंङलानि || २ ||

नालागिरि गजवरं अतिमत्तभूतं, दावग्गि चक्कमसनीव सुदारुणन्तं

मेत्तम्बुसेक विधिना जितवा मुनिन्दो, तं तेजसा भवतु ते जयमंङलानि || ३ ||

उक्खित्त खग्गमतिहत्थ सुदारुणन्तं, धावन्ति योजनपंथगुलि–मालवन्तं |

इध्दीभिसङगखत मनो जितवा मुनिन्दो, तं तेजसा भवतु ते जयमंङलानि || ४ ||

कत्वान कठ्ठमुदरेंव इवगब्भिनीया, चिञ्चाय दुठ्ठवचन जनकाय मज्झे,

सन्तेन सोम विधिना जितवा मुनिन्दो तं तेजसा भवतु ते जयमंङलानि || ५ ||

सच्चं विहाय–मतिसच्चकं वादकेन्तु वादाभिरोपितमनं अतिअन्धभूतं

पञ्ञापदीजलितो जितवा मुनिन्दो, तं तेजसा भवतु ते जयमंङलानि || ६ ||

नन्दो पनन्द–भुजंग विविधं महिद्धि, पुत्तेन थेर भुजगेन दमापयन्तो |

इदूपदेश विधिना जितवा मुनिन्दो, तं तेजसा भवतु ते जयमंङलानि || ७ ||

दुग्गहदिठ्ठी भुगजेन सुदठ्ठ हत्थं, ब्रम्हंविसुद्धि जुतिमिद्धि बकाभिधानं |

ञाणागदेन विधिना जितवा मुनिन्दो, तं तेजसा भवतु ते जयमंङलानि || ८ ||

एतापि बुद्ध जयमंङ्गल अठ्ठगाथा, यो वाचकोदिनदिने सरते मनन्दि |

हित्वाननेक विविधांनी चुपछद्दवानि मोक्खं सुखं अंधिगमेय्य नरोसपञ्ञो || ९ ||

जयमंङ्गल अठ्ठगाथा (मराठी)

ज्या मुनिन्द्राने–बुद्धाने, हत्यार धारण करुन सहस्रबाहू गिरीमेखाला, हत्तीवर आरुढ झालेल्या, अत्यंत भयानक सेनेसह आलेल्या माराला, आपल्या दान आदि धम्म बलाने जिंकले. त्या भगवान बुद्धांच्या प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || १ ||

ज्या मुनिन्द्राने–बुद्धाने, माराव्यतिरिक्त समस्त रात्र संग्राम करणाऱ्या घोर, दुर्धर आणि निष्ठूर–हृदयी अशा आलवक नामक यक्षाला, शांती आणि संयम बलाने जिंकले,

त्या भगवान बुद्धांच्या प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || २ ||

ज्या मुनिन्द्राने–बुद्धाने, अग्नीचक्र आणि विजेप्रमाणे अत्यंत भयानक आणि मदोन्मत अशा नालागिरी हत्तीला आपल्या मैत्रीरुपी पावसाने जिंकले, त्या बुद्धाच्या प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || ३ ||

ज्या मुनिन्द्राने–बुद्धाने, हातात तलवार घेऊन एक योजनेपर्यंत न थांबता धावणाऱ्या अत्यंत भयानक अंगुलीमालाला, आपल्या रिद्धी बलाने जिंकले, त्या भगवान बुद्धाच्या प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || ४ ||

ज्या मुनिन्द्राने–बुद्धाने, पोटावर काष्ट बांधून गर्भवती सारखे आपले पोट मोठे झाल्याचे ढोंग केलेल्या त्या चिंचा नामक स्त्रीला (जी बुद्धाला कलंक लावू पाहत होती) आपल्या शांत आणि सौम्य बलानो जिंकले, त्या बुद्धाच्या प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || ५ ||

ज्या मुनिन्द्राने–बुद्धाने, सत्य सोडलेल्या व असत्य वादाचा पोषक, अभिमानी वादविवादात पारंगत व अहंकाराने अंध झालेल्या सच्चक नामक परिव्राजकाला प्रज्ञा–दीपाने जिंकले त्या बुद्धाच्या प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || ६ ||

ज्या मुनिन्द्राने–बुद्धाने, विविध ऋद्धी संपन्न नंदोपनंद नामक भुजंगाला आपल्या महामौग्दल्यायन शिष्याकडून ऋद्धी, शक्ती आणि उपदेशाच्या बलानो जिंकले, त्या बुद्धाच्या प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || ७ ||

ज्या मुनिन्द्राने–बुद्धाने, भयंकर मिथ्थादृष्टीरुपी सापाने डसलेल्या विशुद्ध ज्योती आणि ऋद्धी शक्ती संपन्न बक नामक ब्रम्हज्ञान्याला ज्ञानरुपी औषध देऊन जिंकले, त्या बुद्धाच्या प्रतापाने तुमचेकल्याण होवो. || ८ ||

जो कोणी पाठक ह्या बुध्दाच्या आठ मंगल गाथा दक्षतापूर्वक दररोज म्हणेल तो बुध्दिमान पुरुष, स्त्री नाना प्रकारच्या उपद्रवापासून मुक्त होऊन सुख प्राप्त करील. || ९ ||

पत्तीदान (पाली)

इदंने ञातीनं होतु, सुखिता होन्तु ञातयो | (त्रिवार म्हणजे)

उन्नमे उदकं वट्ट यथा निन्न पवत्तति | एकमेव इत्तो दिन्नं पेतानं उपकप्पति || १ ||

यथा वारिवहा पूरा, परिपुरेन्ति सांगर | एकमेव इत्तो दिन्न पेतानं उपकप्पति || २ ||

इच्छितं पत्थितं तुय्हं खिप्पमेव समिज्झतु | सब्बे पुरेन्तु चित्तसंकप्पा चन्दोपन्नरस्सो यथा || ३ ||

आयुरारोग्य सम्पति, सब्बसम्पतिमेवच | तंतो निब्बाण सम्मति, इमिना ते समिज्झतु || ४ ||

अनिच्चा वत सङ्खारा उप्पादवय-धम्मिनो उप्पज्जि निरुज्झन्ति तेसं वुपसमोसुखो |

कालकतान आम्हाक यातिन पुय्यथा इम | भिक्ख भिक्खु संघस्स देमं || ५ ||

पत्तीदान (मराठी)

आमच्या या दानाचे पुण्य आमच्या परिजनास प्राप्त होवो व ते सुखी होवोत (३ वेळ म्हणावे).

जसे उंच जागेवर पडलेले पावसाचे पाणी सखल भुमिकडे वाहत

जाते तसेच हे पुण्य काळ आमच्या परिजनास प्राप्त होवो. || १ ||

जसे भरलेल्या नदीचे पाणी समुद्रास मिळते तसेच हे पुण्यकाळ

आमच्या परिजनास प्राप्त होवो. || २ ||

तुमच्या इच्छित आणि अपेक्षित सर्व वस्तू तुम्हाला शीघ्र मिळोत.

तुमच्या चिताचे सर्व संकल्प पौर्णिमेच्या चंद्राप्रमाणे पूर्ण होवोत. || ३ ||

या पुण्यकर्माने तुम्हाला आयुष्य, आरोग्य, निर्वाण सुख मिळोत, सर्वच

संस्कार अनित्य आहेत. उत्पन्न होऊन विनाश पावणे हा त्याचा स्वभावधंम्म

आहे. या परिवर्तनशील संस्कारातून मुक्त होणे हेच परम सुख आहे. || ४ ||

(यावेळी भिक्षुस वस्त्रदान करावे याला मृतक वस्त्र म्हणतात.)

हे भन्तेजी ! मृत पावलेल्या आमच्या जाती बाधंवाच्या पुण्याकरिता श्रद्धापूर्ण

ही भिक्षा आम्ही भिक्षूसंघास देत आहोत, याचा आपण स्विकार करावा. || ५ ||

आशिर्वाद (पाली)

इच्छितं पत्थितं तुय्हं खीप्पमेवसमिज्झतु |

सब्बे पुरेन्तु चित्तसंकप्पा चन्दोपन्नरसो यथा || १ ||

आयुरारोग्यं सम्पति सब्ब सम्पती मेवच |

ततो निब्बाण सम्पति इमिना ते समिज्झतु || २ ||

सब्बीतियो विवज्जन्तु सब्बरोगो विनस्सतु |

मा ते भवत्वन्तरायो सुखी दीघायुको भवं || ३ ||

अभिवादनसीलस्स निच्चं वुड्ढापचायिनो |

चत्तारो नम्रता वड्ढन्ति आयु वण्णो सुख बलं || ४ ||

भवतू सब्ब मङगलं रक्खन्तु सब्ब देवता |

सब्ब बुध्दानुभावेन सदा सोत्थि भवंतु ते || ५ ||

भवतू सब्ब मङगलं रक्खन्तु सब्ब देवता |

सब्ब धम्मानुभावेन सदा सोत्थि भवंतू ते || ६ ||

भवतू सब्ब मङगलं रक्खन्तु सब्ब देवता |

सब्ब संघानुभावेन सदा सोत्थि भवंतू ते || ७ ||

साधु ऽ साधु ऽ साधु ऽ

आशिर्वाद (मराठी)

तुमच्या इच्छित आणि अपेक्षित सर्व वस्तू तुम्हाला शीघ्र मिळोत.

तुमचे सर्व संकल्प पौर्णिमेच्या चंद्राप्रमाणे पूर्ण होवोत. || १ ||

तुम्हाला दीर्घायुष्य,आरोग्य आणि सर्व संपत्तीचा लाभ होवो,

त्याचप्रमाणे निर्वाण संपत्ती प्राप्त होवो. || २ ||

सर्व अतिरेकांचे निवारण होवो, सर्व रोग नष्ट होवोत, सर्व प्रकारच्या

बाधा नष्ट होवोत, आपणास सुख आणि दीर्घायुष्य लाभो || ३ ||

जो थोरांचे प्रति विनम्र असतो त्याचे आयुष्य, कांती, सुख आणि

बल या गोष्टींची अभिवृद्धी होते || ४ ||

तुमचे सर्व मंगल होवो, सर्व सत्पुरुष तुमचे रक्षण करोत,

बुद्धांच्या सर्व प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || ५ ||

तुमचे सर्व मंगल होवो, सर्व सत्पुरुष तुमचे रक्षण करोत,

धम्माच्या सर्व प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || ६ ||

तुमचे सर्व मंगल होवो, सर्व सत्पुरुष तुमचे रक्षण करोत,

संघाच्या सर्व प्रतापाने तुमचे कल्याण होवो. || ७ ||

साधु ऽ साधु ऽ साधु ऽ

सरणत्तयं (पाली)

नत्थिमे सरणं अञ्ञं, बुध्दो हे सरणं वरं |

एतेन सच्चवज्जेन, हो तु मे जयमंगलं || १ ||

नत्थिमे सरणं अञ्ञं, धम्मो मे सरणं वरं |

एतेन सच्चवज्जेन, हो तु मे जयमंगलं || २ ||

नत्थिमे सरणं अञ्ञं, संघो मे सरणं वरं |

एतेन सच्चवज्जेन, हो तु मे जयमंगलं || ३ ||

साधु ऽ साधु ऽ साधु ऽ

सरणत्तयं (मराठी)

भगवान बुद्धांशिवाय अनुसरण्यास काहीही नाही, म्हणून मी भगवान

बुद्धांना अनुसरतो. ह्या सत्यवचनाने माझे कल्याण होवो. || १ ||

धम्माशिवाय अनुसरण्यास दुसरे उत्तम काहीही नाही, म्हणून मी धम्माला

अनुसरतो. ह्या सत्यवचनाने माझे कल्याण होवो. || २ ||

संघाशिवाय अनुसरण्यास तिसरे उत्तम काहीही नाही, म्हणून मी

संघाला अनुसरतो. ह्या सत्यवचनाने माझे कल्याण होवो. || ३ ||

साधु ऽ साधु ऽ साधु ऽ

पराभव सुत्त (पाली)

एवं मे सुतं | एकं समयं भगवा सावत्थियं विहरित जेतवने

अनाथपिण्डिकस्स आरामे | अथ खो अञ्ञतरा देवता

अभिक्कन्ताय रत्तिया | अभिकन्तवण्णा केवलकप्पं जेतवनं

ओभासेत्वा | येन भगवा तेनुपसनकमि | उपसङकत्मित्तवा

भगवंन्त अभिवादेत्वा एकमन्तं अठ्ठासि |

एकमन्तं ठ्ठिता खोसा देवता भगवन्त गाथाय अज्झभासि :-

पराभवन्त पुरिसं मयं पुच्छाम गोतमं |

भगवन्तं पुट्ठमागम्म, किं पराभवतो मुखं || १ ||

सुविज्जानो भवं होति, अविजानो पराभवो |

धम्मकामो भवं होति, धम्मदेसि पराभवो || २ ||

इति हेतं विजानाम, पठमो सो पराभवो |

दुतियं भगवा ब्रुही, किं पराभवो मुखं || ३ ||

असन्तस्स पिया होन्ति, सन्ते न कुरुते पियं |

असतं धम्म रोचेति, तं पराभवतो मुखं || ४ ||

इति हेतं विजानाम, दुतियो सो पराभवो |

तितयं भगवा ब्रुहि, किं पराभवतो मुखं || ५ ||

निद्दासिली सभासिली अनुठ्ठाता च यो नरो |

अलसो कोधपञ्ञाणो, तं पराभवतो मुखं || ६ ||

इति हेतं विजानाम, ततियो सो पराभवो |

चतुत्थं भगवा ब्रुहि, किं पराभवतो मुखं || ७ ||

यो मातरं वा पितरं वा जिण्णकं गतयोब्बन |

पहु सन्ते न भरति, तं पराभवतो मुखं || ८ ||

इति हेतं विजानाम, चतुत्थो सो पराभवो |

पञ्चम भगवा ब्रुहि, किं पराभवतो मुखं || ९ ||

यो ब्राम्हणं वा समणं वा अय्य् वा पि वनिब्बकं |

मुसावादेन पञ्चेति, तं पराभवतो मुखं || १० ||

इति हेतं विजानाम, पञ्चमो सो पराभवो |

छट्ठंम भगवा ब्रुहि, किं पराभवतो मुखं || ११ ||

पहूतवित्तो पुरिसो सहिरञ्जो सभोजनो |

एको भुञ्जति सादूनि, तं पराभवतो मुखं || १२ ||

इति हेतं विजानाम, छट्ठमो सो पराभवो |

सत्तमं भगवा ब्रुहि, किं पराभवतो मुखं || १३ ||

जातित्थध्दो धनत्थध्दो गोत्तत्थध्दो च यो नरो |

सञ्ञाति अतिमञ्ञेति, कि पराभवतो मुखं || १४ ||

इति हेतं विजानाम, सत्तमो सो पराभवो |

अट्ठम भगवा ब्रुहि, किं पराभवतो मुखं || १५ ||

इत्थिधुत्तो सुराधुत्तो, अक्खधुत्तो च यो नरो |

लध्दं लध्दं विनासेति, तं पराभवतो मुखं || १६ ||

इति हेतं विजानाम, अट्ठमो सो पराभवो |

नवमं भगवा ब्रहि, किं पराभवतो मुखं || १७ ||

सेहि दारेहि असंतुट्ठो वेसियासु पदिस्सति |

दिस्सति परदारे सु, तं पराभवतो मुखं || १८ ||

इति हेतं विजानाम नवमो सो पराभवो |

दसमं भगवा ब्रुहि, किं पराभवतो मुखं || १९ ||

अतीतयोब्बनो पोसो आनेति तिम्बरुत्थनिं |

तस्सा इस्सा न सुपति, तं पराभवतो मुखं || २० ||

इति हेतं विजानामं, दससो सो पराभवो |

एकादसमं भगवा ब्रुहि, कीं पराभवतो मुखं || २१ ||

इत्थिं सोण्डिं विकिरणिं पुरीसं वापि तादिसं |

इस्सरियम्मि ठापेति, तं पराभवतो मुखं || २२ ||

इति हेतं विजानामं, एकादसमो सो पराभवो |

व्दादसमं भगवा ब्रुहि, किं पराभवतो मुखं || २३ ||

अप्पभोगो महातन्हो खत्तिये जायते कुले |

सोध रज्जं पत्थयति, तं पराभवतो मुखं || २४ ||

एते पराभवो लोके पण्डितो समवेक्खियं |

अरियो दस्सनसम्पन्न स लोकं भजते जिवति || २५ ||

पराभव सुत्त (मराठी)

असे मी ऐकले आहे की, एके वेळी भगवान श्रावस्ती येथे जेतवनांत अनाथपिण्डिकाच्या संघारामात राहत होतें, तेव्हा रात्र संपत आली असता एक सज्जन व्यक्ती सर्व जेतवन प्रकाशित करून भगवंताजवळ आली व भगवताला वंदन करून एका बाजूला उभी राहून ती व्यक्ती भगवंताला पद्यात म्हणाली :–

आम्ही भगवान गौतमाला विचारण्यासाठी आलो आहोत की पराभव पावणारा पुरुष कोणता हे विचारतो | पराभवाचे कारण काय? || १ ||

भगवान बुद्ध म्हणाले, वृध्दिंगत होणारा पुरुष सहज जाणता येतो व पराभव

पावणारा पुरुषही सहज जाणता येतो. वृध्दिंगत होणारा पुरुष धम्म पारंगत

असतो व पराभव पावणारा पुरुष धम्माचा द्वेष करणारा असतो. || २ ||

भगवान हा पहिला पराभव समजला, दुसरे पराभवाचे कारण कोणते ते सांगा. || ३ ||

ज्याला दुर्जन आवडतात, सज्जनांविषयी प्रेम नसते. त्याला दुर्जनाचा धर्म रुजतो,

हे त्याच्या पराभवाचे दुसरे कारण होय. || ४ ||

भगवान हा दुसरा पराभव समजला, तिसरे पराभवाचे कारण कोणते ते सांगा. || ५ ||

जो मनुष्य निद्राशिल, सभाप्रिय, प्रयत्न न करणारा, आळशी असतो आणि क्रोधिष्ट होतो,

हे त्याच्या पराभवाचे तिसरे कारण होय. || ६ ||

भगवान हा तिसरा पराभव समजला, चौथे पराभवाचे कारण कोणते ते सांगा. || ७ ||

जो समर्थ असून वयोवृद्ध आईवडिलांचा सांभाळ करीत नाही, त्यांची सेवा करित नाही,

हे त्याच्या पराभवाचे कारण होय. || ८ ||

भगवान हा चौथा पराभव समजला, पाचवे पराभवाचे कारण कोणते ते सांगा. || ९ ||

जो ब्राम्हणाला, श्रमणाला किंवा दुसऱ्या गरीब मनुष्याला खोटे बोलून ठकवतो,

हे त्याच्या पराभवाचे कारण होय. || १० ||

भगवान हा पाचवा पराभव समजला, सहावे पराभवाचे कारण कोणते ते सांगा. || ११ ||

पुष्कळ धन संपत्ती आणि अन्न–धान्य असलेला मनुष्य गोडगोड पदार्थ एकटाच खातो,

हे त्साच्या पराभवाचे कारण होय. || १२ ||

भगवान हा सहावा पराभव समजला, सातवे पराभवाचे कारण कोणते ते सांगा. || १३ ||

जाती, धन आणि गोत्र यांचा गर्व बाळगणारा जो मनुष्य आपल्या आप्तांची अवहेलना

करतो, हे त्याच्या पराभवाचे कारण होय. || १४ ||

भगवान हा सातवा पराभव समजला, आठवे पराभवाचे कारण कोणते ते सांगा. || १५ ||

स्त्री, मद्यपान आणि जुगार या व्यसनात जो पुरुष मिळविलेलि संपत्ती पुन्हा पुन्हा घालवितो,

हे त्याच्या पराभवाचे कारण होय. || १६ ||

भगवान हा आठवा पराभव समजला, नववे पराभवाचे कारण कोणते ते सांगा. || १७ ||

स्वस्त्रीने संतुष्ट न होता, जो पुरुष वेश्यांशी आणि परस्त्रियांशी संबंध ठेवतो,

हे त्याच्या पराभवाचे कारण होय. || १८ ||

भगवान हा नववा पराभव समजला, दहावे पराभवाचे कारण कोणते ते सांगा. || १९ ||

जो पुरुष वयस्कर असूनही तरुण स्त्री सोबत लग्न करतो व तिच्या ईर्षेने शांत झोपत

नाही, हे त्याच्या पराभवाचे कारण होय || २० ||

भगवान हा दहावा पराभव समजला, अकरावे पराभवाचे कारण कोणते ते सांगा. || २१ ||

जो मनुष्य दुर्व्यसनी आणि उधळ्या स्त्री ला किंवा पुरुषाला अधिकाराच्या जागेवर नेमतो,

हे त्याच्या पराभवाचे कारण होय. || २२ ||

भगवान हा अकरावा पराभव समजला, बारावे पराभवाचे कारण कोणते ते सांगा. || २३ ||

ज्या कुळात जन्मला त्याचे भान विसरुन, जो मनुष्य अवास्तव हाव धरतो व मोठी

राज्यसत्ता मिळवू पाहतो, हे त्याच्या पराभवाचे कारण होय. || २४ ||

जो सुज्ञ व तत्वज्ञान संपन्न श्रेष्ठ व्यक्ती, ही पराभवाची बारा कारणे जाणून,

आपले जीवन जगतो, तो जीवनात यशस्वी होतो. || २५ ||

नरसिंह गाथा (पाली)

चक्कवरनिकत रत्तसुपादो, लक्खण मण्डित आयतपण्ही,

चामर छत्त विभूसित पादो, एस हि तूय्ह पिता नरसिंहो. || १ ||

साक्यकुमार वरो सुकुमालो, लक्खणचिंत्तित पुण्यसरीरो,

लोकहिताय गतो नरवीरो, एस हि तूय्ह पिता नरसिंहो || २ ||

पुन्नससंग निभुमुखवण्णो, देवनरोना पियो नरनागो,

मंत्तगजिन्द विलासितगामि, एस हि तूय्ह पिता नरसिंहो || ३ ||

खंतीयसम्भव अग्गकुलीनो, देवमनुस्स नमस्मित पादो |

सिलसमाधि पतिठ्ठितचित्तो, एस हि तूय्ह पिता नरसिंहो || ४ ||

आयतयुत्तङ्ग सुसंठीतनासो, गोपमुखो अभिनील सुनेतो |

इंद्रधनु अभिनील भमूको, एस हि तूय्ह पिता नरसिंहो || ५ ||

वठ्ठ सुवठ्ठ सुसंठीत गीवो, सिंहहनु मिगराज सरीरो,

कच्चनसुच्छवि उत्कमवण्णो, एस हि तूय्ह पिता नरसिंहो || ६ ||

सिनिद्ध सुगंम्भीर मञ्जसुधोसो, हिंगलबद्ध सुरतसुजिव्हो |

वीसती विसती सेतसुन्दतो, एस हि तू हे पिता नरसिंहो || ७ ||

अञ्जनवण्ण सुनील सुकेसो, कंच्चनपट्ट विसुद्ध ललाटो |

ओसधीपण्डर सुद्धसुउण्णो, एस हि तूय्ह पिता नरसिंहो || ८ ||

गच्छंती नील पथे विय चन्दो, तारांगण परीवेटृित रुपो |

सावकमज्झ गतो समणिन्दो, एस हि तूय्ह पिता नरसिंहो || ९ ||

नरसिंह गाथा (मराठी)

ज्यांचे चरण रक्त वर्ण चक्राने अलंकृत आहेत, ज्यांच्या पावलांच्या टाचा सुंदर आहेत, ज्यांचे पावलं चामर–छत्राने सुशोभित आहेत. ते जे नरात सिंह आहेत, तेच तुझे पिता आहेत. || १ ||

ते जे सुकुमार शाक्य कुमार आहेत जे सुंदर चिन्हानी परिपूर्ण संपूर्ण शरीर संपन्न आहेत. ज्याने लोकांच्या हितासाठी गृह त्याग केला, ते जे नरात सिंह आहेत, तेच तुझे पिता आहेत. || २ ||

ज्यांचे मुखमंडळ पुर्ण चन्द्राप्रमाणे प्रकाशमान आहे. देव मनुष्य व नाग गणांना प्रिय आहे. ते जे मस्त गजेन्द्र प्रमाणे जात आहे. ते जे नरात सिंह आहेत, तेच तुझे पिता आहेत. || ३ ||

ते जे सर्वश्रेष्ठ क्षत्रिय कुळात जन्म पावलेले असून ज्यांच्या चरणांची देव व मनुष्य वंदना करतात,

ज्यांचे चित्त शील–समाधीने परिशुद्ध झाले आहे. ते जे नरात सिंह आहेत, तेच तुझे पिता आहेत. || ४ ||

ज्यांची नासीका विस्तीर्ण आणि सरळ आहे. ज्यांचे नेत्र नील वर्णाचे आहेत, ज्यांच्या भुवया

इंद्रधनुष्याच्या कमानीप्रमाणे आहेत. ते जे नरात सिंह आहेत, तेच तुझे पिता आहेत. || ५ ||

ज्यांचा चेहरा गोलाकार. ज्यांची हनुवटी सिंहाप्रमाणे व शरीर हरिणाप्रमाणे आहे, ज्यांचा

रंग सुवर्णाप्रमाणे आकर्षक आहे. ते जे नरात सिंह आहेत, तेच तुझे पिता आहेत. || ६ ||

ज्यांची वाणी कोमल आहे, गंभीर आहे, मधुर आहे, ज्यांची जिव्हा सेंदुराप्रमाणे रक्तवर्णाची

आहे, ज्यांच्या मुखात पांढरे शुभ्र असे सोळा–सोळा बत्तिस दात आहेत,

ते जे नरात सिंह आहेत, तेच तुझे पिता आहेत. || ७ ||

ज्यांचे केस काळेभोर, डोळे निळे, कपाळ सोन्यासारखे तेजोमय आहे, ज्यांची काया औषधी

ताऱ्याप्रमाणे शुभ्र सुशोभित आहे. ते जे नरात सिंह आहेत, तेच तुझे पिता आहेत. || ८ ||

निळ्या आकाशातील तारांगणात, जे चंद्रासमान व भिक्षुगणात शोभुन दिसणारे, आपल्या

श्रावकां समावेत जात आहेत, ते जे नरात सिंह आहेत, तेच तुझे पिता आहेत. || ९ ||

खंधपरितं (पाली)

सब्बासीविसजातिनं दिब्बमंतागद विययं नासाति विसं घोर,

सेसस्चापि परिस्सयं आणाखेतंम्हि सब्बथ, सब्बदा सब्ब पाणिनं

सब्बेसोपि वित्सेति परितं भणामहे एवं मे सुत्तं |

एकं समये भगवा सावत्थिय विहरति जेतवने अनाथपिंडिकस्स आरामे |

तेन खो पन समयेन सावत्थिय अय्यतरो भिक्खू अहिना दठ्ठे कालकतो होति |

अथ खो संबहुला भिक्खू येन भगवा, तेनुंपसंकमिंसु, उपसंकमित्वा भगवंत

अभिवादेत्वा एकमंत निसिदिंसु | एकमंत निसिन्ना नो ते भिक्खू भगवंतं एतदवोचुं...

इध भंते | सावत्थिययं अय्यतरी भिक्खू अहिना दठ्ठो कालकतोति | "नह नुन सो

भिक्खवे ! भिक्खू चतारि अहिराजकुलानि मेतेन चितेन फरि, सचे हि सो भिक्खवे भिक्खू चत्तारि अहिराजकुलानि मेतेन चित्तेन फरेरुये, नहि सो भिक्खवे | भिक्खू अहिना दठ्ठो काल करेरूयं | कतमानि चतेरि अहिराजकुलानि? विरुपक्ख अहिराजकुलं, एरापथं अहिराजकुलं, छब्यापुतं अहिराजकुलं, कण्हागोतमकं अहिराजकुलं ! नह नुन सो भिक्खवे | भिक्खू इमानि चत्तारि अहिराजकुलानि मेतेन चितेन फरि | सचे हि सो भिक्खवे भिक्खू इमानि चत्तारि अहिराजकुलानि मेतेन चित्तेन फरि | सचे हि सो भिक्खवे | भिक्खू इमानि चत्तारि अहिराजकुलानि मेतेन चित्तेन फरेरुय नहि सो भिक्खवे | इमानि चत्तारि अहिराजकुलानि मेतेन चित्तेन फरितुं अत्तगुत्तिया, अत्तरक्खाया,अत्तयाति |"

इदमवोच भगवा, इदंवत्वा सुगतो, अथापरं एतदवोच सत्था |

खंधपरितं (मराठी)

सर्वच प्रकारच्या सापांच्या विषावर जी दिव्य मंत्रौषधी असून जी भयानक विषयालाही नष्ट करते आणि इतर उपद्रवांनासुद्धा दूर करते. भगवान बुद्धांच्या शास्त्रात सर्वत्र आणि सदैव प्राणीमात्रांच्या सर्वच प्रकारच्या विषाला सुद्धा नष्ट करणारा परित्राण आम्ही म्हणत आहोत. असे मी एकले ! एके समई भगवान श्रावस्ती नगरात अनाथपिंडिक याच्या जेतवन विहारात राहत होते. त्यावेळी कुणी भिक्षु श्रावस्तीत सापदंशाने मृत्यू पावला होता. तेव्हा काही भिक्षु जेथे भगवान राहत होते, तेथे जाऊन भगवंताला अभिवादन करून एका बाजूस बसले. बाजूला बसलेले ते भिक्षु भगवंतास म्हणाले, "हे भगवान जेथे श्रावस्तीत कुणी एक भिक्षु सापाने दंश केल्यामुळे मृत्यू पावला आहे."

(तेव्हा भगवान म्हणाले) "हे भिक्षुहो ! खचितच त्या भिक्षुणे चारही सर्पजातीच्या कुळाविषयी आपल्या चित्तात मैत्रीभावना उत्पन्न केली नसावी. जर त्या भिक्षुणे चारही सर्पजातीच्या कुळाविषयी आपल्या चित्तात मैत्रीभावना उत्पन्न केली असती तर खचितच त्याच्यावर मृत्यू

ओढविला नसता.

कोणते चार सर्पकुळ? तर विरुपाक्ष–सर्पकुळ, एरापथ–सर्पकुळ, छब्यापुत्र–सर्पकुळ आणि कृष्णगौतम–सर्पकुळ.

भिक्षुहो ! खचितच त्या भिक्षुणे जर या चार कुळाविषयी आपल्या मनात मैत्रीभावना उत्पन्न केली नाही. जर त्याने हे भिक्षुंनो ! या चार सर्पजातीच्या कुळाविषयी आपल्या मनात मैत्रीभावना केली असती तर खचितच हे भिक्षुहो ! त्या श्रावस्तीत भिक्षु सापदंशाने मृत्यू ओढविला नसता. हे भिक्षुहो ! आपला परित्राण रक्षणाकरिता या चार जातीच्या सर्पकुळावर आपल्या चित्ताने मैत्रीभावना करण्याची मी तुम्हाला आज्ञा देत आहे." भगवंताने हेच सांगितले.

सुगत बुद्धांनी असे सांगितल्यानंतर शास्ता पुनः पुढे म्हणाले.

खंदक सुत्त (पाली)

विरुपक्खेहि मे मेतं, मेतं एरापथेहि मे | छब्यापुत्तेहि मे मेतं, मेतं कण्हागोतमकेहि च || १ ||

अपादेकेहि मे मेतं, मेतं द्विपादकेहि मे | चतुप्देहि मे मेतं, मेतं बहुप्पदेहि मे || २ ||

मा मं अपादेको हिंसि मा मं हिंसि द्विपादको | मा मं चतुप्पद्दो हिंसि मा मं हिंसि बहुप्पद्दो || ३ ||

सब्बे पत्ता सब्बे पाणा, सब्बे भुता च केवला | सब्बे भद्रानि पस्संतु मा कच्यि पापमागमा || ४ ||

अप्पमाणो बुद्धो, अप्पमाणो धम्मो, अप्पमाणो संघो, पमाणवंतानि सिरिसपोनि |

अहिविच्छिका सतपदि उण्णानाभि सरभु मुसिका, कता मे रक्खा, कता मे

परित्ता पटिकमंतु भूतानि, सोहं नमो भगवतो नमो सत्तन्न संम्मासंबुद्धानं ति |

खंदक सुत्त (मराठी)

विरुपाक्षी माझी मैत्री आहे. एरापथाशीही माझी मैत्री आहे. छब्यापुत्र याशीही माझी मैत्री आहे आणि कृष्णागौतमाशिहि माझी मैत्री आहे. || १ ||

पाय नसलेले, दोन पाय असलेले, चार पाय असलेले (पशु) पुष्कळ पाय

असलेल्यांशी माझी मैत्री आहे. || २ ||

पाय नसलेल्यानी माझी हिंसा करू नये, दोन पाय असलेल्यांनीसुद्धा माझी

हिंसा करू नये, चार पाय असलेल्यांनी माझी हिंसा करू नये, पुष्कळ पाय

असलेल्यांनिही माझी हिंसा करू नये. || ३ ||

सारे सत्व, सारे प्राणी, सारे उत्पन्न जिवजंतु कल्याणाचा विचार करुण कुणी

दुसऱ्याचे वाईट न करो. || ४ ||

बुद्ध, धम्म आणि संघ प्रमाणरहित (असमित) आहेत. परंतु सरपटणारे प्राणी,

साप, विंचु, चित्ता, उष्णनाभि, पाल, उंदिर हे सर्व प्राणी प्रमाणबद्ध आहेत.

मी रक्षण केले आहे. मी परित्राण पाठ केला आहे. सर्व प्राणी परावृत्त होवोत,

मी भगवान बुद्धांना नमस्कार करतो. मी सम्यकसंबुद्धाला नमस्कार करतो.

बोज्झंगसुत्त (पाली)

संसारे संसंतान सब्बदुःखविनासके सत्तधम्मे च बोज्झंगे, मारसेनाप्पमद्दने ||

बुज्झित्वा येचिमे सत्ता, तिभवा भुत्तकुत्तमा अजातिमजरा व्याधिं अमतं

निब्भय गता एवमादि गुणुपेतं अनेकगुण संगहं ओसधसच इमं मतं, बोज्झंगं च

भणामहे || बोज्झंगों सति संक्खातो, धम्मानं–विचयो तथा विरियं पिति पस्सद्धि,

बोज्झंगा च तथा परे || १ ||

समाधुपेक्खा बोज्झंगा, सत्तेते सब्बदस्सिना मुनिना

संम्मदक्खाता, भाविता बहुलीकत्ता || २ ||

संवंत्तंति अभिस्चयाच, निब्बाणाय च बोधिथ्या एतंनं

सच्चेवच्चेन, सोत्थि ते होंतु सब्बदा || ३ ||

एकस्मि समये नाथो, मोग्गलानस्च कस्सप गिलाने

दुःखिते दिस्वा, बोज्झंगं सत्त देसयी || ४ ||

ते च तं अभिनंदित्वा, रोगा मंच्चिंसु तंखणे एतंनं

सच्चेवच्चेन, सोत्थि ते होंतु सब्बदा || ५ ||

एकस्मि धम्मराजापि, गेलस्चेय्यो भिपिलितो

चुंदत्थेरेनं तं येव भणापेत्वानं सदरं || ६ ||

संम्मोदित्वान आबाधा तंम्हा उठ्ठासिठानसो एतंनं

सच्चेवच्चेन, सोत्थि ते होंतु सब्बदा || ७ ||

पहिना ते च आबाधा, तिण्णन्नांपि महेसिनं मग्गाहत्ता किलेसा पत्तनुपत्ता धम्मतं |

एतंनं सच्चेवच्चेन, सोत्थि ते होंतु सब्बदा || ८ ||

बोध्यांगसुत्त (मराठी)

संसारात सतत फेर धरून फिरणाऱ्या प्राणी मात्रांच्या सर्व दुःखांचा नाश कणाऱ्या

आणि मारसेनेचे मर्दन करणाऱ्या ह्या ज्या सात संबोध्यांगाचे ज्ञान संपादन करून

तिन्ही लोकांतून मुक्त होऊन जन्म, जरा आणि रोगरहित उत्तम निर्भय अमृताचा

साक्षात्कार करतात, अशाच अनेक गुणांनी परिपूर्ण अनंत गुण संग्रह स्वरूप,

औषधी प्रमाणे असलेल्या ह्या बोध्यांग मंत्राचा पाठ करित आहोत. सर्वदर्शी, मुनी

भावना करून, अभ्यास करून अगदी सुटसुटीतपणे (लोकांच्या हिता करिता)

स्मृती, धम्म विचय, वीर्य, प्रिती, प्रश्रब्धी, समाधी आणि उपेक्षा

हेच सात बोध्यांग सांगितले. || १–२ ||

हे सर्व अभिज्ञा, निर्वाण आणि परमज्ञान प्राप्त करून देणारे आहेत.

याच सत्यवचनाने तुमचे कल्याण होवो. || ३ ||

एकदा भगवान बुद्धांनी महामोग्गलायन आणि कस्सप यांना बिमार व

दुःखी पाहून सात बोध्यांगांचा उपदेश केला. || ४ ||

तेव्हा ते यांचे अभिनंदनपूर्वक श्रवण करून त्याच क्षणी रोग मुक्त झाले.

याचं सत्यवचनाने तुमचे कल्याण होवो. || ५ ||

एकदा प्रत्यक्ष धम्मराज (भगवान बुद्ध) सुद्धा बिमारीने पीडित झाले असता

त्यांनी चुंद स्थविराद्वारा म्हणावयास लावले आणि ते आदरपूर्वक एकूण,

त्यांचे अनुमोदन करून एकदमच रोगमुक्त होऊन चालावयास लागले.

याचं सत्यवचनाने तुमचे कल्याण होवो. || ६–७ ||

याच परित्राण पाठ श्रवणाने क्लेशमुक्त प्राप्त व धम्म प्राप्त करून तिन्ही

महर्षी रोगमुक्त झाले. याचं सत्यवचनाने तुमचे कल्याण होवो. || ८ ||

अठ्ठवीसति परितं (पाली)

तण्हंकरो महाविरो मेधंकरो महायसो सरणंकरो

लोकहितो दिपंकरो जुतिंधरो || १ ||

कौडीण्यय्यो जनपामोक्खो मंगलो पुरिसासभो

सुमनो सुमनो धीरो रेवतो रतिवड्नो || २ ||

सोभितो गुणसंपन्नो अनोमस्सी जनुत्तमो पदुमो

लोकपज्जीतो नारदो वरसारथी || ३ ||

पदुमुत्तरो सत्तसारो सुमेधो अग्गपुग्गलो सुजातो

सब्बलोकग्गो पियदस्सि नरासभो || ४ ||

अत्थदस्सि कारुणिको धम्मदस्सि तमोनुदो सिद्धत्थो

असमो लोके तिस्सो वरंदसंवरो || ५ ||

फुस्ससो वरदसंबुध्दो विपस्सि च अनुपमो

सिखी सब्बहीतो सत्था वेस्सभु सुखदायको || ६ ||

ककुसंधो सत्थवाहो कोणागमनो रणस्चयहो

कस्सप्पो सिरिसंपन्नो गोतमो सक्यपु गवों || ७ ||

तेसं सच्चेन सिलेन खंतिमेत्तबलेन च तेपि त्वा

अनुरखंतु आरोग्यन सुखेन चाति || ८ ||

अठ्ठवीसति परितं (मराठी)

महान विर तनहंकर ज्यांचे यश फार गाजले, असे मेघंकर लोकहिता साठी

अहोरात्र झटणारे सरणंकर ज्ञानाची जोत धारण करणारे दिपंकर. || १ ||

जनप्रमुख कौडिन्य, पुरुषोत्तम, मंगल मनाने विशुद्ध आणि धैर्यशाली सुमन

प्रेम वाढविणारे रेवत. || २ ||

अनंत गुणाने सागर शोभीत लोककोत्तम अनोमदर्शी, लोकांत प्रत्यक्ष ज्ञान प्रदिप म्हणून

गाजलेले पद्म, भटकलेल्या माणसांना वळणावर आणणारे सारथी स्वरूपनारद. || ३ ||

लोकांत सत्यसार वाटणारे पद्मोत्तर, सर्वश्रेष्ठ असे पुरुष सुमेध, सर्व पुरुषांत

ज्ञानाने अग्र ठरलेले सुजात, पुरुषांच्या सभेत निर्भयपणे वावरणारे प्रियदर्शी. || ४ ||

करुणासागर अर्थदर्शी, अज्ञान, अंधःकाराचा नाश करणारे धम्मदर्शी संसारात

ज्यांच्यासारखा दुसरा कोणी नाही असे सिद्धार्थ, वरदायक संयमी तिस्स्स. || ५ ||

ज्यांचा आशीर्वाद कल्याणकारक ठरतो असे पुष्प संबुद्ध आणि

अनुपम अनुत्तर ज्ञानी विपस्शी, सर्वांच्या हिताचे चाहता शास्ताशिखी

प्राण्याच्या सुखासाठी अहोरात्र झिजणारे वैश्वभु. || ६ ||

गणाचार्य कुकुसंघ, माराच्या युद्धभूमित विजयी पावलेले कोणागमन,

ज्ञानश्री संपन्न काश्यप आणि शाक्य श्रेष्ठ गौतम. || ७ ||

या सर्वांच्या सत्य, शील, शांती (सहनशील) आणि मैत्रीच्या बळाने देखील

तुमचे रक्षण होवो. तुम्हाला आरोग्य आणि सुखाचा लाभ होवो. || ८ ||

आटानाटिय सुत्त (पाली)

अप्पसंन्नेहि नाथस्स, सासने साधुसंम्मते अमनुस्सेहि चण्डेहि, सदा कब्बिसकारिभि

परिसानं चतस्संन्न, अहिंसाय च गुत्तिया यं देसेसि महाविरो, परितं तं भणामहे

विपस्सिस्स च नमत्थु, चक्खूमंतस्स सिरिमतो सिखिस्सपि नमत्थु, सब्बभुतानुकंपिनो || १ ||

वेस्सभुस्स नमत्थु, न्हांतकस्सतपस्संनो नमत्थु ककुसंधस्स, मारसेनाप्पमद्दीनो || २ ||

कोणागमनस्सं नमत्थु, ब्राम्हणस्स वुसिमतो कस्सपस्स नमत्थु, विप्पमुत्तस्स सब्बधि || ३ ||

अंगिकरस्स नमत्थु, सक्यपुत्तस्स सिरिमतो यो इमं धम्मं देसेसि, सब्बदुक्खापनुदनं || ४ ||

ये चापि निब्बुता लोके, यथाभुतं विपस्सेसूं ते जना अपिसुणाथ, महंता वितसारदा || ५ ||

हितं देवमनुस्सानं, यं नमस्संति गोतमं विज्जाचरणसंपन्नं, महंत वितसारदं || ६ ||

एते च सच्चे च संबुध्दा, अनेकसतकोटीयों सब्बे बुद्धा समसमा, सब्बे बुद्धा महिंद्धका || ७ ||

सब्बे बुद्धा बलुपेता, वेसारज्जेहुपागता सब्बे ते पटिजानंति, आसभट्टानमुत्तमं || ८ ||

सिहंनाद नदंतते, परिसातु वितसारदा ब्रम्हचक्खं पवत्तंति, लोके अप्पटिवत्तयं || ९ ||

उपेता बुद्धधम्मेहि, आठ्ठारस्सहि नायका बत्तसि लक्खणूपेता, सितानुव्यंजना धरा || १० ||

व्यामप्पमाय सुपभा, सब्बे ते मुनिकुंजरा बुद्धा सब्बयूतनो एते, सब्बे खिणासवा जिना || ११ ||

महापभा, महातेजा, महापय्या च महाब्बला महाकारुणिका धिरा, सब्बेसान सुखावहा || १२ ||

दोपा नाथा पतिठ्ठा च, ताणा लेणा च पाणिनं गतो बंधु महेस्सासा, सरणा च हितेसिनो || १३ ||

सदेवकस्स लोकस्सं, सब्बे एते परायणा तेसाहं सिरसा पादे, वंदामि पुरिसुत्तमे || १४ ||

वचसा मनसा चेव, वंदामेते तथागते समये आसने ठाने, गमने चापि सब्बदा || १५ ||

सदा सुखेन रक्खंतु, बुद्धा संतिकरा तुव तेपि त्वं रक्खितो संतो, मुत्तो सब्बभयेहि च || १६ ||

सब्बरोगा विनिमुत्तो, सब्बसंतापवज्जितो सब्बवेरमतिक्कंतो, निब्बुतो च तुवं भव || १७ ||

तेसं सच्चेनं सिलेन, खंति मेत्ता बलेनच तेपि त्वं अनुरक्खंतु, आरोग्यनं सुखेन च || १८ ||

पुरत्थिमस्मि दिसाभागे संति देवा महिंद्धिका तेपि त्वं अनुरक्खंतु, आरोग्यनं सुखेन च || १९ ||

दक्खिणस्मि दिसाभागे संति देवा महिंद्धिका तेपि त्वं अनुरक्खंतु, आरोग्यनं सुखेन च || २० ||

पच्छिमेस्मि दिसाभागे संति नागा महिंद्धिका तेपि त्वं अनुरक्खंतु, आरोग्यनं सुखेन च || २१ ||

उत्तरस्मि दिसाभागे संति यक्खा महिंद्धिका तेपि त्वं अनुरक्खंतु, आरोग्यनं सुखेन च || २२ ||

पुरत्थिमेन धत्तरठ्ठा, दक्खिणेन विरुल्हको पच्छिमेन विरुपक्खो, कुबेरो उत्तरं दिसं || २३ ||

चत्तारो ते महाराजा, लोकपाला यनस्सिनो तेपि त्वं अनुरक्खंतु, आरोग्यनं सुखेन च || २४ ||

आकासमठ्ठा च भुमठ्ठा, देवा नागा महिंद्धिका तेपि त्वं अनुरक्खंतु, आरोग्यनं सुखेन च || २५ ||

इद्धिमंतो च ये देवा, वसंता इध सासने तेपि त्वं अनुरक्खंतु, आरोग्यनं सुखेन च || २६ ||

सब्बीतियो विवज्जंतु, सोको रोगो विनास्सतु मा ते भवंत्तरायो, सुखी दिघायुको भव || २७ ||

अभिवादनसिलिस्स, निच्चं वद्धापचायिनो चत्तारो वट्ढंति, आयु वंण्णो सुखं बलं || २८ ||

आटानाटिय सुत्र (मराठी)

भगवान बुद्धांच्या धम्म शासनाने अप्रसन्न राहणारे जे भयंकर अमनुष्य आहेत,

सदोदित वाईट कर्म करण्यात गुंतलेले आहेत, परिषदेकडून अहिंसेचे पालन

व्हावे म्हणून आणि प्राणी मात्रांचे रक्षण व्हावे म्हणून भगवंताने जो परित्राणाचा

उपदेश दिला होता, तोच पाठ आम्ही सुद्धा करित आहोत. चक्षुमान (डोळस)

एश्वर्य संपन्न विपशविला नमस्कार असो, सर्व भुतमात्रावर अनुकंपा करणाऱ्या

शिखिबुद्धास नमस्कार असो. || १ ||

महान तपस्वी स्नातक विश्वभुला नमस्कार असो, मारसेनेची तारांबळ उडविणाऱ्या

ककुछंदास नमस्कार असो. || २ ||

ब्रह्मचारी कोणागमन बुद्धास नमस्कार असो. सर्वच राग, द्वेष, क्लेशापासून अगदी

विमुक्त असलेल्या काश्यपाला नमस्कार असो. || ३ ||

अंगिकाराला नमस्कार असो, श्रीमान शाक्य पुत्राला नमस्कार असो, ज्याने सर्व

दुःखाचा नाश करण्याकरिता हा उपदेश दिला आहे. || ४ ||

आणि ज्या दुसऱ्यांनी खरोखरच ज्ञान मिळवून निर्वाण पावले ते सर्वच महान होते,

आस्त्रव मुक्त, निर्भय आणि सर्वांच्या प्रती समान भाव ठेवणारे होते. || ५ ||

जे देवता आणि मनुष्याच्या हितााचे रक्षण करते, विद्या, सदाचारी, महान तसेच

निर्भय तेने विचरण करित होते, त्या गौतमाला सर्वच नमस्कार करतात. ||६||

ते आणि दुसरे जे अनेक शतकोटी संबुद्ध झाले आहेत, ते सर्वच बुद्ध समान

आहेत, सर्वच महान प्रतापी आहेत. || ७ ||

सर्वच दहा गुणांनी परिपूर्ण आहेत, सर्वच निर्भयतेने विशारद विचरण करणारे

आहेत, ते सर्वच उत्तम श्रेष्ठ ज्ञानाचे जाणते आहेत. || ८ ||

ते निर्भय होऊन परिषदेत सिंहनाद करतात आणि संसारात कधी कुणी न

केलेले धम्म चक्र प्रवर्तन करतात. || ९ ||

हे नायक अठराप्रकारच्या बुद्ध गुणांनी युक्त आहेत. बत्तीस महापुरुषांची लक्षणे

आणि ऐंशी अनुव्यजणांची उत्तम काय पावले आहेत. || १० ||

त्या सर्वच मुनिकुंजाच्या कायेतून एक व्यामप्रभा सतत व्याप्त झालेली राहते,

हे सर्व बुद्ध सर्वज्ञ असून जीनांचे आश्रव क्षिण झालेले आहेत. || ११ ||

हे धिर अत्यंत प्रभाव शाली, अत्यंत तेजस्वी, प्रज्ञावान, बलवान, महाकारुणिक

आणि सर्वांनाच सुख देणारे आहेत. || १२ ||

हक्क प्रदान करणारे, बंधू आकांक्षेचा चुराडा झालेल्यास आश्वासन देणारे

शरंणस्थान आणि हितकर्ते आहेत. || १३ ||

देवतांसह ते सर्वांचेच आश्रयस्थान आहे, मी त्या सर्वच उत्तम पुरुषांच्या

चरणावर मस्तक ठेवून वंदन करतो. || १४ ||

मी झोपलो असता, उभा असता व चालत असता सदैव या तथागतांची

काया, वाचा व मनाने वंदना करतो. || १५ ||

शांती देणारे बुद्ध सदैव तुमचे सुखाने रक्षण करोत, त्यांचे द्वारा तुम्ही

रक्षित होऊन सर्व प्रकारे भयमुक्त व्हा. || १६ ||

सर्व रोगातून मुक्त व्हा, सर्व संताप रहित व्हा, सर्व वैरापासून सुरक्षित राहा

आणि शांती प्राप्त करा. ||१७||

त्यांच्या सत्यशील, शांती आणि मैत्रीच्या शक्तीने देखील तुमचे रक्षण होवो आणि

तुम्ही सदैव निरोगी त्याच्याप्रमाणे निरोगी व्हा. || १८ ||

पूर्व दिशेला जे महान प्रतापी प्राणि आहेत, दक्षिण दिशेला जे महान प्रतापी देवता

आहेत, पश्चिमेस जे प्रभावशाली नागा आहेत आणि उत्तरेस जे प्रभावशाली यक्ष

आहेत ते सर्वच तुमचे रक्षण करोत आणि तुला सर्वतोपरी आरोग्याचा तसेच

सुखाचा लाभ होवो. || १९-२०-२१-२२ ||

पूर्वेला धुतराष्ट्र, दक्षिणेला विर्हुलोक, पश्चिमेला विरुपाक्ष आणि उत्तरेला कुबेर आहेत. || २३ ||

जे चारही संसाराचे रक्षण करणारे यशस्वी महान प्रतापी महाराजा देखील तुझे रक्षण करोत. || २४ ||

आकाशात राहणारे, पृथ्वीवर राहणारे, महान प्रतापी देवगण व नागगण तेदेखील

तुझे रक्षण करोत. || २५ ||

जे या शाषनात राहणारे देवता आहेत ते तुझे रक्षण करोत. सर्व आपत्ती नष्ट होवोत,

सर्व रोग नष्ट होवोत. || २६ ||

शोककारक स्थिती न येवो, विघ्न बाधाचा आघात न होवो, तुला सुख आणि

दीर्घायुष्याचा लाभ होवो. || २७ ||

जो अभिवादन सिल आहे, जो सदैव बुद्धाची सेवा करणारा आहे, त्याचा आयुष्य,

वण, सुख आणि बळ ह्या चार गोष्टी वाढतात. || २८ ||

जिनपंजर (पाली)

जया सनागता विरा जेत्वा मारं सवाहिनिं चतुसच्चामतरसं ये पिविंसु नरासभा || १ ||

तण्हंकरायदयो बुद्धा अठ्ठविसति नायका सब्बे पतिठ्ठतातरुहं मत्थके ते मुनिस्सरा || २ ||

सिरे पतिठ्ठिता बुद्धा धम्मो च तव लोचने संघो पतिठ्ठिता तरूहं उरे सब्बगुणाकरो || ३ ||

हृदये अनुरुद्धो च सारिपुत्तो च दक्खिणे कौंडिन्यय्यो पिटट्ठिभागस्मिं मोग्गल्लानोसि वामके || ४ ||

दक्खिणे सवणे तरूहं अहू आनंदाराहूला कस्सपो च महानाभो उभासुं वामसोतके || ५ ||

कैंसंते पिटट्ठिभागस्मिं सुरियो विय पभंकरो निसिंन्नो सिरिसंपन्नो सोभितो मुनिपुंगोवो || ६ ||

कुमारकस्सपो नाम महेसि चित्रवादको सो तरूहं वदने निच्चं पतिठ्ठासि गुणांकरो || ७ ||

पुंण्णो अंगुलिमालो च उपानंदसिवली थेरा पचं इमे जाता ललाटे तिलका तव || ८ ||

सेसासिती महाथेरा विजिता जिनसावका जलंता सीलतेजेन अंगमंगेहसु संठीता || ९ ||

रतनं पुरितो आसि दक्खिणे मेत्सुत्तकं धज्जगं पच्छतो आसि वामके अंगुलीमालकं || १० ||

खंधमोरपरितसच आटानाटिय सुतकं आकासच्छदनं आसी सेसा पाकारस्सिचयता || ११ ||

जिनाणावलयसंयुत्ते धम्मपाकरलंकते वसतो ते चतुकिच्चेनसदा संबुद्धपंजरे || १२ ||

वातिपित्तदि संजाता बाहिरज्झतुद्दवा असेसा विलयं यंतु अनंतगुंणतेजसा || १३ ||

जिनपंजरमज्झठ्ठ विहरंत महितले सदा पालेन त्व सब्बे ते महापुरिस्सासभा || १४ ||

इच्चेवमच्चंतकतो सुरक्खो, जिनानुभावेन जितुपद्दवो बुद्धानुभावेन हतारिसंघो,

चरासि सद्धम्मनुभाव पालितो || १५ ||

इच्चेवमच्चंतकतो सुरक्खो, जिनानुभावेन जितुपद्दवो धम्मानुभावेन हतारिसंघो,

चरासि सद्धम्मनुभाव पालितो || १६ ||

इच्चेवमच्चंतकतो सुरक्खो, जिनानुभावेन जितुपद्दवो धम्मानुभावेन हतारिसंघो,

चरासि सद्धम्मनुभाव पालितो || १७ ||

सद्धम्मपाकर–परिक्खितोपि, अठ्ठारिया अठ्ठादिसासु होंति एंधंतरे अठ्ठनाथा

भवंती, उद्ध वितानं व जिना ठिताते || १८ ||

सब्बमंगलमुप्पद्दवंदुन्निमितं, सब्बोति रोगगहदोसमसेसनिंदा सब्बंतरायभयदुस्सूपिनं

अकंत, बुद्धानुभावपवरेन पयातु नासं || १९ ||

सब्बमंगलमुप्पद्दवंदुन्निमितं, सब्बोतिरोगगहदोस मसेसनिंदा सब्बंतरायभयदुस्सूपिनं

अकंत, धम्मानुभाव पवरेन पयातु नासं || २० ||

सब्बमंगलमुप्पद्दवंदुन्निमितं, सब्बोतिरोगगहदोसमसेसनिंदा सब्बंतरायभयदुस्सूपिनं

अकंत, संघानुभावपवरेन पयातु नासं || २१ ||

जिनपंजर (मराठी)

ज्या श्रेष्ठ विर पुरुषाने विजयी होणाऱ्या वज्रासनावर जाऊन अफाट चतुरंगिनी

सेनेसह माराला जिंकून चार आर्य सत्याच्या रसाचे पान केले. || १ ||

तण्हंकर इत्यादी बुद्ध नायक, ते सर्वच २८ मुनिश्रेष्ठ आपल्या शिरी प्रतिष्ठित होते. || २ ||

शिरावर बुद्ध आणि डोक्यावर धम्म प्रतिष्ठित होता, सर्व गुणाचा आधार संघ

हृदयात विराजमान झाला होता. || ३ ||

छातीवर डाव्या बाजूस अनिरुद्ध होते व उजव्या बाजूस सारिपुत्त होते आणि पाठीवर

डाव्या बाजूस महामोग्गलायन व उजव्या बाजूस कौंडिण्य विराजमान झाले होते. || ४ ||

तुमच्या डाव्या कानात काश्यप व महानाम हे दोघे विराजलेले होते, तर उजव्या कानात

आनंद व राहुल विराजमान झाले होते. || ५ ||

पाठीवर केसांच्या अग्रभागावर सूर्याप्रमाणे तेजमान रुपश्री संपन्न श्रेष्ठ मुनि शोभित विराजमान झाले होते. || ६ ||

विचित्र (धर्म) कथित धर्माचे गूढ सोईस्कर रीतीने उकलून सांगणारे, अनंत गुणांचे आगार, महर्षी कुमार काश्यप हे तुमच्या मुखात नित्य प्रतिष्ठित होते. || ७ ||

पूर्ण, अंगुलिमाल, उपाली, नंद आणि सिवली हे पाचही स्थविर तुमच्या कपाळावर टिळकाप्रमाणे विराजलेले होते. || ८ ||

बाकी भगवान बुद्धाचे शिष्य अंशी महास्थविर शिल तेजाने चमकत असता तुमच्या अंगोपांगी प्रतिष्ठित झालेले होते. || ९ ||

समोर डाव्या बाजूस रतन सुत्त होते आणि उजव्या बाजूस मेत्तसुत्त होते. मागे डाव्या बाजूस अंगुलिमाल सुत्त हेते, तर उजव्या बाजूस धजग्ग सुत्त होते. || १० ||

खंध आणि मोर परित्राण त्याचप्रमाणे आटानाटिय सुत्त आकाशात छत्रासमान होते. बाकीचे सुत्त प्रकाराच्या रूपात होते. || ११ ||

बुद्ध शासनाच्या बळाने संपन्न, धम्माच्या प्रकाशामुळे चार कार्यामुळे सदैव संबुद्धाच्या शरीरात वास करतात. || १२ ||

वात, पित्त इत्यादि पासून उत्पन्न होणारे आतिल आणि बाहेरील सर्व उपद्रव अनंत गुणांच्या तेजाने सर्वथा नाश पावोत. || १३ ||

पृथ्वी तळावर बुद्ध शरीरात वास करून विचार करित असता ते सर्वच श्रेष्ठ महापुरुष सदैव तुमचे पालन करोत. || १४ ||

याप्रमाणे सर्वतोपरी अत्यंत सुरक्षित होऊन बुद्ध, धम्म व संघाच्या प्रतापाने सर्व शत्रूचा नाश करून बुद्धांच्या प्रतापाने प्रल्लवित (निर्भय पूर्वक) विचरण करा. || १५–१६–१७ ||

सद्धम्माच्या प्रतापाचे वेष्टन असून देखील आठ दिशांना आठ आर्य (श्रेष्ठ पुरुष) वास करतात, त्यातल्या त्यात आठ नाथ (धुरिंणस्वामी) देखील असतात, वित्ताना

ढगासमान वर ते बुद्धस्थानापन्न झाले आहेत. || १८ ||

सर्व अपशकून, उपद्रव, वाईट निमित्त आणि भय, रोग, ग्रहदोष आणि सर्वच प्रकारच्या

निंदा, सर्व विघ्न–बाधा त्याचप्रमाणे वाईट आणि अप्रिय स्वप्न हे सर्व बुद्ध, धम्म

आणि संघाच्या प्रतापाने नाश पावोत. || १९–२०–२१ ||

पुण्यानुमोदन (पाली)

दुक्खप्पत्ता च निदुक्खा भयप्पत्ता च निब्भया | सोकप्पत्त च निस्सोको होन्तु सब्बेपि पाणिनो || १ ||

एतावता च अम्हेहि सम्भतं पुञ्ञ सम्पदं | सब्बे देवानुमोदन्तु सब्ब सम्पति सिध्दिया || २ ||

दानं ददन्तु सध्दाय सीलं रक्खन्तु सब्बदा | भावना भिरता होन्तु गच्छन्तु देवतांगता || ३ ||

सब्बे बुध्दा बलपत्ता पच्चकानञ्च यं बलं | अरहन्ताञ्च तेजेन, रक्खन्तु बन्धामि सब्बसो || ४ ||

आकासट्ठा च भूम्मठा, देवा–नागा महिध्दिका | पुञ्ञं तं अनुमोदित्वा, चिरं रक्खन्तु सासनं || ५ ||

आकासट्ठा च भूम्मठा, देवा–नागा महिध्दिका | पुञ्ञं तं अनुमोदित्वा, चिरं रक्खन्तु देसनं || ६ ||

आकासट्ठा च भूम्मठा, देवा–नागा महिंध्दिका | पुञ्ञं तं अनुमोदित्वा, चिरं रक्खन्तु त्वं परन्ति || ७ ||

इच्छितं पत्थित तं तुय्ह खिप्पमेव समिज्झतु सब्बे पुरेंतु चित्तसंकप्पा चंदो पन्नरस्सो यथा || ८ ||

आयु आरोग्य संपत्ती सग्गसंपत्तिमेवचं ततो निब्बानसंपत्ति इकींना ते समिज्झतु || ९ ||

अभिवादन सिलिस्स निच्चं वद्धापच्चायनो चत्तारो धम्मा वढंति आयु, यंण्णो बलं, सुखं बलं || १० ||

पुण्यानुमोदन (मराठी)

समस्त दुखी प्राणी दु:खरहित,भयग्रस्त प्राणी भयरहित आणि

शोकग्रस्त प्राणी शोकरहित होवोत. || १ ||

हे जे आम्ही कुशल कर्म केलेले आहे. सर्वसज्जन त्याला अनुमोदन देवोत,

त्यामुळे सर्व संपत्तीची वृद्धी होवो. || २ ||

श्रध्देने दान देण्यांत येवो. शिलांचे पालन केले जावो. भावना संपादन

करण्यात येवो, आणि निर्वाण गती मिळो. || ३ ||

सर्व बल प्राप्त बुद्धांच्या आणि आर्हंतांच्या प्रतापाने आपले सर्व प्रकारे

रक्षण होवो आणि सर्वांना बलं प्राप्त होवो. || ४ ||

आकाशात आणि भूमीवर राहणाऱ्या महाप्रतापी देवलोक आणि नागलोक ह्या

कुशल कर्माचे अनुमोदन करून चिरकलापर्यंत बुद्ध शासन आपले रक्षण करो. || ५ ||

आकाशांत आणि भूमीवर राहणाऱ्या महाप्रतापी देवलोक आणि नागलोक ह्या

पुण्याचे अनुमोदन करून चीरकलापर्यंत धम्मोपदेश आपले रक्षण करो. || ६ ||

आकाशात आणि भूमीवर राहणाऱ्या महाप्रतापी देवलोक आणि नागलोक ह्या

पुण्याचे अनुमोदन करून चीरकलापर्यंत तुमचे रक्षण करो. || ७ ||

तुझ्या इच्छित आणि पार्थित सर्व वस्तु तुला शिघ्र मिळोत. तुझे चित्ताचे सर्व

संकल्प पौर्णिमेच्या चंद्राप्रमाणे पूर्ण होवोत. || ८ ||

तुला आयुष्य, आरोग्य, स्वर्ग आणि निर्वाणाचे सुख मिळोत. || ९ ||

अभिवादन हे ज्यांचे शील आहे, जो नित्य वृद्धांना सन्मान देतो,

त्याचे चार गुणधर्म वाढतात, आयुष्य, वर्ण, सुख आणि बल. || १०||

(स्वतःसाठी पुण्यानुमोदन करतांना 'त्वं' च्या ऐवजी 'म' म्हणावे.)

पटिच्चसममुत्पादो (पाली)

अविज्जापच्चया संखारा, संखारपच्चया विस्त्राणं, विस्त्राणंपच्चया नामरूपं,

नामरूपंपच्चया सळाय तनं, सळायतनंपच्चया फस्सी, फस्सपच्चया वेदना,

वेदनापच्चया तण्हा, तण्हापच्चया उपादान, उपादान ।

पच्चया भवो, भवपच्चया जाति, जातिपच्चया जरा–मरणं सोकपरिदेवदुःक्खदो

संस्सुयेसा संभवंति एवमेतस्स केवलस्स दुःक्खखंदस्स समुदयो होति !

अविज्जातयत्वेव असेसविरागनिरोधा, संखारनिरोधो, संखारनिरोधा, विस्त्राणं–

निरोधो, विस्त्राणं–निरोधा, नामरूपनिरोधो, नामरूपनिरोधा, सळायतनंनिरोधो,

सळायतनंनिरोधा, फस्स–निरोधो, फस्सनिरोधा, वेदनानिरोधो, वेदनानिरोधा, तण्हानिरोधो, तण्हानिरोधा, उपादाननिरोधो, उपादाननिरोधा, भवनिरोधो, भवनिरोधा, जातिनिरोधो, जातिनिरोधा, जरामरणं सोकपरिदेवदुःक्ख दिमनुस्सुपायासा निरुज्झंति ! एवमेतस्स केवलस्स दुःक्खखंदस्स निरोधो होतिति ! अनेकजतिसंसार खंधविस्सं अनिब्बिसं | गेहकारकं सवेंति दुःक्खा जाति पुनपुनं | गेहकारकं दिठ्ठोविसि पुंनगह नकाहासि | सब्बा ते फासुका भग्गा गहकुटा विसं खकं विसंखारगतं वित्तं तण्हानं खयमज्झंगा ति |

पटिच्चसममुत्पादो (मराठी)

अविद्येच्या प्रत्ययाने संस्कार, संस्काराच्या प्रत्ययाने विज्ञान, विज्ञानाच्या प्रत्ययाने नामरूप, नामरूपाच्या प्रत्ययाने सहाआयतन, सहाआयतनाच्या प्रत्ययाने स्पर्श, स्पर्शाच्या प्रत्ययाने वेदना, वेदनेच्या प्रत्ययाने तृष्णा, तृष्णेच्या प्रत्ययाने उपादान, उपादानाच्या प्रत्ययाने भव, भवाच्या प्रत्ययाने जाति (जन्म), जन्माच्या प्रत्ययाने रोग, मरण, शोक, संताप, दुःख, दुर्मनस्कता, उपहास इत्यादी उत्पन्न होतात. याप्रमाणे सर्व दुःखांचा संग्रह होतो. तसेच अविद्येच्या सर्वथा अनासक्ती आणि नाशाने संस्कार नाश पावतात. संस्कार नाशाने विज्ञान नाश पावते, विज्ञान नाशाने नामरूप नाश पावतात, नामरूपाच्या नाशाने सहा आयतने नाश पावतात, सहा आयतनाच्या नाशाने स्पर्श नाश पावतात, स्पर्श नाशाने वेदना नाश पावतात, वेदना नाशाने तृष्णा नाश पावतात, तृष्णा नाशाने उपादान (आसक्ती) नाश पावते, उपादान नाश पावल्याने भव नाश पावते, भव नाश पावल्याने जाति (जन्म), रोग, मरण, शोक, संताप, दुःख, दुर्मनस्कता व उपहास हे सर्व नाश पावतात. असे केल्याणे सर्व दुःख संग्रहाचा नाश होतो.

कोठेही न थांबता नानाविध जन्मात एकसारखा धावत राहिलो. ज्या कामरूपी गृहास भाविणाऱ्या तृष्णेचा शोध करित पुनः पुनः मला दुःखमय जन्म चक्रातच पडावे लागले. परंतु हे गृहकारक ! तृष्णा ! आता तर मी तुला मी निश्चितच पाहिले, आता तु कधीही घर बांधू शकणार नाहीस. तुझ्या सर्व कड्या भग्न (निष्कामी) झाल्या आहेत व घराचे आढे खाली पडले. चित्त अगदी संस्कार रहित झाले आहे व अरहंत्व (तृष्णा क्षय) झाले आहेत.

मेत्ताभावना (पाली)

अहं अवेरो होमि, अबयापज्झा होमि, अनिधो होमि, सुखि अत्तान परिहरामि ! अहं वियं मरुह आचारिपज्झया माता पितरो हितसत्ता मज्झत्तकिसत्ता विरिसत्ता अवेरा होंतु, अबयापज्झा होंतु अनिधा होंतु, सुखि अत्तानं परिहरंतु, दुःक्खामुस्चंतु यथालद्धसंपितातो मा विगच्छंतु कम्मस्सका इमस्मिं विहारे इमस्मिं गोचरगामे इमस्मिं नगरे इमस्मिं पदेसे इमस्मिं जंबुद्विपे इमस्मिं चक्कवाले इस्सरजना सिमठकदेवता सब्बेसत्ता अवेरा होंतु अबयापज्झा होंतु, अनिधा होंतु, सुखि अत्तानं परिहरंतु, दुःक्खामुस्चंतु यथालद्धसंपितातो मा विगच्छंतु कम्मस्सका पुरत्थिमाय दिसाय, दक्खिणाय दिसाय, पच्छिमाय दिसाय, उत्तराय दिसाय, पुरत्थिमाय दिसाय अनुदिसाय, दक्खिणाय दिसाय अनुदिसाय, पच्छिमाय दिसाय अनुदिसाय, उत्तराय दिसाय अनुदिसाय, हेट्ठिमाय दिसाय, उपरिमाय दिसाय, सब्बे सत्ता सब्बे पाणा सब्बे भुता सब्बे पुग्गला सब्बे अत्तभावपरियापन्ना सब्बे इथियो सब्बे पुरिसा सब्बे अरिया सब्बे अनरिया सब्बे देवा सब्बे मनुस्सा सब्बे अमनुस्सा सब्बे विनिपातिका अवेरा होंतु. अबयापज्झा होंतु, अनिघा होंतु, सुखी अत्तानं परिहरंतु दुःक्खामुस्चंतु यथालद्धसंपितातो मा विगच्छंतु

कम्मस्सका | पुरत्थिमस्मि दिसाभागे संति देवा महिंदिका | तेपि त्वं अनुरक्खंतु आरोग्यनं सुखेनं चाति || १ ||

दक्खिणस्मि दिसाभागे संति देवा महिंदिका | तेपि त्वं अनुरक्खंतु आरोग्यनं सुखेनं चाति || २ ||

पच्छिमस्मि दिसाभागे संति देवा महिंदिका | तेपि त्वं अनुरक्खंतु आरोग्यनं सुखेनं चाति || ३ ||

उत्तरसस्मि दिसाभागे संति देवा महिंदिका | तेपि त्वं अनुरक्खंतु आरोग्यनं सुखेनं चाति || ४ ||

पुरत्थिमेन धत्तरठ्ठा, दक्खिणेन विरुल्ह की पच्छिमेन विरुपक्खो, कुबेरो उत्तरं दिसं | तेपि त्वं अनुरक्खंतु आरोग्यनं सुखेनं चाति || ५ ||

मेत्ताभावना (मैत्रीभावना) (मराठी)

मी वैरमुक्त आहे, क्रोधमुक्त आहे, उपद्रवापासून मुक्त आहे, मी माझी जिवनयात्रा अगदी सुखकारक चालवित आहे. माझ्या प्रेमाणेच माझे आचार्य, उपाध्याय, आई–वडिल, हितेच्छुक प्राणि, मध्यस्थ राहणारे प्राणि, वैरी प्राणी वैरमुक्त होवोत... आपली जिवनयात्रा सुखपुर्वक चालवोत. दुखमुक्त होवोत, असलेल्या संपत्तिपासुन वंचित न होवोत. कर्म सक्त होवोत, या विहारात, या गोचरगांवात, या नगरात, या प्रदेशात, या जंबुद्विपात, या चक्रवालात, एश्वर्यशाली जन समूह, सिमेवरील देवगणासह, सर्व प्राणि वैरमुक्त होवोत.... पूर्व, दक्षिण, पश्चिम, उत्तर, पूर्व कोण, दक्षिण कोण, पश्चिम कोण, उत्तर कोण, खाली आणि वरच्या सर्व दिशेला राहणारे सर्व सत्व, सर्व प्राणि, सर्व भुत (जीव), सर्व पुद्गल, सर्व आत्मभाव प्राण, उत्पन्न, सर्व स्त्रिया, पुरुष, आर्य, अनार्य देवता, मनुष्य, अमनुष्य व नरकीय वैरमुक्त होवोत... पूर्व दिशेला, दक्षिण दिशेला, पश्चिम दिशेला व उत्तर दिशेला, जे महान प्रतापी देवता आहेत त्या तुझे रक्षण करोत. तु निरोगी आणि सुखी होवो. || १ ||

पूर्वेला धुतराष्ट्र, दक्षिणेला विर्हुलोक, पश्चिमेला विरुपाक्ष आणि उत्तरेला कुबेर आहेत.

ते सर्व तुझे रक्षण करोत. तु निरोगी आणि सुखी होवो. || २–३–४–५ ||

२२ प्रतिज्ञा

१. मी ब्रम्हा, विष्णु महेश यांना देव मानणार नाही किंवा त्यांची उपासना करणार नाही.

२. मी राम, कृष्ण यांना देव मानणार नाही किंवा त्यांची उपासना करणार नाही.

३. मी गौरी, गणपती इत्यादी हिंदू धर्मातील कोणत्याही देव देवतेस मानणार नाही किंवा त्यांची उपासना करणार नाही.

४. देवाने अवतार घेतला, यावर माझा विश्वास नाही.

५. बुद्ध हा विष्णूचा अवतार होय; हा खोटा आणि खोडसाळ प्रचार होय, असे मी मानतो/मानते.

६. मी श्राद्धपक्ष करणार नाही, पिंडदान करणार नाही.

७. मी बौद्ध धम्माच्या विरुद्ध-विसंगत कोणतेही आचरण करणार नाही.

८. मी कोणतेही क्रियाकर्म ब्राम्हणाच्या हातून करवून घेणार नाही.

९. सर्व मनुष्यमात्र समान आहेत असे मी मानतो/ मानते.

१०. मी समता स्थापण्याचा प्रयत्न करीन.

११. मी भगवान बुद्धाने सांगितलेल्या अष्टांग मार्गाचा अवलंब करीन.

१२. मी भगवान बुद्धाने सांगितलेल्या दहा पारमिता पाळीन.

१३. मी सर्व प्राणीमात्रावर दया करीन व त्यांचे लालन पालन करीन.

१४. मी चोरी करणार नाही.

१५. मी व्यभिचार करणार नाही.

१६. मी खोटे बोलणार नाही.

१७. मी दारू पिणार नाही.

१८. प्रज्ञा, शील आणि करुणा या बुद्ध धम्माच्या तीन तत्वांची सांगड घालून माझे जीवन चालविन.

१९. मी माझ्या जुन्या मनुष्य मात्राला असमान व निच मानणाऱ्या हिंदू धर्माचा त्याग करतो/करते व बौद्ध धम्माचा स्वीकार

करतो/करते.

२०. तोच सद्धम्म आहे, अशी माझी खात्री पटलेली आहे.

२१. माझा नवा जन्म होत आहे असे मी मानतो/मानते.

२२. मी इत:पर बुद्धाच्या शिकवणी प्रमाणे वागेन अशी प्रतिज्ञा करतो/करते.

बौद्ध संस्कार :–

जन्मताच कुणी सुसंस्कृत, ज्ञानी, असंस्कृत, असभ्य आणि अज्ञानी नसतो. तर मानव समाजातील सर्व मनुष्य समानच असतात परंतु पुढे मात्र त्यांच्यावर चांगल्या किंवा वाईट संस्कारांनी ते सुसंस्कृत अथवा असंस्कृत बनतात. मानवी जीवनात संस्काराला अत्यंत महत्वाचे स्थान आहे. कारण त्यानेच मनुष्य संस्कृत बनतो असा प्राचीन काळापासून विद्वानांचा मानस आहे. म्हणूनच तर प्रत्येक देशातील मानव समाजात देश आणि रिवाजानुसार काही संस्कार आजही प्रचलित असून त्यांचे पालन करण्यात येते. बौद्ध जगातसुद्धा आपापल्या देशारिवाजानुसार पुढील प्रमाणे दहा संस्कार प्रामुख्याने संपन्न करतात. भारतीय बौद्धांचे सुद्धा आद्य कर्तव्य आहे की, त्यांनी त्यांचे पालन करून आपणास सुसंस्कृत बनविण्याचा प्रयत्न करावा. ते ११ संस्कार असे आहेत. **१. गर्भ मंगल, २. नामकरण, ३. अन्नप्राशन, ४. केश कर्तन, ५. कर्णवेध, ६.** धम्म दीक्षाविधी, **७. विद्याप्रारंभ, ८. विवाह, ९. प्रव्रज्जा, १०. उपसंपदा व ११. अंत्यविधी.** बौद्ध संस्कार पद्धतीने संपन्न करता यावेत म्हणून त्यांचे संक्षिप्त विवरण पुढीलप्रमाणे केले आहे.

प्रारंभी–वर दर्शविलेले धम्मिक संस्कार विहारात किंवा घरी पार पडता येतात. त्यासाठी पूज्य भिक्षु संघाची उपस्थिती कल्याणकारक ठरते. परंतु त्यांच्या अनुपस्थितीमध्ये कार्यक्रमच रद्द होतो; असे मात्र नाही. त्यांच्या गैरहजेरीत ते संस्कार एखाद्या बौद्धाचार्या कडून करवून घेता एतात. या प्रत्येक संस्काराच्या प्रसंगी जीवनाची आंतरिक व बाह्य पवित्रता करून बुद्ध–पूजा, शिलग्रहण, त्रिरत्न वंदना, परित्राण पाठ व दानकर्म करावयास पाहिजे. कार्यक्रमाची व्यवस्था आपल्या परिस्थिती नुसार करावी. पूजा – बुद्ध आणि परमपूज्य डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांची पुजा–वंदना करतांना प्रथम त्यांची मूर्ति किंवा प्रतिमेसमोर धुप, दीप प्रज्वलीत करून पुष्प अर्पण करावे, अनेक प्रकारची फळे समोर ठेवून पाण्याने पूर्ण भरलेले एक भांडे ठेवावे नंतर दोन्ही गुडघे टेकवून श्रद्धायुक्त मनाने त्रिरत्न नमन गाथा म्हणून त्रिवार पंचांग प्रणाम करावा.

१. गर्भ मंगल :–

हा पहिला संस्कार आहे. जो गर्भ स्थिर झाल्यानंतर तीन महिन्यांनी केला जातो. त्या दिवसी स्त्रीने स्नान करून नविन शुभ्र वस्त्र आपल्या परिस्थितीनुसार परिधान करावे. नंतर भगवान बुद्धांच्या प्रतिमेची पुजा, पुष्प, धूप व दिपाने करावी. पुजांती दोन्ही गुडघे जमिनीला टेकवून भगवंतांच्या प्रतिमेस त्रिवार पंचांग प्रणाम करावा. पुज्य भिक्षु असल्यास त्यांनाही अशाच प्रकारे अशाच प्रकारे प्रणाम करावा. नंतर या स्त्रीने गर्भस्थित बालक अथवा बालिकेच्या मंगलाकरिता त्रिशरणासह पंचशील प्रदान करण्यास भिक्षुंना यांचना करून त्यांच्याकडून शील ग्रहण करावे. भिक्षु नसतील तर बौद्धाचार्या कडून अथवा स्वतः शील ग्रहण करावे. नंतर त्रिरत्न वंदना, परित्राण पाठाचे श्रवण व गर्भाच्या जोपसण्यासंबंधी भिक्षु जो उपदेश देतील तो एकाग्र चित्ताने ऐकावा.

कार्यक्रमाच्या शेवटी उपस्थितांनी पुज्य भिक्षुंना त्रिवार पंचांग प्रणाम करून आदरपूर्वक निरोप द्यावा व काही दान करावे. ह्या प्रसंगी आपल्या सामर्थ्यानुसार भोजन दानही देण्यात येते, किंवा मिष्ठांन वाटतात. अशा प्रकारे हा संस्कार संपन्न करण्यात येतो.

२. नामकरण विधी :–

बौद्ध व्यक्तीच्या जीवनातील हा प्रथम संस्कार आहे हा संस्कार बाळाच्या जन्मानंतर पाचव्या आठवड्याच्या नंतर आपल्या सोयीप्रमाणे करावा बाळाचे नाव बौद्ध संस्कृती प्रमाणे ठेवावे.

३. अन्नप्राशन :–

हा तिसरा संस्कार आहे, जो जन्माच्या पाचव्या महिन्यात सुविधेनुसार केला जातो. अन्नप्राशन संस्कारच्या दिनी माता आपल्या मुलाला नविन कपडे पेहरावून त्रिशारण, पंचशील ग्रहण करून परित्राण पाठ श्रवण करते. त्यानंतर एका वाटीत खिर घेऊन चमचाने भिक्षु किंवा बौद्धाचार्य "नमो तस्सं भगवतो अरहतो संम्मासंबुद्धस्स" म्हणत मुलाला चाखवितात. त्याच दिवसी मुलाला बुद्ध मूर्तीचे दर्शन करतात तसेच बुद्ध पुजा करतात.

४. केश कर्तन :–

हा चतुर्थ संस्कार आहे, जो मुलाच्या जन्माच्या तीन वर्षाच्या आत आपल्या सुविधेनुसार केला जातो. हा संस्कारविधी बौद्ध विहार, पूजनिय स्थान अथवा घरातपण होतो. पाहिले भिक्षु किंवा बौद्धाचार्य कैचीने दोन–चार केस कापून त्यानंतर नाभी व्यक्ती सावधानिपूर्वक मुलाच्या डोक्याचे मुंडनं करतो. केसाला पिठात एकत्र करून त्याची रेष बनवून त्या रेषेने मुलाचे डोके पुसून टाकल्या जाते. नंतर त्या रेषेला कुण्या मैदानात पुरून टाकल्या जाते अथवा कुण्या नदीत प्रवाहित केल्या जाते. मुंडन केल्यानंतर मुलाला स्नान करून नविन कपडे पेहरावून आणि माता किंवा पिता त्याला मांडीवर घेऊन त्रिशरण, पंचशील ग्रहण करते, परित्राण पाठ श्रवण करतात आणि काही दान करतात. सायंकाळी बुद्ध विहारात जाऊन पुष्प, धूप, दिप यांच्या बरोबर बुद्ध पुजा करतात.

५. कर्णवेध :–

हा पाचवा संस्कार मुलाचे कन टोचण्याने केला जातो. हा जन्मानंतर पाचव्या वर्षात होतो. कधीकधी केश कर्तन व कर्णवेध दोन्ही बरोबर केल्या जातो. या संस्काराच्या दिवसी त्रिशरण, पंचशील ग्रहण करुण परित्राण पाठ श्रवण केल्या जातो. त्यानंतर त्यानंतर मुलाच्या कानाला कुण्या हुशार व्यक्तिकडून कर्णवेध करून कुंडल अथवा काही घातल्या जाते.

६. धम्म दीक्षाविधी :–

- बौद्ध धम्मामध्ये संघ दीक्षा होती व आजही आहे परंतु धम्मदीक्षा नव्हती. धम्मदीक्षा नसल्याकारणाने मनुष्य बौद्ध धम्मातून जैन धर्मात व जैन धर्मातून अन्य धर्मात वावरत असे कारण सर्व धर्म सारखे अशी त्याची भावना असे त्यामुळे कोणत्याच धर्माला चिकटून राहत नसे. बौद्ध धम्माच्या ऱ्हासाला हे एक मोठे कारण झाले.

- असे पुनरपि घडू नये म्हणून धम्मदीक्षा प्रचारात आणणे अत्यंत आवश्यक झाले आहे त्याशिवाय धम्मातील ही धरसोड नाहीशी होणार नाही ख्रिस्ती धर्मात दोन प्रकारच्या दीक्षा आहेत बाप्टिस्ट म्हणजे धम्मदीक्षा व ऑडिशन म्हणजे संघ दीक्षा बौद्ध धम्माच्या पुनरुज्जीवनात दोन्ही दीक्षांना स्थान दिले पाहिजे सर्वांनीच संघ दीक्षा घेण्याची आवश्यकता नाही पण ज्याला बौद्ध धम्म स्वीकारायचा असेल त्याने धम्मदीक्षा घेतलीच पाहिजे त्याशिवाय कोणालाही बौद्ध म्हणून मानले जाणार नाही.

७. विद्याप्रारंभ :–

हा सातवा संस्कार आहे, जो जन्मानंतर सहाव्या किंवा सातव्या वर्षात होतो. या दिवसी मुलाला बौद्ध विहारात जाऊन बुद्ध पुजा करतात, नंतर त्रिशरण, पंचशील ग्रहण करतात. त्यानंतर भिक्षु किंवा बौद्धाचार्य पाटीवर मुलाच्या हातात लेखणी पकडून आपल्या हाताच्या सहाय्याने त्याच्याकडून "बुद्धं सरणं गच्छामि | धम्मं सरणं गच्छामि | संघं सरणं गच्छामि |" लिहितात. याला विद्याप्रारंभ संस्कार म्हणतात. त्यानंतर बालकाला सुविधेनुसार कुण्या विद्यालयात जाऊन विद्याध्ययन करू लागतो.

८. विवाह :–

हा आठवा महत्वपूर्ण संस्कार आहे. गृहस्थ जीवनाची आधारशीला यालाच मानल्या जाते. विवाह संस्कारामध्ये कुनीपण योग्य गृहस्थ वर–वधुस त्रिशरण, पंचशील ग्रहण करतात व नंतर परित्राण पाठ करतो. यानंतर पती–पत्नीस पारंपारिक कर्तव्यांना समजावून याप्रकारे म्हणतात;

प्रतिज्ञा	**प्रतिज्ञा**
अत्थेच, धम्मेच, कामेच, नाथीचरामी |	मी धार्मिक, समाजिक, वैवाहिक जीवनातील नियम कधीही मोडणार नाही.
अत्थेच, धम्मेच, कामेच, नाथीचरामी |	मी धार्मिक, समाजिक, वैवाहिक जीवनातील नियम कधीही मोडणार नाही.
अत्थेच, धम्मेच, कामेच, नाथीचरामी |	मी धार्मिक, समाजिक, वैवाहिक जीवनातील नियम कधीही मोडणार नाही.

वराची कर्तव्ये :–

माझी भगवान बुद्धांवर व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरावर श्रद्धा आहे. माझा त्यांच्यावर विश्वास आहे. या समारंभात उपस्थित असलेल्या व्यक्तींना मी साक्षीदार म्हणून स्वीकार करतो व त्यांच्यासमोर पाच शपथा घेतो व त्या शपथांचे आयुष्यभर पालन करीन असे वचन देतो.

१. सन्माननाय :– मी माझ्या पत्नीचा सन्मान करीन.

२. अवमाननाय :– मी माझ्या पत्नीचा अपमान करणार नाही.

३. अनितिचरियाय :– मी अनिती व अणाचारापासून अलिप्त राहीन.

४. इस्सरीय वोस्सगेन :– मी माझ्या पत्नीला अन्न धान्याने संतुष्ट ठेवीन.

५. अलंकारानू पदानेच :– मी माझ्या पत्नीला अलंकारादी आभूषणांनी संतुष्ट ठेवीन. तसेंच मी माझ्या पत्नीला सुखात तसेंच दुखात समानतेने वागवेन.

मी पुन्हा वचन देतो की. मी आज घेतलेल्या पाचही प्रतिज्ञानचे प्रामाणिकपणे पालन करीन.

वधूची कर्तव्ये :–

माझी भगवान बुद्धांवर व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरावर श्रद्धा आहे. माझा त्यांच्यावर विश्वास आहे. या समारंभात उपस्थित असलेल्या व्यक्तींना मी साक्षीदार म्हणून स्वीकार करते व त्यांच्यासमोर पाच शपथा घेते व त्या शपथांचे आयुष्यभर पालन करीन असे वचन देते.

१. सुसंविहिता कम्मणात :– मी माझ्या घरातील सर्व मंडळींची उत्तम व्यवस्था ठेवेन.

२. येसम संघहीत योजना :– मी माझ्या परिवाराशी सौजन्याने वागेन.

३. अनितिचारिनिय :– मी अनिती व अणाचारापासून अलिप्त राहीन.

४. सब्बतन अनुरक्खनं :– मी माझ्या पतीच्या संपत्तीचे रक्षण करीन.

५. सब्बकीच्चेसु :– मी घरकामात आळस न करता दक्ष राहीन.

मी पुन्हा वचन देते की. मी आज घेतलेल्या पाचही प्रतिज्ञानचे प्रामाणिकपणे पालन करीन.

यानंतर प्रवेशाच्या रिवाजानुसार पती पत्नीला अंगठी घालतो किंवा भांगेत कुंकू लावतो. त्यानंतर बौद्धाचार्य महामंगल गाथेद्वारा दोघांना आशीर्वाद देऊन दोघांच्या हातात पवित्र धागा बांधतो आणि या गाथेचे पठण करून विवाह संस्कार संपन्न करतो.

इच्छितं पत्थितं तुय्हं खीप्पमेवसमिज्झतु | तुमच्या इच्छित आणि अपेक्षित सर्व वस्तू तुम्हाला शीघ्र मिळोत.

सब्बे पुरेन्तु चित्तसंकप्पा चन्दोपन्नरसो यथा || १ || तुमचे सर्व संकल्प पौर्णिमेच्या चंद्राप्रमाणे पूर्ण होवोत. || १ ||

९. प्रव्रज्जा :–

बौद्ध धम्मात प्रचलित रीतीनुसार जीवनात एक वेळ सर्वांनी प्रव्रज्जित व्हायला पाहिजे. प्रव्रज्जित झाल्या व्यक्तीला श्रामणेर (सामणेरं) म्हटल्या जाते. श्रामणेराला दहा शिलांचे पालन करावे लागते. श्रामणेर दिक्षा तीन दिवस, पाच दिवस, सात दिवस, पंधरा दिवस पासून तर एक–दोन वर्षापर्यंत पण असते. या दिक्षेला ग्रहण करून विहारात भिक्षुंच्या बरोबर राहून ध्यान भावना तसेच मनन अध्ययनाने वेळ व्यतित केल्या जातो. ही दिक्षा कुण्या भिक्षुकडून ग्रहण केली जाते. या दिक्षेला कुणी गृहस्थ देऊ शकत नाही. याला जीवनात जेव्हा कधी पण सुविधेनुसार ग्रहण केल्या जाऊ शकते. याची विधी भिक्षुंन्नाचं ज्ञान असते. विनय पिटकात याचे पूर्ण वर्णन आहे. म्हणून आम्ही इथे ते देत नाही.

१०. उपसंपदा :–

ही दिक्षा त्या श्रामणेरांना किंवा व्यक्तींना दिली जाते जो आजीवन भिक्षु राहू शकतो. उपसंपदा भिक्षुला २२७ नियम आहेत, ज्याचे पालन त्यांना करणे आवश्यक आहे. ही दिक्षा मध्य प्रदेश, उत्तर प्रदेस व बिहार मधे १० भिक्षुंद्वारे संपन्न होते तसेच अन्य प्रदेशात ५ भिक्षुंद्वारे दिल्या जाते. या दीक्षेसाठी २० वर्षे पूर्ण असणे अनिवार्य आहे. या दिक्षेची विधी पण विनय पिटकात विस्ताराने दिली आहे.

११. अंत्यविधी :–

हा अंतिम संस्कार आहे. जो कुणी मरणाच्या निकट असतो तर त्याला परित्राण पाठ एकवितात, आणि तो परित्राण पाठ ऐकता ऐकता मरण पावला तर चांगले मानल्या जाते.

मृतकाला स्मशानात नेण्याआधी आंघोळ घालतात, सुगंधित द्रव्य लावतात आणि प्रेत वस्त्र देतात. त्यानंतर भिक्षुला बोलावतात. भिक्षु नसल्यास योग्य बौद्ध गृहस्थ पण या कार्याला करू शकतो. तेथे उपस्थित सर्व व्यक्ती त्रिशरण, पंचशील ग्रहण करतात आणि त्यानंतर भिक्षुला एक स्वेत वस्त्र दान करतात, ज्याला मृतक वस्त्र म्हणतात.

मृतकाच्या घरचे कुणी एक व्यक्ती ग्लासात पाणी घेऊन एका ताटात हळूहळू सोडतो. सर्व संबंधी किंवा परिवारातील लोक आपला हात ग्लासाला लावून ठेवतात, आणि याप्रकारे तीन वेळ करतात;

इदं नो त्रातीनं होंतु, सुखिता होंतु त्रातयो | आमच्या या दानाचे पुण्य आमच्या परिजनास प्राप्त होवो व ते सुखी होवोत.

त्यानंतर भिक्षु या गाथांचे पठण करतात ;–

उन्नमं उदकं वठ्ठ, यथा नित्र पवत्तति | जसे उंच जागेवर पडलेले पावसाचे पाणी सखल भुमिकडे वाहत

एकमेव इतो दिन्नं, पेतानं उपकप्पति || १ || जाते. तसेच हे पुण्य काळ आमच्या परिजनास प्राप्त होवो. || १ ||

यथा वारि वहा पुरा, परिपूरेंति सागरं | जसे भरलेल्या नदीचे पाणी समुद्रास मिळते तसेच हे पुण्य काळ

एकमेव इतो दिन्नं, पेतानं उपकप्पति || २ || आमच्या परिजनास प्राप्त होवो. || २ ||

इच्छितं पत्थितं तुम्हं खीप्पमेवसमिज्झतु | तुमच्या इच्छित आणि अपेक्षित सर्व वस्तू तुम्हाला शीघ्र मिळोत. तुमच्या

सब्बे पुरेन्तु चित्तसंकप्पा चन्दोपन्नरसो यथा || ३ || चित्ताचे सर्व संकल्प पौर्णिमेच्या चंद्राप्रमाणे पूर्ण होवोत. || ३ ||

आयुरारोग्य संपत्ति, सग्गसंपत्ति मेव च | या पुण्यकर्माने तुम्हाला आयुष्य, आरोग्य, निर्वाण सुख प्राप्त होवो. || ४ ||

ततो निब्बानसंपिति, इमिना ते समिज्झतु || ४ ||

याच्या नंतर भिक्षु पुढील गाथेचे पठण करून धम्मिक उपदेश देतांना संसाराच्या अनित्यतेवर प्रकाश टाकतात.

अनिच्चा वत संखारा उप्पादवय–धम्मिनो | सर्वच संस्कार अनित्य आहेत. उत्पन्न होऊन विनाश पावणे हा त्याचा स्वभाव

उप्पज्जित्वा निरुज्झंति तेसं वुप्पसम्मो सुखो || धम्म आहे. या परिवर्तनशील संस्कारातून मुक्त होणे हेच परम सुख आहे. ||

याच्या नंतर मृतकाचे प्रेत स्मशानात घेऊन जाने आवश्यक आहे. तेथे लाकडे जमा करून त्याची शय्या करून त्यावर प्रेताला ठेवले पाहिजे. तेथे पण त्रिशरण, पंचशील ग्रहण करून बुद्ध, धम्म आणि संघ यांच्या गुणांचे स्मरण करून तीन वेळ प्रेताची प्रदीक्षिणा करून काही सुगंधित वस्तूंबरोबर प्रेताला आग लावली पाहिजे. प्रेत जळाल्यानंतर मोठ्या लोकांच्या अस्थी (फुल) यांना

एकत्र करून आणि त्यांच्या सम्मानासाठी छोटा स्तूप बनविला पाहिजे. ज्यांच्यात शवदाह करण्याचे सामर्थ्य नाही ते शवाला भूमीत गाढू शकतात.

मृत्यूच्या सातव्या, दहाव्या किंवा तेराव्या दिवसी मृत व्यक्तीच्या पुण्यासाठी भिक्षुंना मृतक–भत्त (श्राद्ध) देतात. भिक्षुंच्या अभावाने भिखारी, परिवाराचे लोक तसेच विद्वान गृहस्थांना भोजन करतात.

भिक्षुंना भोजन दान देण्यापूर्वी त्रिशरण, पंचशील ग्रहण करून हाथ जोडून याप्रकारे म्हणतात;

कालकत्तानं अम्हाकं यातिन पुय्यथा इम | भिक्ख भिक्खु संघस्स देमं ||

हे भन्तेजी ! मृत पावलेल्या आमच्या जाती बाधंवाच्या पुण्याकरिता श्रद्धा पूर्ण ही भिक्षा आम्ही भिक्षू संघास देत आहोत, याचा आपण स्विकार करावा.

त्यानंतर "इदं नो त्रातीनं होंतु, सुखिता होंतु त्रातयो |" तीन वेळ म्हणून एका ताटात ग्लासाने पाणी सोडल्या जाते आणि भिक्षु "उन्नमं उदकं वठ्ठ," या गाथेचे पठण करत जातात.

भोजनानंतर भिक्षु परित्राण पाठ करतात तसेच उपदेश देतात. निरोप घ्यायच्या वेळी गृहस्थ हात जोडून त्यांना प्रणाम करतात. प्रणाम कार्टर वेळी भिक्षु पुढील गाथा बोलतात;

अभिवादनसीलस्स निच्चं वुड्ढापचायिनो |	जो थोरांचे प्रति विनम्र असतो त्याचे आयुष्य, कांती, सुख आणि बल
चत्तारो नम्रता वड्ढन्ति आयु वण्णो सुख बलं |	या गोष्टींची अभिवृद्धी होते ||

बौद्धांचे मंगल दिन उत्सव (सण) :–

बौद्ध धम्मात प्रत्येक महिन्यात चार दिवस उपोसथ–व्रत (उपवास) ठेवण्यासाठी निहित आहेत. दोन्ही पक्षांची अष्टमी, पौर्णिमा आणि अमावशा. त्या दिवसी अष्टशीलाचे पालन केल्या जाते. या व्यतिरिक्त वर्षात चार महापर्व आहेत. १) वैशाखी पौर्णिमा, २) आषाढ पौर्णिमा, ३) अश्विन पौर्णिमा, ४) माघ पौर्णिमा. ब्रम्हदेश (श्रीलंका) मधे जेष्ठ पौर्णिमेच्या दिवसी पण उत्सव मनविल्या जातो. उत्सवाच्या दिवसी त्रिरत्न पुजा, दान, शील आणि भावना आदि पुण्य कर्मांना करतात. त्या दिवसी अष्टशीलाचे पालन महाफळदायी समजल्या जाते.

१) वैशाखी पौर्णिमा (बुद्ध पौर्णिमा) (वेसाख मासो पुंन्नमि) :–

भगवान बुद्धांचा सिद्धार्थ गौतमाच्या रूपाने लुंबिनी वनात जन्म, याच दिवसी उरुवेला मधे बोधिवृक्ष (पिंपळ) खाली बुद्धत्व प्राप्ती आणि कुशीनगर मधे दोन शाल वृक्षांच्या मधे त्यांचे महापरिनिर्वाण अशा ह्या जीवनातील सर्वात महत्वाच्या तीन घटना या दिवसी घडून आल्यामुळे हा दिवस "बुद्ध जयंती" म्हणून जगभर पाळण्यात येतो. बैद्ध काळ गणनेनुसार नववर्षाचा प्रारंभ या दिवसापासून होतो म्हणून वैशाखी पौर्णिमेला "बुद्ध पौर्णिमा" म्हणतात.

२) जेष्ठ पौर्णिमा (जेठ्ठ मासो पुंन्नमि) :–

जेष्ठ पौर्णिमेच्या दिवशी रत्नघर या स्थळी राजायतन या झाडाखाली बसले असता ब्रम्हदेशाचे दोन (२) व्यापारी तपस्सू व भल्लिक हे तिथे आले आणि भन्ते, आम्ही आपणास भोजन म्हणून आणलेल्या गोड पदार्थाचा आपण स्वीकार करावा. ते स्वीकारून भोजनानंतर दोन सरणं देऊन त्यांना उपासक केले. दोन सरणं म्हणजे बुद्धं सरणं गच्छामि | धम्मं सरणं गच्छामि || कारण तोपर्यंत संघाची स्थापना झालेली नव्हती. तथागतांचे हे प्रथम उपासक झाले. त्या दिवशी जेष्ठ पौर्णिमा होती.

बोद्धगया येथील बोधिवृक्षाची फांदी श्रीलंकेतील अनुराधपूर येथे भिक्खूनी संघमित्रा हिच्या हस्ते लावली गेली. नंतर बुद्ध धम्माची सुरुवात केली होती आणि श्रीलंकेत भिक्खूणी संघाची स्थापना पण केली होती.

जेष्ठ पौर्णिमा भगवान बुद्धांच्या जीवनात महान ठरली आहे. मंगलदायी ठरली आहे. या पौर्णिमेचे आपण महत्व जाणून घेतले पाहिजे. बौद्ध जगतात या पौर्णिमेला अनन्य साधारण महत्व आहे. सिद्धार्थ गौतमाला इ. स. पूर्व ५२८ ला वैशाख पौर्णिमेला ज्ञानप्राप्ती सम्यकसंबोधि प्राप्त होऊन तथागत सम्यक समबुद्ध होतात.

आपल्याला मिळालेल्या ज्ञानाची पुन्हा पुन्हा उजळणी करावी यासाठी चवथ्या आठवड्यात जेष्ठ पौर्णिमेच्या दिवशी रत्नघर या स्थळी राजायतन या झाडाखाली बसले असता ब्रम्ह देशाचे दोन (२) व्यापारी तपस्सू व भल्लिक हे तिथे आले आणि तथागत भगवान ज्या झाडाखाली बसले होते त्यांच्या जवळच्या दुसऱ्या झाडाखाली सावलीत भोजन करण्यासाठी बसले असता त्यांच्या मनात तथागत बुद्धांना भोजनदान देण्याची प्रेरणा झाली. आणि भगवान बुद्धां जवळ येऊन त्यांनी तथागतांना याचना केली. भन्ते, आम्ही आपणास भोजन म्हणून आणलेल्या गोड पदार्थाचा आपण स्वीकार करावा. आम्हांला समाधान वाटेल.

भगवान बुद्धाने आपले भिक्षापात्र पुढे केले आणि त्यांच्या गोड पदार्थाचा स्वीकार केला. भोजन झाल्यावर तथागताने या व्यापाऱ्यांना आपला पहिला धम्म उपदेश केला. दोन सरणं देऊन त्यांना उपासक केले. दोन सरणं म्हणजे बुद्धं सरणं गच्छामि | धम्मं सरणं गच्छामि || कारण तोपर्यंत संघाची स्थापना झालेली नव्हती. तथागतांचे हे प्रथम उपासक झाले. त्या दिवशी जेष्ठ पौर्णिमा होती.

त्या दोन व्यापाऱ्यांच्या विनंतीवरून भगवान बुद्धांनी त्यांना केश धातू भेट दिले. त्या व्यापाऱ्यांनी ब्रम्हदेशात जाऊन भगवान बुद्धांच्या केश धातूवर १५० फुट उंच स्तूप बांधलेला आहे. तेथील लोक प्रत्येक जेष्ठ पौर्णिमेला फार श्रद्धेने जमतात आणि पूजापाठ, वंदना, प्रवचन यांचे ओयोजन केले जाते. हा स्तूप आजही ब्रम्हदेशात आहे.

जेष्ठ पौर्णिमेचे दुसरे महत्व असे आहे की, तथागत भगवान बुद्धांनी सेनानी कन्या सुजाताला सेनानी गावात जाऊन धम्माचा उपदेश केला.

जेष्ठ पौर्णिमेच्या दिवसी चक्रवर्ती राजा सम्राट अशोक महानने आपले पुत्र महेंद्र व पुत्री संघमित्राला पांच भिक्खू इत्थिया, उत्तिया, संबला, भद्दसला आणि सामनेर सुमना सोबत बोधिवृक्षाची शाखा घेऊन श्रीलंकेत पाठविले होते.

ह्या पौर्णिमेच्या दिवशी राजा सम्राट अशोकाची मुलगी संघमित्रा हिने श्रीलंकेत भिक्खूणी संघाची स्थापना केली. संघमित्रा विवाहित होती व तिला सुमन नावाचा मुलगा होता. आपल्या वडिलांच्या सूचनेवरून ती वयाच्या १९ व्या वर्षी भिक्खूनी झाली. तिचा मुलगाही श्रामणेर झाला व पुढे अर्हंत पदाला पोहचला.

याच पौर्णिमेच्या दिवशी तेथील राजा देवानंप्रिय तिस्सला भेटले आणि बोद्धगया येथील बोधिवृक्षाची फांदी श्रीलंकेतील अनुराधपूर येथे भिक्खूनी संघमित्रा हिच्या हस्ते लावली गेली. नंतर बुद्ध धम्माची सुरुवात केली होती आणि श्रीलंकेत भिक्खूणी संघाची स्थापना पण केली होती. आजही अनुराधपूर येथे त्या फांदीपासून निर्माण झालेला वृक्ष उभा आहे. हा बोधिवृक्ष भगवान बुद्धांनी दुःख मुक्तीसाठी सांगितलेल्या आर्य अष्टांगिक मार्गाचे पालन करण्यासाठी सर्व मानवामध्ये उत्साह निर्माण करण्याचे महान कार्य करीत आहे.

३) आषाढ पौर्णिमा [धम्मचक्रप्रवर्तन दिन] (आसाळह मासो पुंन्नमि) :–

भगवान बुद्धांचा सिद्धार्थ गौतमाच्या रूपाने गर्भात प्रवेश, त्यांचा गृहत्याग (महाभिनिष्क्रमण) आणि ऋषीपत्तन मृगदाय (सरनाथ) मधे धम्मचक्रप्रवर्तन ह्या तिन्ही घटना या दिवसी घडल्यामुळे हा दिवस महत्वाचा बौद्ध उत्सव आहे. बौद्ध भिक्षु या दिवसापासून वर्षावास आरंभ करतात. तसेच आषाढी पौर्णिमेला राजा शुद्धोधनाचा जन्म झाला.

४) नागार्जुन पंचमी :–

श्रावण शुद्ध पंचमी हा दिवस नागवंशीय महान बौद्ध विद्वान आचार्य नागार्जुन यांच्या जयंतीचा आहे. हा भारतवर्षातील (जंबुद्विप) प्राचीन इतिहास–प्रसिद्ध सुसभ्य नाग जातीचा उत्सव आहे. नाग जातीचे लोक भगवान बुद्धांचे मोठ्या प्रमाणात उपासक होते. या दिवसी भगवान बुद्धांची महापुजा करतात, शील ग्रहण करतात आणि धम्म श्रवण करून भिक्षुंना भोजनदान देतात व आनंद साजरा करतात. "नाग पंचमी" म्हणून करण्यात येणारी सर्पाची पुजा हे या उत्सवाचे विकृत रूप आहे.

५) श्रावण पौर्णिमा (सावणो मासो पुंन्नमि) :–

१) *अंगुलीमालावर विजय* २) *पहिली धम्म संगीति*

प्रथम महत्व श्रावण पौर्णिमा भगवान बुद्धांच्या जीवनात महत्वाची ठरली. भगवान बुद्ध श्रावस्तीच्या जेतवनात राहत होते. वर्षावास काळ सुरु होता. त्यावेळी श्रावास्तीतील स्त्री-पुरुष भयभीत होते. राजाकडे रोज तक्रार घेऊन येत होते. कारण श्रावस्तीच्या रहदारीच्या रस्त्यावर एक क्रूर हत्यारा रोज येणाऱ्या जाणाऱ्या वाटसरूंची हत्या करीत होता. आणि त्यांची करंगळी किंवा एक बोट धाग्यात बांधून गळ्यात घालून फिरत होता. म्हणून लोक त्याला अंगुलीमाल म्हणत असत.

श्रावस्ती नगरीचा राजा प्रसेनजीत चिंतेत होता. नगरवासी रोज राजाकडे जाऊन सांगत असत की तुम्ही त्या गुंडाचा डाकुचा बंदोबस्त करा नाहीतर आम्ही नगर सोडून जाऊ. राजाला काय करावे ते समजत नव्हते. त्या समयी भगवान बुद्ध जेतवनात वास्तव्यास होते, आणि राजा प्रसेनजीत हा जेतवनात गेला व त्याने हा सगळा प्रकार तथागतांना सांगितला.

मग दुसऱ्या दिवशी सकाळीच तथागतांनी भिक्षापात्र हातात घेतले आणि अंगुलीमाल ज्या वाटेवर हत्या करीत होता त्या वाटेने चालते झाले. अंगुलीमाल त्याच्या झोपडीत बसला होता. तथागतांना समोरून जातांना त्याने पहिले आणि तो विचार करू लागला, की हा संन्याशी आहे. अंगुलीमालाने आतापर्यंत ९९९ माणसे मारली होती. त्याला त्याचा गुरु *शिलभद्र* याने १००० माणसे मारून त्यांच्या हाताची बोटे *गुरुदक्षिणा* म्हणून मागितली होती. म्हणून एक हजार मनुष्य मारल्यावर हजार माणसांची बोटे घेऊन तो गुरूकडे जाणार होता. अंगुलीमाल खूप आनंदी होता तथागतांना त्या वाटेने येतांना पाहून त्याला त्याची गुरुदक्षिणा पूर्ण होतांना दिसत होती. हातात शस्त्र घेऊन तो तथागतांच्या मागे पळू लागला. तथागत पुढे चालत होते. अंगुलिमाल तथागतांच्या मागे धावत होता परंतु तो त्यांच्यापर्यंत पोहोचू शकत नव्हता. आणि म्हणून त्याने तथागतांना जोरात

ओरडून थांबवण्याचा प्रयत्न केला. तथागत त्याला म्हणाले, अहिंसक मी थांबलो आहे, तूच धावत आहेस, मी स्थिर आहे, तुझे मन चंचल आहे, ते हिसंक बनले आहे. तु विद्वान आहेस, शीलवान आहेस आणि तु अशी जनावरांसारखी मनुष्य हत्या करतोस तुला हे शोभा देत नाही. ह्या सर्वांनी तुझा काय गुन्हा केला होता? म्हणून तु त्यांचा जगण्याचा हक्क हिरावून घेतलास? आणि त्यांची हत्या केली? बघ ती बोटे सडली आहेत. किडे पडले आहेत. त्यांची दुर्गंधी सुटली आहे. ज्ञानी माणसाने हे कृत्य करणे बरे नाही.

भगवान बुद्धांच्या वाणीने अंगुलीमालाच्या मनावर एकेक घाव बसत होते. तसे त्याच्या शरीरातील त्रान कमी होत होते. त्याचे अंग कंप पावत होते. करुणा, मैत्री भाव हा माणसाचा सर्वात महान असा धर्म आहे. तु त्या करुणा, मैत्रीची हत्या करतोस हे पाप आहे. शुद्धीवर ये आणि माणूस म्हणून जग. भगवान बुद्धांच्या वाणीने तो शांत झाला. त्याच्यातील हिंसक वृत्ती संपत आली, आणि त्याने तथागताला शरण आल्याचे सांगितले व आजपासून मी कुणाचीही हत्या करणार नाही अशी कबुली दिली आणि हत्यार फेकून दिले. "मला क्षमा करा मी अज्ञानापोटी हे सर्व केले. मला सन्मार्ग दाखवा." असे म्हणून तो तथागतांच्या चरणी लिन झाला. आणि तथागतांनी त्याला आपला उपासक बनविले तो दिवस होता इ. स. पूर्व 504 त्या दिवशी "श्रावण पौर्णिमा" होती. अंगुलीमालाच्या आईचे नाव "मैत्रायनी" होते, तर वडिलांचे नाव "गार्ग" असे होते. अंगुलीमाल पुढे जाऊन महान भिक्षु झाला आणि त्याने निर्वाण प्राप्त केले व अरहंत पदास गेला.

"दुसरी घटना" अशी की, भगवान बुद्धांच्या महापरिनिर्वाणानंतर सुभद्र नावाचा भिक्षु संघात दिशाभूल करू लागला, मन मानेल तसा अपप्रचार करू लागला आणि भिक्षुसंघाच्या विनयामध्ये बदल होऊ लागला. त्याला प्रतिबंध करून भगवंताच्या वचनांचे सांगायन करण्यासाठी भगवंतांचे आवडते शिष्य महाकाश्यपांनी पाचशे अरहंत भिक्षुंची "पहिली धम्मसंगिती" श्रावण पौर्णिमेला आयोजित केली. ही धम्मसंगिती "ग्रुधकूट पर्वतःवरील सप्तवर्णी गुंफा" येथे आयोजित केली. भगवान बुद्धांच्या महापरिनिर्वाणानंतर तीन महिन्यांनी ही धम्मसंगिती झाली. त्रिपीटकाचे संगायन या संगीतिमद्धे झाले. आणि "जगात सर्वात प्रथम धम्मग्रंथ निर्माण झाला तो त्रिपीटक होय."

६) भाद्रपद पौर्णिमा (पोठ्ठपाद मासो पुंन्नमि) :–

भगवान तथागतांच्या बुद्धवचनांचा संग्रह गृधकुट पर्वत, राजगृहात सुरु असतांना ह्या संगीतीमध्ये महाकाश्यापांनी भिक्षु आनंदाला सुत्तासंबंधी प्रश्न विचारले, तेव्हा आनंदाने सर्व प्रश्नांची उत्तरे सविस्तररीत्या दिली. त्यानंतर भाद्रपद पौर्णिमेला भिक्षु विनयासंबंधी महाकाश्यापांनी भिक्षु उपाली यांना प्रश्न विचारण्यास प्रारंभ केला. या पौर्णिमेच्या दिवशी उपालींनी अतिशय उत्साहाने उत्तर देणे मान्य करून सुरुवात केली. पुढे अभिधम्मा विषयी बुद्धावचनांचा संग्रह करण्यासाठी महाकाश्यपांनी भिक्षु आनंदाला प्रश्न विचारले. आनंदाने सुद्धा सर्व प्रश्नांची सविस्तर उत्तरे दिली. श्रावण, भाद्रपद आणि अश्विन या तीन महिन्यात बुद्धावाचनांचा अचूक त्रिपिटक संग्रह तयार झाला.

७) अश्विन पौर्णिमा (अस्सयुजो मासो पुंन्नमि) :–

या दिवसी बौद्ध भिक्षु तीन महिन्यांचा वर्षावास समाप्त करून धम्म प्रचारास निघतात. अश्विन पौर्णिमेला भगवान बुद्धांनी ऋद्धी परिहार्य केले होते.

८) कार्तिक अमावस्या :– भंते महामोग्गलायन यांचा स्मृतिदिन.

९) कार्तिक पौर्णिमा (कतिको मासो पुंन्नमि) :–

या दिवसी भगवान बुद्धांचे अग्रश्रावक धम्मसेनापती महामोग्गलायन यांचे निर्वाण झाले. अलीकडे सारिपुत्र मोग्गलायन यांच्या स्मरणार्थ सांची (भोपाळ) येथे या दिवसी कार्यक्रम होत असतो.

१०) नागदिवाळि :–

मार्गशीर्ष शुद्ध पंचमीला नागदिवाळि असते. पूर्वीकाळी ही दिवाळि विशेष मानण्यात येत असे. नागलोक याचं दिवसी भगवान बुद्धांची महापुजा करून दिवाळि साजरी करत.

११) मार्गशीर्ष पौर्णिमा (मग्गसिरो मासो पुंन्नमि) :–

◆ पहिलि महत्वाची घटना : देवदत्तचा भगवान बुद्धांना मारण्याचा प्रयत्न. ◆ दुसरी महत्वाची घटना : नालागिरी हत्तीवर विजय.

◆ पहिलि महत्वाची घटना :

देवदत्त भगवान बुद्धांच्या शासनात प्रवज्जीत झाला. भिक्षु झाला. भगवान तथागतांचा तो कायम विरोध करीत होता. भगवंताने देवदत्ताला संघप्रमुख केले नाही. सारिपुत्र आणि महामोगगलान यांना संघप्रमुख केले. त्यामुळे देवदत्ताचा भगवान तथागतावर फार रोष होता. देवदत्ताने तीनवेळा भगवान बुद्धांवर प्राणघाताचे प्रयत्न केले. परंतु तो एकदाही यशस्वी झाला नाही.

एकदा भगवान बुद्ध गृधकुट पर्वताच्या पायथ्याशी चंक्रमन करीत असता देवदत्ताने काही लोकांच्या मदतीने पर्तावरून सुरुंग लावून दगड खाली पाडले. एक मोठा दगड खडकावर आदळला आणि तिथेच गाडला गेला. त्याचाच एक लहानसा तुकडा घसरत खाली आला आणि भगवंताच्या पायाला लागून जखम झाली.

देवदत्ताने अजातशत्रूशी सलगी केली. त्याची मर्जी संपादन केली.

अजातशत्रूच्या मदतीने भगवान बुद्धाला मारण्यासाठी त्याने दुसऱ्यांदा प्रयत्न केला. देवदत्ताने अजातशत्रू कडून काही लोक मागून घेतले. एका मनुष्याला भगवान बुद्धाची हत्या करण्यासाठी पाठविले. तो मनुष्य परत आला आणि म्हणाला. "मी तथागतांचे प्राण हरण करण्यास असमर्थ आहे."

◆ दुसरी महत्वाची घटना :

देवदत्ताने तथागतांची हत्या करण्याचा तिसरा प्रयत्न केला. अजातशत्रूच्या हत्तीशाळेत नालागीरी नावाचा क्रूर हत्ती होता. माहुताला भेटून सांगितले की, तू भगवंताच्या अंगावर नालगिरी हत्ती सोडून दे. त्यांचा मृत्यू होईल. जर तू हे काम केलंस, तर मी तुझा पगार वाढवू शकतो. माहूत तयार झाला नाही. तेव्हा देवदत्त त्याला म्हणाला, आजातशत्रूला सांगून मी तुला कामावरून कमी करू शकतो. माहूत घाबरून तयार झाला. नालगिरी हत्तीला मद्य (दारू) पाजून मस्त केला त्या दिवशी मार्गशीर्ष पौर्णिमा होती. भगवान बुद्ध सकाळी राजगृहात चारिका करण्यासाठी येत असल्याचे पाहून त्या हत्तीला त्यांच्या दिशेने सोडून दिले. हत्ती वायुवेगाने धावत सुटला भगवंत अरुंद रस्त्याने येत असताना हत्तीकडे पाहिले आणि रस्त्याच्या मध्यभागी थांबले. आनंद

म्हणाले, भगवंत ! किनाऱ्याला या हत्ती धावत येत आहे. भगवंत शांत उभे राहिले. त्यांनी हत्तीवर मैत्री भावना केली. हत्तीचा वेग कमी झाला. भगवंताच्या समोर येऊन हत्तीने दोन्ही पायांचे गुडघे टेकून सोंडेने भगवंताला अभिवादन केले. भगवान तथागतानी नालगिरी हत्तीवर मैत्रिभावनेने विजय प्राप्त केला. तो दिवस मार्गशीर्ष पौर्णिमेचा होता. हा दिवस बौद्ध जगतात अत्यंत पवित्र व महत्वाचा मानला जातो.

१२) पौष पौर्णिमा (फुस्स मासो पुंन्नमि) :–

तथागत बुद्ध ज्ञान प्राप्त झाल्यानंतर आपल्या धम्माच्या तत्वज्ञानाचा प्रसार करीत असतांना भिक्षु संघाबरोबर राजगृह नरीतील जेटवनात राहत होते. राजगृह नगरीचा राजा बिंबिसाराने तथागतांना वंदन केले आणि त्यांच्या बाजूला बसला, तथागतांचे प्रभावी प्रवचन ऐकून राजा बिंबिसार प्रभावित झाला. तथागत बुद्धांनी राजा बिंबिसाराला उपासकाची धम्मदीक्षा दिली. राजा बिंबीसाराने तथागतांना आणि त्यांच्या भिक्षु संघाला भोजनाचे निमंत्रण देऊन स्वादिष्ट भोजन दिले. तथागतांनी उपासकांना धम्म उपदेश केला. राजा बिंबिसाराने वेळुवन दान दिले, तेथे भव्य चैत्य स्तूप बांधण्याचा संकल्प केला.

बिंबिसार राजाची राणी खेमा फार सुंदर होती, तिला आपल्या सौंदर्याचा गर्व होता, ती तथागत बुद्धांच्या प्रवचनाला व दर्शनाला जात नव्हती. राजाला वाटत होते, खेमा राणीने तथागत बुद्धांच्या दर्शनाला जावे, तीने उपदेश ऐकावा, खेमा राणी तयार होत नव्हती, राजाने तथागत बुद्धांच्या गुणांवर, रूपांवर काही कलावंत बोलावून गिते गायला लावली, तथागत बुद्ध इतके बिद्धिवान, गुणवान सौंदर्यसंपन्न आहेत का? तेव्हा ती तथागत बुद्धांच्या दर्शनाला तयार झाली.

राजाने राणीसाठी मेनापालखी, दसदासी दिल्या. खेमा राणी तथागत बुद्धांचे प्रवचन ऐकून प्रभावित झाली. तीने तथागत बुद्धांच्या धम्माला अनुसरले, पुढे तीने धम्मप्रसारासाठी भिक्षुनी होण्यासाठी राजकडे विनंती केली. राजाने परवानगी दिली आणि ती भिक्षुनी झाली. ती पुढे प्रज्ञावान व्यक्ती म्हणून प्रसिद्ध पावली, राजा बिंबिसाराणे दरवर्षी पौश पौर्णिमेला राजमहोत्सव साजरा करण्याचे आदेश दिले. त्यानंतर धम्म प्रचार आणि प्रसारासाठी आपली धनदौलत त्यांनी खर्च घालून धम्माला राजश्रय दिला.

१३) माघ पौर्णिमा (माघ मासो पुंन्नमि) :–

१) पहिली घटना: *वैशाली येथे तथागतांच्या धातू अवशेषावर बांधलेला स्तूप सापडला.* २) दुसरी घटना: *बुद्धाची महापरिनिब्बाणाची घोषणा.* ३) तिसरी घटना: *भगवंताच्या भिक्षापात्राची भेट.* ४) चौथी घटना: *वैशालीचे अंतिम दर्शन.* ५) चौथी घटना: *आनंद श्रमणाचे परिणीब्बाण.*

१४) फाल्गुन पौर्णिमा (फग्गुणो मासो पुन्नमि) :–

१) पहिली घटना: बुद्धत्व प्राप्तीनंतर कपिलवस्तूला पहिली भेट. २) दुसरी घटना: यशोधरा व बुद्धांची भेट आणि राहुल याची श्रामणेर दिक्षा. ३) तिसरी घटना: तथागतांचा पूर्वाश्रमीचा सावत्रभाऊ नंद याने हट्ट केल्याने तात्पूर्ती प्रवज्जा दिली. ४) चौथि घटना: माता महाप्रजापति गौतमी यांनी तथागतांना शाल वृक्ष रोप दान दिले. ५) पाचवी घटना: पुष्यमित्राने बौद्धांचा राजा बृहद्रथाची हत्या केली.

तसेच फाल्गुन पौर्णिमा हा ऋतु उत्सव आहे. यावेळी शितकाळाची समाप्ती होत असते. तसेच थंडीचे कपडे बदलून नवे वसंत आणि ग्रिष्मातील कपडे घातले जातात आणि नव्या अण्णाचे भोजन केल्या जाते.

१५) चैत्र पौर्णिमा (चेत मासो पुंन्नमि) :–

- १. भृगु ऋषींच्या आश्रमात प्रवेश तसेच निरोप.
- २. उद्गक रामपुत्त यांच्या आश्रमात प्रवेश तसेच निरोप.
- ३. कपिल मुनींच्या 'सांख्य दर्शन' तत्वज्ञानाचा अभ्यास.
- ४. एक शूद्र व्यक्तीने धन दान म्हणून दिले.
- ५. सुजाताचे खीर दान.

१. भृगु ऋषींच्या आश्रमात प्रवेश तसेच निरोप.

भारद्वाजांचे गुरु 'आलारकालाम' हे योग साधनेत निपुण असे अभ्यासक होते. त्यावेळी ते वैशाली येते राहत होते. आणि सिद्धार्थ गौतम राजगृहाजवळील गुहाकुटपर्वत टेकडीवर पर्णकुटीत राहत होते. आलारकालाम यांना भेटण्यासाठी सिद्धार्थ गौतम तेथून निघाले. जाता जाता भृग ऋषींचा आश्रम लागला.

भृग ऋषींचे तत्वज्ञान आणि उपासना जाणून घेण्यासाठी आश्रमात प्रवेश केला. शाररिक कष्ट करून तपस्वी जीवन जगणे हे त्यांचे तत्वज्ञान होते. सिद्धार्थ गौतमांना हे आवडले नाही आणि त्यांनी निरोप घेतला.

दोन्ही हि घटना वेगवेगळ्या चैत्र पौर्णिमेला घडल्या. म्हणजे १ वर्ष सिद्धार्थ गौतम हे भृग ऋषींकडे होते.

२. उद्गक रामपुत्त यांच्या आश्रमात प्रवेश तसेच निरोप.

उद्गक रामपुत्त हे समाधी योग साधनेत निपुण होते. सिद्धार्थ गौतमांनी तेथे 'अकियन्या यतन' नावाची समाधी पर्यंत अभ्यास केला. त्यांच्या कडून हि निरोप घेतला तो दिवस चैत्र पौर्णिमेचा होता. म्हणजे इथे ही १ वर्ष सिद्धार्थ गौतम राहिले होते.

३. कपिल मुनींच्या 'सांख्य दर्शन' तत्वज्ञानाचा अभ्यास.

त्याकाळी कपिल मुनी हे सर्व तत्वज्ञानी लोकांमध्ये प्रमुख होते. त्यांचा सांख्य दर्शन तत्वज्ञान/सिद्धांत हा सत्यावर आधारित होता. कुठली वस्तू/गोष्ट सत्य असण्यासाठी तिला प्रमाण असणे अत्यावश्यक आहे.

ह्या तत्वज्ञानाचा अभ्यास करून सिद्धार्थाने ३ गोष्टी ग्रहण केल्या.

१. सत्य प्रमाणावर म्हणजेच पाहिलेले किंवा अनुभवलेले असावे. २. ईश्वर अस्तित्वाचे कुठले हि प्रमाण नाही म्हणून ईश्वर आणि आत्मा अस्तित्वाविषयीची चर्चा व्यर्थ आहे. ३. जीवनात दुःख आहे.

४. एक शूद्र व्यक्तीने धन दान म्हणून दिले.

एक शूद्र जातीतील व्यक्ती जो धनगर होता त्याने तथागताना खूप सारे धन दान म्हणून दिले.

५. सुजाताचे खीर दान.

इतके सारे ध्यान साधना करून हि ज्ञान प्राप्ती होत नव्हती. मग सिद्धार्थ गौतम फक्त एक फळ खाऊन राहू लागले.

प्राचीन निरंजना नदीवरील उरुवेला अर्वाचीन बुद्धगयाच्या शेजारी सेनानी गाव होते. सुजाताचे हे जन्म गाव. सध्या त्या गावाचे नाव बकरौर आहे. सुजाता हिला जसा हवा तसा सुशील, सुंदर आणि कमाई करणारा वर मिळाला आणि प्रथम पुत्रप्राप्त झाल्यावर निर्जल दुधाची खीर नैवेद्य म्हणून त्या वटवृक्षाला अर्पण करेल असे मनोगत व्यक्त केले होते.

चैत्र पौर्णिमेच्या दिवशी तिची दासी पन्ना तिथे साफसफाई साठी जाता तिला सिद्धार्थ गौतम दिसले. तिने हि घटना सुजाताला सांगितली तर स्वतः सुजाता तिथे सोन्याच्या पात्रात खीर घेऊन आली व सिद्धार्थ गौतमाने ती स्वीकारली.

सुजातकडे १००० गायी होत्या. तिने त्या सर्वांना गोड वालमी खायला घालत. त्यामुळे त्या गायींचे दूध अधिक गोड आणि पौष्टिक येत. त्या १००० गायींचे दूध ५०० गायींना, ५०० चे २५० गायींना असे करून शेवटी ८ गायींना ते दूध पाजले. आणि ती खीर ह्या ८ गायींच्या दुधापासून बनवली गेलेली होती.

तिने प्रथम वंदन केले. बरेच दिवस अन्न न घेतल्यामुळे बोधीसत्वाचे मन स्थिर नव्हते. आपण जर अन्न घेतलेच नाही तर मृत्युचे संकट येईल. आपण जगण्यासाठी अन्नंग्रहण केलेच पाहिजे असे मनी ठरविले होते. आणि त्याच दिवशी सुजाता आपला नवस पूर्ण करण्यासाठी आली होती. ती बोधिसत्वासमोर आपण आणलेल्या खिरीचे सुवर्णपात्र घेऊन बसलि आणि म्हणाली, "हे वनदेवते, माझे मनोरथ पूर्ण झाले आहे. मला आपल्या कृपेनें पुत्र प्राप्ती झाली आहे. त्यामुळे माझे जीवन सार्थकी लागले आहे. ही सारी तुझी कृपा आहे. तेव्हा आपणांस मी बोलल्याप्रमाणे गाईच्या दुधाची खीर नैवेद्य म्हणून आणली आहे. आपण तिचा स्वीकार करावा. अशी विनंती करते." हे सुजाताचे शब्द ऐकून तथागत म्हणाले –

"माते, मी कोणी देव नाही. देवाचा दूत नाही. तुझ्यासारखाच मानवाचा राजा शुद्धोधन आणि महामाया यांचा पुत्र आहे. मी सत्याचा शोध घेण्यासाठी, दुःखांच्या कारणाचा शोध घेण्यासाठी, वैरभावाचा शोध घेण्यासाठी हे तपाचरण करीत आहे. माते, खरोखरचं मला ज्ञानप्राप्ती व्हावी अशी शुभेच्छा व आशीर्वाद दे आणि तुझे खिरीचे भोजन सुखदायक ठरो अशी मला अपेक्षा आहे. तुझे कल्याण होवो. मंगल होवो अशी अपेक्षा करतो." सुजाताने हातातील खिरीचे पात्र बोधीसत्वाच्या हाती दिले आणि म्हणाली, "माझे मनोरथ जसे पूर्ण झाले, तसे आपलेही मनोरथ पूर्ण होवोत. आपण शोध घेत आहात त्या ज्ञानाची आपणास प्राप्ती होवो." अशी शुभकामना व्यक्त केली. सिद्धार्थ गौतम सुजातास म्हणाले, "माते, मला सत्याचा शोध घेण्यासाठी तुझी खीर लाभदायक ठरो." असे शुभचिंतन करून त्या खिरीचा स्वीकार केला. निरंजना नदीकाठी जाऊन स्नान केले. आणि सुप्पतिठ्ठ नावाच्या घाटावर बसून त्या खिरीचे सेवन केले. तो दिवस चैत्र पौर्णिमेचा होता. तेव्हाच मनात एक संकल्प केला की, मला ज्ञान प्राप्त होणार असेल तर हे पात्र प्रवाहाच्या विरुद्ध वाहत जाईल. असे बोलून खिरीचे पात्र नदीत फेकले. ते पात्र बोधिसत्व बोलल्याप्रमाणे प्रवाहाच्या विरुद्ध दिशेला जाऊ लागले आणि काही अंतरावर गेल्यावर ते पात्र पाण्यात बुडाले. सिद्धार्थ गौतमाला तो घडलेला प्रसंग पाहून खूप आनंद झाला. त्या दिवशी चैत्र पौर्णिमा होती. या स्थळी आपणांस भगवान बुद्धांची मूर्ती बसविलेली आहे व सुजाता खिरीचे पात्र हातात घेऊन समोर बसलेली आहे अशी पाहावयास मिळते. या गावाला सुजाताचे गाव किंवा "बकरोल" असे म्हणतात. सुजाताची खीर सेवन केल्यावर सिद्धार्थ गौतम नदीतून गया प्रांतात जात असतांना स्वाथीय नावाच्या शेतकऱ्याने गवताची पेंढी दिली. त्या प्रसंगाचे पुतळे नदीकाठी आहेत. बोधिसत्व गयेत येतात आणि पिंपळाच्या झाडाखाली पूर्वेला मुख करून ध्यानसाधना करण्यास बसतात. तिथे एक संकल्प करतात की, माझे रक्त आटले, शरीरही सुकले तरी मी ज्ञानप्राप्ती झाल्याशिवाय या असणावरून उठणार नाही. चार आठवड्यांनी म्हणजे वैशाखी पौर्णिमेला त्यांना संबोधी प्राप्त झाली. असे या चैत्र पौर्णिमेचे महत्व आहे.

सिद्धार्थ गौतमाचे हे शेवटचे अन्न ग्रहण होते ज्ञान प्राप्ती पूर्वीचे. हा दिवस चैत्र पौर्णिमा इ. स. पू. ५२८ चा होता. संबोधी प्राप्ती नंतर स्वतः भगवान बुद्ध सुजाताला भेटण्यासाठी सेनानी गावी आले आणि तिला दिक्षा दिली.

बौद्ध इतिहासात सुजाताला व तिच्या खीरीला अनन्य साधारण महत्व आहे.

१६) विजयादशमी :–

हा उत्सव अश्विन शुक्ल दशमीला मनवतात. याच दिवसी सम्राट अशोकाने पाटलीपुत्र नगरीत कलिंग विजय करून ही प्रतिज्ञा केली की, आता आज शस्त्रद्वारे हिंसात्मक विजय न करता शास्त्र–त्याग करून बौद्ध धम्माचा स्विकार करून धम्म प्रचारासाठी अहिंसात्मक विजय करेन. हिंसापूर्ण युद्धाने पीडित जनता महान बौद्ध सम्राट अशोकाची घोषणा ऐकून हर्षित झाली आणि या महत्वपूर्ण ऐतिहासिक दिवसाला स्मरण करण्यासाठी या दिवसाला उत्सवाचे रूप दिले. डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी १४ आक्टोबर १९५६ च्या विजयादशमीला नागपूर येथे लक्षावधी अनुयायांसह बौद्ध धम्माचा स्विकार केला. या उत्सवाला विकृत रूप देण्यासाठी धम्म विरोधकांनी या दिवसी शस्त्रपुजा करण्याचा प्रघात पाडला.

१७) दिपोत्सव :–

हा उत्सव कार्तिक कृष्ण अमावसेला असतो. हा ऋतू उत्सव आहे. पाऊस (वर्षा) समाप्त झाल्यावर घरांची सफाई केल्या जाते. बुद्ध पुजा, शील ग्रहण, आणि भोजन दान केल्या जाते. रात्री बौद्ध विहारात, घरी, बोधिवृक्ष आणि चैत्या जवळ दिवे जाळून दीपोत्सव मनविल्या जातो.

१८) वसंत :–

हा उत्सव माघ शुक्ल पंचमीला असतो. हा पण ऋतु उत्सव आहे. या दिवसी राईचे पिवळे फुल आणि खिरीने बुद्ध पुजा केली जाते. भिक्षुंना केसरी रंगाची खिर तसेच भोजन दान देतात. बुद्ध पुजा, शील ग्रहण व धम्म श्रवण करून आनंद व्यक्त करतात.

१९) २ फेब्रुवारी १९१३ **:–** २ फेब्रुवारी १९१३ ला (मुंबई) मुंबई येथे सुभेदार रामजी आंबेडकर यांचा स्मृतिदिन.

२०) २ फेब्रुवारी :– मुकुंदराव आंबेडकर यांचा स्मृतिदिन.

२१) ७ फेब्रुवारी इ.स. १८९८ :– ७ फेब्रुवारी इ.स. १८९८ ला माता रमाई जन्मदिवस.

२२) १४ फेब्रुवारी १८५४ :– १४ फेब्रुवारी १८५४ रोजी आंबेटेंभे, ता. मुरबाड येथे भिमाई रामजी आंबेडकर यांचा जन्म.

२३) २९ मार्च :– २९ मार्च रोजी सम्राट अशोक यांचा जन्म दिवस.

२४) ११ एप्रिल १८२७ :– ११ एप्रिल १८२७ रोजी कटगुण सातारा येथे महात्मा ज्योतिराव फुले यांचा जन्म झाला.

२५) १४ एप्रिल १८९१ :– १४ एप्रिल १८९१ रोजी डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचा मध्यप्रदेशातील महु येथे जन्म झाला.

२६) २७ मे इ.स. १९३५ :– २७ मे इ.स. १९३५ रोजी माता रमाई यांचा स्मृतिदिन.

२७) १७ सप्टेंबर १९७७ :– १७ सप्टेंबर १९७७ रोजी सूर्यपुत्र भैय्यासाहेब तथा यशवंतराव आंबेडकर यांचा स्मृतिदिन.

२८) १४ नोव्हेंबर १८३८ **:–** १४ नोव्हेंबर १८३८ रोजी सुभेदार रामजी सकपाळ (आंबेडकर) यांचा जन्मदिन.

२९) २८ नोव्हेंबर १८९० :– २८ नोव्हेंबर १८९० रोजी पुणे येथे महात्मा ज्योतिराव फुले यांचे निधन झाले.

३०) ६ डिसेंबर १९५६ :– ६ डिसेंबर १९५६ रोजी दिल्ली येथे डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर यांचे महापरिनिर्वाण झाले.

३१) १२ डिसेंबर १९१२ :– १२ डिसेंबर १९१२ रोजी सूर्यपुत्र भैय्यासाहेब तथा यशवंतराव आंबेडकर यांचा जन्मदिवस.

३२) २० डिसेंबर १८९६ :– २० डिसेंबर १८९६ रोजी भिमाई रामजी आंबेडकर यांचा मृत्यू.

बौद्धांची ऐतिहासिक मंगल स्थळे :–

भारतावर बौद्ध धम्माचा सूर्य तळपत होता तोपर्यंत भारत (जंबुद्विप) महान राष्ट्र म्हणून जगापुढे होते, आणि जेव्हा धम्म लोप पावला तेव्हा भारत (जंबुद्विप) परचक्राच्या पायदळी तुडवत राहिला होता.

डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांनी हा धम्म सूर्य पुन्हा भारताच्या क्षितीजावर आणला तेव्हा बौद्ध धम्मियांच्या महान आणि विपुल इतिहासाकडे जनतेचे लक्ष केंद्रित होणे स्वभाविकच होते.

बौद्धांची ऐतिहासिक मंगल स्थळे पुढीलप्रमाणे आहेत.

१) लुंबिनी (नेपाळ) :– येथे तथागत बुद्धांचा जन्म झाला होता. **२) बुद्धगया (बिहार) :–** येथे सिद्धार्थ गौतमास बोधिवृक्ष (पिंपळ) खाली बुद्धत्व प्राप्ती झाली होती. **३) सारनाथ (इसिपत्तन मिगदाय, वाराणसि, उत्तर प्रदेश) :–** येथे तथागतांनी सर्वप्रथम "धम्मचक्र प्रवर्तन सूत्र" याचा उपदेश पंचवर्गीय भिक्षुंना दिला होता. **४) कुशिनगर (उत्तर प्रदेश) :–** येथे तथागतांचे महापरिनिर्वाण झाले होते.

उपरोक्त चार बौद्ध मंगल स्थळांचे विवरण आपल्याला भगवान बुद्धांद्वारा उपदेशिलेल्या "महापरिनिर्वाण सूत्र" यामधे (तथागतांद्वारे अंतिम उपदेश) या रूपात प्राप्त होतो.

तिसऱ्या शतकात ई. स. पूर्व सम्राट अशोकाच्या काळी धम्म यात्रेचे महत्व खूपच वाढले. सम्राट अशोकाने आपल्या शासन काळात धम्माच्या प्रचार–प्रसार या हेतूने आपल्या प्रशासनात "धम्म–महामात्य" यांची नियुक्ती केली. यांचे कार्य धम्माचा प्रचार–प्रसार तसेच त्याचे अनुसरणं करणे हे होते. धम्म यात्रेला आणखी व्यापक बनविण्याच्या हेतूने सम्राट अशोकाने त्या चार महत्वपूर्ण स्थळांना पण जोडले जेथे भगवान बुद्धांनी आपल्या जीवन काळात अद्भुत चमत्कार दाखविले होते. ते स्थळ पुढील प्रमाणे आहेत.

१) गृद्धकूट, राजगृह (राजगीर) :– येथे भगवान बुद्धांनी अनेक महत्वपूर्ण उपदेश दिले तसेच अनेक अद्भुत चमत्कार दाखविले ज्यामध्ये नालागिरी नावाचा मद्यधुंद हत्तीला वष करणे महत्वपूर्ण आहे. २) श्रावस्ती (उत्तर प्रदेश) :– कौशल राजांची राजधानी.

भगवान बुद्धांनी येथे अनेक धम्म उपदेश दिले तसेच अद्भुत चमत्कार दाखविले. ३) वैशाली (बिहार) :– लिच्छवी राजांची राजाधानी होती. भगवान बुद्धांनी येथे अनेक धम्म उपदेश दिले तसेच अद्भुत आच्छर्यजंनक चमत्कार दाखविले. जेव्हा वैशाली मधे महामारीचा प्रकोप झाला होता, तेव्हा तथागतांच्या निर्देशानुसार लोककल्याणाच्या हेतूने आनंद द्वारे "रतन सूत्र" याचे परायण पण केल्या गेले. ४) संकास्य :– संकास्य एक प्राचीन भारतातील शहर होते जे की आजचे संकिस्स वसंतपूर नावाचे स्थळ, फरुखाबाद जिल्ह्यात स्थित आहे. "सुत्त निप्पात अठ्ठकथा" याच्या अनुसार या स्थळावर भगवान बुद्ध तावंतिस लोक मधे अभिधम्माची देशना करून पृथ्वी लोकांत परतले होते. तिसऱ्या शतकात ई. स. पूर्व सम्राट अशोकाने येथे एक स्तूप व स्तंभाची स्थापना केली ज्यामुळे या स्थळाच्या महत्वाची माहिती लागते.

सम्राट अशोक भगवान बुद्धांच्या ज्ञानाने एवढे प्रभावित होते की, त्यांनी त्या शिकवणीला आपल्या जीवनात उतरविले आणि आपल्या सुदृढ शासनाच्या व्यापकतेला धम्माचा आधार दिला. त्यांनी अन्य राजांसोबत संहिष्णूता व मैत्रीपूर्ण संबंध स्थापित केले आणि धम्माचा सहारा घेतला. त्यांच्या जीवनकाळात "तिसरी बौद्ध संगिती" बोलाविली गेली, ज्याचे नेतृत्व भंते मोग्गलिपुत्त तिस्स थेर यांनी केले. या संगिती मधे संपूर्ण बुद्ध वाणिचे संगायन पाटलिपुत्र (आजचे पटणा, बिहार) मधे केल्या गेले. याच्या नंतर नऊ वेगवेगळ्या स्थळांना सम्राट अशोकाने प्रबुद्ध भिक्षुंना धम्मदुताच्या रूपात धम्म प्रसाराच्या हेतूने पाठविले. हे नऊ स्थळ पुढीलप्रमाणे आहेत.

१. काश्मीर गंधार – मज्झंतिक थेर, २. महिस मंडळ – महादेव थेर, ३. वनवासी – रक्खित थेर, ४. अपरंतक – धम्म रक्खित थेर, ५. महारठ्ठ – महाधम्म रक्खित थेर, ६. योन – महारक्खित थेर, ७. हिमवंत – मज्झिम थेर, ८. सुवण्णं भूमी – सोणथेर, उत्तरथेर, ९. लंका दिप – महिंद थेर, संघमित्ता थेरी.

सम्राट अशोकाने भगवान बुद्धांच्या शिक्षणाला संपूर्ण संसारामध्ये मानव कल्याण, आपत्ती सहिष्णूता, सुखशांती साठी पुनरस्थापित केला यासाठी त्यांना आज "धम्म अशोक" या नावाने ओळखिल्या जाते.

१) कपिलवस्तु (उत्तर प्रदेश), २) राजगृह (बिहार), ३) नालंदा (बिहार), ४) सांची (मध्य प्रदेश), ५) महू (मध्य प्रदेश), ६) दीक्षाभूमी (नागपूर, महाराष्ट्र), ७) चिंचोली (नागपुर, महाराष्ट्र), ८) अजंठा वेरूळ लेणी (औरंगाबाद, महाराष्ट्र), ९) चैत्यभूमी (मुंबई, महाराष्ट्र), १०) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरांचे निवासस्थान राजगृह (मुंबई, महाराष्ट्र), ११) चळवळीचे केंद्र, (आंबेडकर भवन, मुंबई, महाराष्ट्र), १२) सिद्धार्थ कॉलेज (मुंबई, महाराष्ट्र), १३) सुप्पारक नगरी (नालासोपारा, ठाणे [आता पालघर], महाराष्ट्र), १४) कान्हेरी गुंफा (मुंबई, महाराष्ट्र), १५) चवदार तळे (महाड, महाराष्ट्र), १६) एलिफंटा गुंफा (मुंबई, महाराष्ट्र), १७) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर स्मारक दापोली (रत्नागिरी, महाराष्ट्र), १८) येवला–मुक्ती भुमी (नाशिक, महाराष्ट्र), १९) काळा राम मंदिर (नाशिक, महाराष्ट्र), २०) स्फुर्ती भूमि–आंबवडे (रत्नागिरी, महाराष्ट्र), २१) माता रमाईचे माहेर –वणंद (दापोली, रत्नागिरी, महाराष्ट्र), २२) भीमा कोरेगाव (पुणे, महाराष्ट्र), २३) तक्षशिला विश्वविद्यापीठ (रावळपिंडी, पाकिस्तान), २४) ओदंतपुरी विश्वविद्यापीठ (नालंदा, बिहार), २५) विक्रमशिला विश्वविद्यापीठ (भागलपूर, बिहार), २६) वल्लभि विश्वविद्यापीठ (भावनगर, गुजरात), २७) जगद्दल विश्वविद्यापीठ (उत्तर प्रदेश), २८) जयेंद्र विश्वविद्यापीठ (श्रीनगर– जम्मु काश्मिर), २९) पहिली भगवान बुद्ध मूर्ती स्थापना देहू रोड (पुणे, महाराष्ट्र), ३०) कार्ले, भाजे, बेडसा लेणी (पुणे, महाराष्ट्र), ३१) जकिंनवाडी लेणी कराड (सातारा, महाराष्ट्र), ३२) माता भिमाई स्मारक (सातारा, महाराष्ट्र), ३३) डॉ. बाबासाहेब आंबेडकर भव्य स्मारक, तळेगाव, दाभाडे (पुणे, महाराष्ट्र), ३४) नागार्जुन टेकडी, रामटेक (नागपूर, महाराष्ट्र).

प्रतिज्ञा **प्रतिज्ञा**

अत्थेच, धम्मेच, कामेच, नाथीचरामी | मी धार्मिक, समाजिक, वैवाहिक जीवनातील नियम कधीही मोडणार नाही.

अत्थेच, धम्मेच, कामेच, नाथीचरामी | मी धार्मिक, समाजिक, वैवाहिक जीवनातील नियम कधीही मोडणार नाही.

अत्थेच, धम्मेच, कामेच, नाथीचरामी | मी धार्मिक, समाजिक, वैवाहिक जीवनातील नियम कधीही मोडणार नाही.

वराची कर्तव्ये :–

माझी भगवान बुद्धांवर व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरावर श्रद्धा आहे. माझा त्यांच्यावर विश्वास आहे. या समारंभात उपस्थित असलेल्या व्यक्तींना मी साक्षीदार म्हणून स्वीकार करतो व त्यांच्यासमोर पाच शपथा घेतो व त्या शपथांचे आयुष्यभर पालन करीन असे वचन देतो.

१. सन्माननाय :– मी माझ्या पत्नीचा सन्मान करीन.

२. अवमाननाय :– मी माझ्या पत्नीचा अपमान करणार नाही.

३. अनितिचरियाय :– मी अनिती व अणाचारापासून अलिप्त राहीन.

४. इस्सरीय वोस्सगेन :– मी माझ्या पत्नीला अन्न धान्याने संतुष्ट ठेवीन.

५. अलंकारानू पदानेच :– मी माझ्या पत्नीला अलंकारादी आभूषणांनी संतुष्ट ठेवीन. तसेंच मी माझ्या पत्नीला सुखात तसेंच दुखात समानतेने वागवेन.

मी पुन्हा वचन देतो की. मी आज घेतलेल्या पाचही प्रतिज्ञानचे प्रामाणिकपणे पालन करीन.

वधूची कर्तव्ये :–

माझी भगवान बुद्धांवर व डॉ. बाबासाहेब आंबेडकरावर श्रद्धा आहे. माझा त्यांच्यावर विश्वास आहे. या समारंभात उपस्थित असलेल्या व्यक्तींना मी साक्षीदार म्हणून स्वीकार करते व त्यांच्यासमोर पाच शपथा घेते व त्या शपथांचे आयुष्यभर पालन करीन असे वचन देते.

१. सुसंविहिता कम्मणात :– मी माझ्या घरातील सर्व मंडळींची उत्तम व्यवस्था ठेवेन.

२. येसम संघहीत योजना :– मी माझ्या परिवाराशी सौजन्याने वागेन.

३. अनितिचारिनिय :– मी अनिती व अणाचारापासून अलिप्त राहीन.

४. सब्बतन अनुरक्खनं :– मी माझ्या पतीच्या संपत्तीचे रक्षण करीन.

५. सब्बकीच्चेसु :– मी घरकामात आळस न करता दक्ष राहीन.

मी पुन्हा वचन देते की. मी आज घेतलेल्या पाचही प्रतिज्ञानचे प्रामाणिकपणे पालन करीन.

मैत्रेय

सुखो बुद्धांमुप्पादो, सुखो सद्धम्मदेसना ।

सुखा संघस्ससामग्गी, समग्गान तपोसुखी ।

मंत्र

ॐ मणि पद्मे हुं । विश्व कमळस्थ बुद्धाला प्रणाम असो !

ॐ मणि पद्मे हुं । विश्व कमळस्थ बुद्धाला प्रणाम असो !

ॐ मणि पद्मे हुं । विश्व कमळस्थ बुद्धाला प्रणाम असो !